

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**ULUSALCILIĞA TEPKİLER VE GÖNÜLLÜ ÖZDEŞLİK:
TÜRKİYELİ ÇEÇENLER ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gonca YILDIZ

BALIKESİR 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**ULUSALCILIĞA TEPKİLER VE GÖNÜLLÜ ÖZDEŞLİK:
TÜRKİYELİ ÇEÇENLER ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gonca YILDIZ

Tez Danışmanı

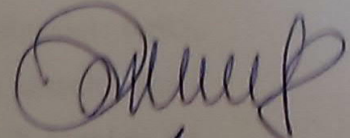
Doç. Dr. Fahri ÇAKI

BALIKESİR 2017

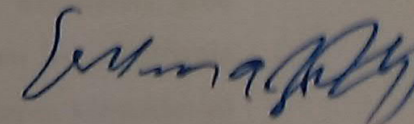
T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

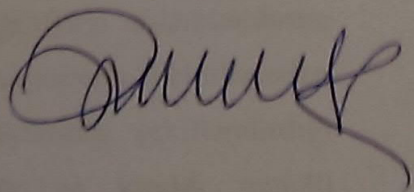
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 201412541005 numaralı Gonca Yıldız'ın hazırladığı "Ulusalçılığa Tepkiler ve Gönüllü Özdeşlik: Türkiyeli Çeçenler Örnek Olay İncelemesi" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 20 Mart 2017 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Kadir Canatan

Üye (Danışman) Doç. Dr. Fahri ÇAKI

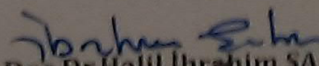
Üye Yard. Doç. Dr. Benî Şenmaral

Üye Prof. Dr. Kadir Canatan

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

05.05.2017

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür

ÖNSÖZ

Tez çalışmamız öncelikle Türkiye’de yaşayan bir etnik grup olarak, Çerkez olarak nitelendirilen ancak kendilerini Çerkezlerden ayrı bir halk olarak konumlandıran ve günümüze değin pek çok açıdan akademik tartışmaların oldukça gerisinde kalan bir halk olan “Çeçenleri” etnik, kültürel, dinsel, dilsel, politik ve duygusal aidiyet bağları ve bu bağlar arasındaki ilişkiden yola çıkarak vatandaşlık kimlikleri ile aralarında kurdukları bağ minvalinde ele aldığı için ayrı bir özgünlüğe ve öneme sahiptir. Çalışmamızın örneklem alanı olan Çardak beldesi ise hem Çeçenlerin en yoğun yaşadığı bölgelerden biri olması hem de gündelik yaşamda Çeçenlerin kendi etnik, dilsel, dinsel ve kültürel kimliklerini rahatlıkla yaşayarak, ulusal ve yerel kimliklerini çok yönlü üretebilmeleri açısından kimlik temelli bu çalışmanın bir panoramasını sunması açısından ayrı bir özgünlük taşımaktadır. Ulusalci politikalar karşısında gösterilen etnik tepkileri kategorize etmek ve bu kategoriler içerisinde Çeçenlerin durumunu incelemek tezimizin genel kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmamızda ulusalcılığa karşı tepkiler; karşı ulusalcı tepki, çokkültürcü tepki ve gönüllü özdeşlik olarak kategorize edilmiş, karşı ulusalcı tepki Kürt, çokkültürcü tepki Alevi ve gönüllü özdeşlik kavramı Çeçen etnik grupları ile örneklendirilmiştir. Gönüllü özdeşlik kavramı, ilk olarak çalışmamızda kullanılan, *diasporik* konumdan, vatandaşlık konumuna geçen Çeçenlerin ulusalcılığa karşı birlik, beraberlik ve bütünlük algısıyla geliştirdikleri refleksler üzerinden yola çıkarak Doç. Dr. Fahri Çakı’nın ürettiği ve yürütülen alan çalışması ile geliştirmiş olduğumuz özgün bir kavramdır. Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin, kimliklerini tanımlama ve anlamlandırma biçimlerinden, yaşadıkları coğrafyayı anlamlandırma biçimlerine, bireylerin kolektif hafızalarını inşa etme ve kurgulama biçimlerinden politik eyleyiciler olarak tavır, tutum, söylem ve pratiklerinin şekillendirdiği düşünme biçimine kadar birçok gösterge hem kültür ve kimlik temelli çıkarımlarımızda daha nesnel verilere ulaşmamız açısından hem de gönüllü özdeşlik kavramsallaştırmasının sınırlılıklarını kavramak açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın planlanmasında ve olgunlaşmasında bilgi ve deneyimleriyle desteğini eksik etmeyerek, pek çok açıdan yardımcı olan ve *gönüllü özdeşlik* kavramını çalışmamıza kazandıran tez danışmanım Doç. Dr. Fahri Çakı’ya teşekkürlerimi bir borç bilirim. Aynı zamanda alan çalışması yaptığım dönemde

yardımlarını esirgemeyen ve çalışmalarıma katkıda bulunan ardak halkına teşekkürlerimi sunarım. Son olarak alışmamamı yürüttüğüm süre zarfında her zaman yanımda olan ve fikirleri ile çalışmamın ilerlemesi ve gelişmesine katkıda bulunan eşim Mehmet Edip Yıldız'a sonsuz sevgi ile teşekkür ederim.

Gonca YILDIZ

"Bu alışma Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BAP 2005\3.2014.0070 Kodlu Proje ile desteklenmiştir. Teşekkür ederiz."

ÖZET
ULUSALCILIĞA TEPKİLER VE GÖNÜLLÜ ÖZDEŞLİK: TÜRKİYELİ
ÇEÇENLER ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

YILDIZ, Gonca

Yüksek Lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fahri ÇAKI

2017, 137 Sayfa

Türkiye topraklarında yaşamlarını idame ettiren çeşitli etnik gruplar ulusalcılık karşısında birbirinden farklı refleksler üretmektedirler. Çalışmanın kapsamı ve temel amacı; ulusalcı politikalar karşısında gösterilen bu refleksleri kategorize etmek ve bu kategoriler içerisinde Kafkas halklarından olan Türkiyeli Çeçenlerin durumunu incelemektir. Spesifik olarak temel amacımızın, örneklem alanımız olan Çardak'ta yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin, sahip oldukları politik tutumlarının kimliklerini inşa ve yeniden inşa etme sürecindeki etkinin yönünü belirleyerek, Çeçen tepkisinin bu tipolojideki yerini ve karakteristik özelliklerini tartışmak olduğunu söyleyebiliriz. Karşı ulusalcı tepki, çokkültürcü tepki ve gönüllü özdeşlik olarak üç kategoriye ayırdığımız ulusalcılığa karşı tepki türleri içinde Çeçen etnik kimliği, vatandaşlık kimliği ile kurduğu uzlaşmacı, birleştirici ve bütünleştirici tutumundan dolayı üçüncü kategori olan gönüllü özdeşlik kapsamında değerlendirilmiştir. Osmanlı'dan günümüze birbiri ile yakın temaslar içinde olan Çeçenler ve Türkler arasındaki bu ilişkinin yönünü, geçmişten beslenen toplumsal hafıza, etnik ve kültürel benzerlikler, ortak dini kimlik, muhafazakâr dünya görüşü, demografya gibi unsurların önemli ölçüde şekillendirdiği düşünülmektedir. Tez çalışmamız iki genel bölümden oluşmakta; birinci bölüm çalışmanın ontolojik ve epistemolojik yönü de dikkate alınarak konunun tarihselliğini ve toplumsallığını ortaya koymaya dönük çok yönlü teorik temelden oluşurken, ikinci bölüm alan araştırmasına dayanmaktadır. Örneklem alanı kapsamında derinlemesine mülakat ile veriler toplanmış, toplanan veriler Çardakta yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin olgusal durumları tespit edilerek, gündelik yaşam pratiklerini oluşturan sosyal ilişki ağlarının niteliği ve kaynağı çerçevesinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeçenler, Kimlik, Ulus Devlet, Ulusalcılık, Gönüllü Özdeşlik

ABSTRACT

REACTIONS NATIONALISM AND VOLUNTARY IDENTITY: A CASE STUDY ABOUT THE CHECHENS IN TURKEY

YILDIZ, Gonca

Master's Thesis, Department of Sociology

Adviser: Doç. Dr. Fahri ÇAKI

2017, 137 Page

The territory of Turkey of sustaining the lives of various ethnic groups differ from each other in the face of nationalism reflexes produce. Shown main purpose and the scope of the study and within these categories and categorize these reflexes in the face of nationalist policies, which is one of the Caucasian Nations to examine the status of Chechens in Turkey. Specifically, our main purpose, our sampling area, gazebo living with Chechen ethnic identity individuals construct their identities in political attitudes they have, and by determining the direction of the effect in the process of rebuilding the Chechen response is to discuss the location and characteristics of this typology we can say that. a reaction against the nationalist, multiculturalist identity as a reaction against nationalism and voluntary response types divided into three categories of Chechen ethnic identity, citizenship identity he created with a compromise, because of its unifying and integrative attitude, the third category, have been evaluated within the scope of the volunteer identity. From the Ottoman Empire to the present day who are in close contact with each other in the direction of this relationship between the Chechens and Turks from the past and collective memory fed by ethnic and cultural similarities, the common religious identity, it is believed that substantially shaped the worldview of conservative elements such as.

Our thesis work is divided in two general parts; the first chapter of the study also take into consideration the ontological and epistemological aspects of the theoretical basis to demonstrate the historicity and sociability include facing multifaceted subject, while the second chapter is based on field research. The scope of the sampling area in-depth interviews and the collected data, the collected data of

individuals with 1d who live in the Çardak ethnic Chechen factual situations have been identified and the nature and form of social networks of everyday life practices that were analyzed in the frame of the source.

Keywords: Chechens, Identity, Nation-State, Nationalism, Volunteer Identity

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	2
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	6
1.4. Varsayımlar	7
1.5. Sınırlılıklar.....	8
1.6. Tanımlar	10
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. KİMLİK.....	11
2.1.1. Kültür-Kimlik İlişkisi.....	11
2.1.2. Kimlik Tanımı ve Türleri.....	13
2.1.3. Ulusal Kimlik.....	17
2.2. ULUSALCILIK VE ULUS DEVLET ÜZERİNE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	18
2.2.1. Primordialist (İlkçi) Yaklaşımlar	18
2.2.2. Modernist Yaklaşımlar.....	22
2.2.3. Postmodern Yaklaşımlar	26
3. ULUSALCILIĞA KARŞI TEPKİLER	30
3.1. Karşı Ulusalçı Tepki (PKK Örneği)	34
3.2. Çokkültürcü Tepki (Alevi Örneği)	39
3.3. Gönüllü Özdeşlik (Çeçen Örneği).....	44
4. ÇEÇENLER.....	48
4.1. Çeçen Kelimesinin Etimolojisi.....	49
4.2. Çeçenlerin Etnik Kökenleri	49
4.3. Çeçenlerin Dinsel Kökenleri	52
4.4. Çeçenlerin Tarihçesi ve Anadolu'ya Göçü.....	53
4.5. Günümüz Türkiye'sinde Çeçenlerin Demografik Dağılımı	61
5. YÖNTEM	62
5.1. Araştırmanın Modeli	62
5.2. Evren ve Örneklem.....	63

5.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	64
5.4. Verilerin Analizi	65
6. BULGULAR VE YORUMLAR	66
6.1. Etnik ve Kültürel Benzerlikler	67
6.2. Ortak Dini Kimlik	76
6.3. Örgütlenme Kapasitesi ve Nüfus Yoğunluğu.....	84
6.4. Toplumsal Hafıza	90
6.5. Dünya Görüşü ve Siyasal Tercihler.....	95
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	106
7.1. Sonuç	106
7.2. Öneriler.....	116
KAYNAKÇA	117
EKLER.....	122

1. GİRİŞ

18. yüzyılın son çeyreğine doğru siyasal ve toplumsal alanın bütün katmanlarında etkisini güçlü bir biçimde tenakuz eden modernite kendi öznesini ve iktidar alanını ulusalcılık ideolojisi üzerinden şekillendirmiştir. Tepkisi üzerinden şekillendirdiği geleneksel yönetim biçimlerine karşılık ulusalcılık ideolojisi siyasal bir birim olarak ulus devleti tesis etmeye dönük sistem kurucu ve dönüştürücü etkisi, Hobsbawm'ın uluslar çağı olarak tabir ettiği dönemin kapılarını açmıştır. Bu durum kısa bir süre içinde Osmanlı imparatorluğunu etkilemiş, geleneksel yönetim biçiminden ulus- devlete doğru siyasal değişim ve kırılmanın yaşanmasındaki dışsal nedenleri oluşturmuştur. Ulusalcılık ideolojisi özünde homojen bir ırk, dil ve kültüre dayalı bir üst kimlik inşa etmeyi amaçladığı için, tanımlandığı ve inşa ettiği üst kimliğin -bir biçimiyle vatandaşlığın- sınırları içinde yer almayan, direnç gösteren etnik, dilsel ve kültürel grupları, kategorileri başarılı olduğu ölçüde entegrasyon ve asimilasyon gibi modern aygıtlarla teritoryanın sınırlarına dahil etmeye çalışmış, başarısız olduğu durumlarda ise ötekileştirmiş ve dışlamıştır.

Ulus devlet ideolojisi ve pratikleri karşısında bu coğrafyada yaşayan etnik grupların geliştirdikleri refleksler ve kendilerini toplumsal alanın içinde var etme çabaları ise birbirinden farklılık arz etmektedir. Çalışmanın kapsamı ve temel amacı; ulusalcı politikalar karşısında gösterilen bu refleksleri kategorize etmek ve bu kategoriler içerisinde Kafkas halklarından olan Türkiyeli Çeçenlerin durumunu incelemektir. Çeşitli etnik grupların ulus devlete karşı tarihsel olarak geliştirdikleri bu refleksler; karşı ulusalcı tepki, çokkültürcü tepki ve gönüllü özdeşlik olmak üzere üç farklı biçimde kategorize edilmiştir. Tam da bu noktada tez çalışmamız, Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin görece diğer kimliklerden farklı olarak, ulusalcılığa karşı geliştirdikleri bir tepki biçimi olarak gönüllü özdeşlikçi tutumu gerekçeleriyle anlamlandırma ve açıklama arayışının ürünüdür. Gönüllü özdeşlik kavramı ilk olarak tezimizde kullanılan ve Doç. Dr. Fahri Çakı'nın çalışmamıza kazandırdığı özgün bir kavram olmakla birlikte, hem ulus devlet pratiği karşısında gösterilen direnç veya karşı ulusalcı bir refleksin ötesinde birleştirici ve bütünleştirici tutuma hem de milli birlik ve benlik bilincinin Türk etnik kimliğini taşımayan etnik gruplarda yer etmesine gönderme yapmaktadır.

Çalışmamızda Çeçenlerin konumlarının ulusalcılık ve ulus devlet pratiği ile ilişkili olarak değerlendirilmesinin sebebi ise Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine kadar Anadolu topraklarında dışarıya kapalı, etnik ve kültürel özgünlüklerini koruyarak yaşamlarını idame ettiren bu halkın, Cumhuriyet pratikleriyle birlikte özgünlüklerini yitirmeye başladığının düşünülmesidir. Çalışmamızın örneklem alanını oluşturan ve -o dönemde- tamamı Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin yaşadığı Çardak'ta Cumhuriyet döneminde, henüz bayındırlık temelli öncelikli ihtiyaçlar giderilmeden bölgeye okul ve karakollar inşa edilmiş, bu durum ise özellikle kültürün taşıyıcısı olan dili oldukça olumsuz etkilemiş, modernitenin dönüştürücü etkisi Çeçen etnik kimliğinin de günden güne kendi benliğinden uzaklaşmasını kaçınılmaz kılmıştır. Ancak araştırmanın saha çalışması ve yapılan gözlemler ışığında, Çeçenlerin büyük bir kısmının bu durumu tamamen siyasal otoritenin bileşenlerinden bağımsız, değişen yaşam koşulları ile ilişkilendirmekte ve devletçi bir yaklaşım sergilemekte oldukları söylenebilir. Bu durum bizlere ilk olarak Çeçenlerin diasporik konumlarını sorgulatırken, ardından etnik ve kültürel aidiyetler, ortak dini kimlik, demografya, dünya görüşü ve siyasal tercihler ve toplumsal bellek ile ilişkili olarak beş temel sorgulamayı da beraberinde getirmiştir. Çalışmamız kapsamında Çeçenlerin gönüllü özdeşlikçi tutumlarına gerekçe olarak işaret ettiğimiz sorgulamalar, hem ulusalcılığın pratikleri karşısında vatandaşlık kimlikleri ile gönüllü özdeşlik kuran Çeçenlerin, tutum ve fikirlerini anlamlandırmaya ve açıklamaya yönelik arayışımızda hem de Türkiye'de Çeçenler üzerine sosyolojik ve antropolojik çalışmaların bir hayli eksik olmasından kaynaklı olarak adı konmamış bir halkın görünür kılınmasında merkezi öneme sahiptir.

1.1. Problem

Tez çalışmamız, Türkiye'nin son yarım yüzyılına politik, ekonomik ve kültürel açıdan damgasını vuran ve güncellik taşıyan kimlik –özelde ulusal kimlik- problemini belirlemeye dönük bir çalışmadır. Dolayısıyla çalışmamızın teorik zemininde ilk olarak kimliği var eden bir ön bir koşul olarak kültür kavramı açıklanmış, kimlik ve kültür ilişkisine kısaca değinilmiştir. Sonrasında literatürde farklılık arz eden kimlik tanımlarına ve çeşitlerine yer verilmiştir. Yalnız bir kimlik türü olarak ulusal kimlik tez çalışmamız için merkezi öneme sahip olmasından ötürü ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Ulusal kimlik bazen mülki sınırlar üzerinden,

bazen kültürel kodlar üzerinden, bazen de etniklik üzerinden tanımlanır. Ulusal kimliğin ne tür kültürel ve siyasal kodlar üzerinden tanımlandırıldığı, ulusalcılığın tesis ediliş biçimi, ulusun hayal ediliş tarzıyla, teritorya içerisindeki halkın etnik, dinsel ve kültürel kompozisyonuyla yakından ilişkilidir. O halde ulusal kimliğin tanımını yapmak için ilkin ulusalcılığın tanımlanması daha sonra ulusalcılığın pratiği olan siyasal bir birim olarak ulus devletin açıklanması gerekir. Bu bağlamda ikinci aşamada, farklı etnik kimliklerin tepki türlerini kategorize ederken yol haritamızı belirlemek, Türk ulusalcılığı, Çeçen ulusalcılığı ve hem bu iki ulusalcılık biçiminin etkileşiminden doğan refleksi hem de tersi biçimde geliştirilen diğer tepki türlerinin teorik arka planını açıklamak amacıyla ulusalcılık ve ulus devlet üzerine kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir.

Üçüncü aşamada ise tezimizin olgunlaşmasında merkezi öneme sahip olan kavramsal ve kuramsal çerçeveden yola çıkarak, 20. Yüzyılın başlarından günümüze kadarki tarihsel olgular dikkate alınarak ulusalcılığa karşı geliştirdiğimiz üç farklı karakterdeki tepki biçimi ilişkili örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. İlkin hangi gerekçelerin halkların tepki göstermesine sebebiyet verdiği belirtilmiş, daha sonra karşı ulusalcı tepki PKK örneği ile çok kültürcü tepki Alevi örneği ile son olarak tez çalışmamız için kilit öneme sahip olan gönüllü özdeşlik Çeçen örneği ile açıklanarak bu üç tepki biçimi arasındaki farklılıklar tarihsel ve toplumsal kökenleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Son aşamada ise kronolojik olarak Çeçenlerin tarihsel kökenleri, göç hareketleri, Çeçen kelimesinin etimolojik kökenleri ve tarihsel değişimi, Çeçenlerin etnik kökenleri, Çeçenlerin dinsel kökenleri, Türkiye'ye göçleri ve Türkiye sınırları içerisindeki demografik dağılımları yerel ve uluslararası akademik kaynaklar arasında nesnel tarihsel karşılaştırmalar yapılarak ayrı başlıklar şeklinde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Çeçen-Rus tarihçesi ile ilgili yapılan çalışmalar çarpıcı bir şekilde Çeçenlerin Ruslar ile ilişkilerinde oldukça savaştı, yıkıcı ve negatif bir toplumsal belleğe sahip olduklarını gösterirken, tersi bir biçimde bu kadar savaştı bir karaktere sahip olan Çeçenlerin Türkiye'deki bütünleştirici, ılımlı ve devletçi tutumlarının kaynakları da çalışma açısından önem taşıyan bir sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Yalnız Türkiye'de yaşayan Çeçenler üzerine yapılan akademik çalışmaların oldukça kısıtlı olması, Çeçenlerin demografik anlamda

dağınık olması ve Kafkasya'dan göç eden halkların tümünün birçok kaynakta Çerkezler olarak nitelendiriliyor olması, Çeçenlerin yerleşim alanları ve nüfusları ile ilgili kapsamlı bir şablonun oluşmasını zorlaştırmıştır.

Kavramsal ve kuramsal sınırların belirlenmesi; gerek çalışmanın örneklem alanının belirlenmesinde, gerekse örneklem alanında uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının belirlenmesi ve kategorize edilmesi üzerine önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu bağlamlar ışığında Türkiye genelinde Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin en yoğunlukta olduğu ve tez çalışmamızın problemini yanıtlamaya uygun bir alan olması nedeniyle örneklem alanı olarak Kahramanmaraş ili, Göksun ilçesi, Çardak beldesi seçilmiştir.

Araştırmanın temel problemi; ulusalcı politikalar karşısında gösterilen refleksleri kategorize etmek ve bu kategoriler içerisinde Kafkas halklarından olan Türkiyeli Çeçenlerin durumunu incelemektir. Spesifik olarak ise araştırma probleminin, örneklem alanımız olan Çardak'ta yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin, sahip oldukları politik tutumlarının kimliklerini inşa ve yeniden inşa etme sürecindeki etkinin yönünü belirleyerek, Çeçen tepkisinin bu tipolojideki yerini ve karakteristik özelliklerini tartışmak olduğunu söyleyebiliriz.

1.2. Amaç

Kimlik mefhumu sosyal bilimler için henüz miadını doldurmamış, oldukça tartışılan ve güncel bir kavram olmakla birlikte, kimliklerin siyasallaşması ise failleri ve grupları, hem içsel devinimlerinde hem de kolektif duygulanmışlıklarında, yaşam biçimlerine sirayet edecek biçimde etkileyen, dönüştüren ve birbirleri ile ilişki biçimlerini belirleyen bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus devlet pratiği ile belirginleşen bu durum, bu denli bir etkileşim ağını çözümlene ihtiyacını da doğurmuştur. Araştırmamızdaki temel sorgulamalarımız da, esasında oldukça karmaşık ve çetrefilli bir arayışın ürünü değil, aksine etnik grupların ve bu grupları oluşturan bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde politik kimliklerini hangi temellere dayandırarak inşa ettiklerini ve politik kimliklerinin bilinçli veya bilinçsiz, eylem, söylem, tavır ve tutumları ile gündelik yaşam pratiklerinde kendini nasıl açığa vurduğunu anlamlandırma çabalarının ürünüdür. Kategorize ettiğimiz karşı ulusalcı tepki ve çokkültürcü tepki bu bağlamda bazı açılardan anlaşılabilirken, kendi dilini, kültürünü, bir nevi kendisini var eden tüm sosyalizasyon araçlarını homojenleştirme

çabaları karşısında, bu pratikleri gerçekleştiren eyleyicilere, kurumlara ve sosyal oluşumlara beslenen hayranlık ise anlaşılması zor meselelerden biridir. Dolayısıyla çalışmamızda öncelikle sosyal bilimlerde kolaylık olması açısından ulusalcılığa karşı tepki türleri kategorize edilirken, esasında temel amacımız; bu tepki türleri içinde gönüllü özdeşlik kavramının toplumsal ve tarihsel zeminine inmek ve tabii ki kavramsallaştırmamız için önemli bir örnek teşkil eden Çeçenlerin sahip oldukları politik tutumlarının kimliklerini inşa ve yeniden inşa etme sürecindeki etkinin yönünü belirleyerek, Çeçen tepkisinin bu tipolojideki yerini, sınırlılıklarını ve karakteristik özelliklerini tartışmak olduğunu söyleyebiliriz.

Ulusalcılığın pratikleri karşısında vatandaşlık kimlikleri ile gönüllü özdeşlik kuran Çeçenlerin, tutum ve fikirlerini anlamlandırmaya ve açıklamaya yönelik arayışımız, gerekçeleri merkeze aldığımızda beş temel sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Birincisi; Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin ulus devlete karşı gönüllü özdeşlikçi bir tutum sergilemelerinde demografyanın ve nüfus popülasyonunun etkisi var mıdır? Daha açık bir tabirle Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin devletle aralarında etnik anlamda, politik bir sorun yaşamamalarında Türkiye sınırları içerisinde nüfuslarının az olması ve demografik dağılımlarının parçalı olmasının ne ölçüde etkisi vardır?

İkincisi; Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin ulus devlete karşı gönüllü özdeşlikçi bir tutum sergilemelerinde Çeçen kültürünün, Türk kültürü ile sembolik ve gündelik düzeyde benzerlik/ortaklık arz etmesi etkili bir faktör olabilir mi? Daha açık bir tabir ile Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin kültürel anlamda norm, gelenek, ritüel, mitler, semboller ve gündelik yaşama sirayet eden kültürel kodlar bağlamında Türk kültürüyle benzerlik kurması, Çeçenleri Türk kimliğini merkeze alan ulus devlete aralarında görece çatışmacı bir karakterde olmayan ilişki biçimi geliştirmelerinin altında yatan temel nedenlerden biri midir?

Üçüncüsü; Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin ulus devlete karşı ılımlı bir ilişki biçimi geliştirmelerinin nedeni Çeçenlerin Türk ulusalcı ideoloji ile kendi dünya görüşleri arasında yakınlık kurmaları olabilir mi? Daha amiyane bir tabirle bireylerin politik tutumları, siyasal parti tercihi ve resmi ideolojiyi algılama ve anlamlandırma biçimleri Türk ulusal kimliği ile ilişki kurma biçimlerini gönüllü özdeşlikçi bir tutum sergilemeleri yönünde etkilemiş midir? Dördüncüsü; Çeçen

etnik kimliğine sahip olan bireylerin ulus devlete karşı gönüllü özdeşlikçi bir tutum sergilemelerinde din faktörü etkili midir? Yani Türk ulusal kimliğinin etno-dinsel anlamda Sünni İslam'ı içermesi tamamı Sünni olan Çeçenlerde Türk kimliğine karşı özdeşlik ve ortaklık kurmaları üzerinde etkili midir? Beşincisi ve son olarak; Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin gönüllü özdeşlikçi bir tutum sergilemelerinde toplumsal hafıza ne derece etkili olmuştur? Açıkça Türk toplumunun göç ve sürgün travması yaşayan Çeçenlere kucak açması, bir yandan daima güvenebilecekleri ve sığınabilecekleri bir ülke olarak Türklere karşı çok güçlü bir minnettarlık duygusu yaşatırken diğer yandan benzer acıları tekrar yaşama riskine karşılık Türkiye'nin güvenini kaybetmeme adına Türkiye aleyhinde hiçbir tutum sergilememe duyarlılığı da yaratıyor olabilir mi? Çeçenlerin 1700'lü yıllardan başlayarak, Türkler ile uzun tarihi zeminlere dayanan diyalog ve ilişkileri ve göç yıllarında Osmanlı'dan aldıkları destekler onların hafızalarında ve bu hafızanın kuşaktan kuşağa aktarımında nasıl bir etkiye yol açmıştır?

Tezimizin problem alanın ilişkilendiği bu beş temel sorgulama gerek problemin ve amacın kavramsal ve kuramsal sınırlarının belirlenmesinde, gerek çalışmanın örneklem alanın belirlenmesinde, gerekse örneklem alanında uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının belirlenmesi ve kategorize edilmesi üzerine önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu bağlamlar ışığında Türkiye genelinde Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin en yoğunlukta olduğu ve tez çalışmamızın problemini yanıtlamaya uygun bir alan olması nedeniyle örneklem alanı olarak Kahramanmaraş ili, Göksun ilçesi, Çardak beldesi seçilmiştir.

1.3. Önem

Türkiye'de yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireyler, kendi etnik kimliklerini savunacak siyasal bir düzlem oluşturamamışlar, kente göç etme gerekliliğinin ürettiği modernleşme, resmi ideoloji ile olan ilişki ve siyasal İslam ile olan yakınlık Çeçen etnik kimliğinin hak talebinde bulanacağı veya politik faaliyetlerin oluşturulabileceği etkin kültürel çalışmalar ve kitlesel hareketler üretmesinin önüne geçmiş tersine Çeçenler doğal asimilasyonun bir parçası olmuşlardır. Bu çalışma saydığımız bu etkenlerin temel nedenlerini irdeleme, Türkiye'de yaşayan Çeçenlerin yaşam pratikleri, siyasal eğilimleri, temel problemleri üzerine göz ardı edilen araştırma

alanlarının bir eleştirisini sunma, bu problemlerin köklerine inme ve sorunun çözüm odaklarını belirleme açısından oldukça önem taşımaktadır.

Türkiye’de Çeçenler üzerine yapılmış olan akademik çalışmaların büyük bir çoğunluğu, Çeçenistan sorunu, Çeçen sorunu bağlamında Türk-Rus ilişkileri, Türkiye’nin Kafkasya ile olan ilişkilerinin Türk-Rus politikasına etkileri, göç hareketleri, Türkiye’de yaşayan Çeçenlerin Osmanlı arşivlerine dayanarak belgelenmiş yerleşim bölgeleri, Çeçen-Rus savaşları tarihi gibi konuları ele almakta, hatta kendilerini Çerkezlerden ayrı bir halk olarak nitelendiren Çeçenler, kısıtlı sayıdaki literatürün pek çoğunda Çerkezler olarak nitelendirilmektedir. Ancak Türkiye’de yaşayan Çeçenlerin yaşam pratikleri, sorunları ve bu sorunların hem tespiti hem de çözümleri üzerine yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda yaptığımız çalışma politik, sosyal, kültürel ve akademik açıdan kurum, kuruluş ve kişilere yönelik “bilgi paylaşımı” ve “referans oluşturabilme” amacı taşımaktadır.

Son olarak tez çalışmamız, kimlik problemlerini ve etnik grupların, ulusal kimlikleri ile aralarında kurduğu ilişkinin yönünü anlamak, Türkiye’nin politik anlam haritasının okunmasında ulusalcılık ve ulus devlet pratiklerinin kimliğe nasıl etki ettiğini, bu etkinin bireyler üzerinde ne tür tepkiler ile kendini ortaya çıkardığını keşfetmek açısından önemli noktalara değinmektedir. Çeçenlerin pozitif (demokratik) ya da negatif (karşı ulusalcı) anlamda herhangi bir örgütlenme içinde bulunmaması ve vatandaşlık kimlikleri ile etnik kimlikleri arasında kurdukları bütünleştirici bağ aynı zamanda “Çokkültürlü bir toplumsal yapıya sahip olan Türkiye’de, etnik kimliklerin ulusalcılığa karşı verdikleri tepkiler, her etnik grubun tepkisini açıklamakta yeterli midir?” sorusunu da beraberinde getirmekte ve Türkiye’deki azınlık grupların ulusalcılığa karşı tepkilerini daha anlaşılır bir şekilde irdelemek üzere, belirli temalar etrafında kategoriler oluşturmak hem sosyal bilimlere olumlu bir katkı sağlayacak hem de bu ülkenin politik haritasının okunmasında da bir hayli etkili olacaktır.

1.4. Varsayımlar

Araştırma kapsamında yürüttüğümüz derinlemesine mülakat görüşmeleri sonucunda elde edilen verilerin analiz ve yorumları, Türkiye’deki Çeçenlerin ulusalcılığa tepkilerini açıklamada “*gönüllü özdeşlik*” kavramının nasıl bir işlevselliğe sahip olduğunu, Çeçenlerin bütünleştirici ve gönüllülüğe dayalı tepki

türlerinin çokkültürcü ve karşı ulusalcı tepki türlerinden hangi karakteristik farklılıklar ile ayrıldıklarını ve niçin ana etnik unsurların tepkilerinden farklı bir refleks geliştirdiklerini anlamak açısından çalışmanın bütünü içinde oldukça önemli bir yer kaplamış, Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin Türk etno-dinsel üst kimliği ile aralarında gönüllü ve özdeşliğe dayalı, milli birlik ve beraberliğe vurgu yapan bir yaklaşım sergilediklerini ortaya koymuştur. Hem kavramsal ve kuramsal çerçeve ile ilişkilendirildiğinde hem de bulgulardan yola çıkarak Türkiyeli Çeçenler ile ilgili görüşlerimizin güvenilir, geçerli ve sağlam dayanakları olduğunu söylemek mümkündür.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmamızın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde Çeçenlerin diasporik konumlarına ilişkin atıflar yapılmış ancak göç olgusuna teorik zeminde yer verilmemiştir. Bu durum Türkiyeli Çeçenlerin etnik kimlikleri ile ulusal kimlikleri arasındaki ilişkinin yönünü belirlemede kimlik mefhumu ve ulus devlet pratiklerinin, bunun yanı sıra etnik, dilsel, dinsel, kültürel ve toplumsal aidiyet bağlarının çalışmamız açısından merkezi bir konum oluşturmamasından kaynaklıdır. Bu sebeple göç olgusu ile ilişkili olarak, kavramın teorik zemininden ziyade Çeçenlerin göç serüvenleri ve olgunun travmatik sonuçlarına gerekli görülen noktalarda kısaca değinilmesi tercih edilmiştir.

Araştırmamızın saha çalışması, 2016 yılında, Çeçenlerin nüfus olarak en yoğun olduğu bölge olan K. Maraş ili, Göksun ilçesi, Çardak beldesinde yapılmış ve görüşmeler 25 kişi ile sınırlı tutulmuş, katılımcılar mümkün mertebe yaş değişkenine bağlı olarak seçilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda araştırma süreci boyunca İstanbul'da ikame eden Çardaklı aileler ile de görüşülmüş, görüşmeler sonucunda etnik kimlikleri ile ulusal kimlikleri arasındaki ilişkiyi, Çardaktaki katılımcılar ile benzer düzeyde inşa ve yeniden inşa ettikleri gözlemlenmiş ancak çalışmada bu görüşmelere yer verilmemiştir.

Son olarak araştırmada, örneklem alanının kendisinden kaynaklı, araştırmanın konusu ve probleminden kaynaklı ve araştırmacının kendi entelektüel algı dünyasından kaynaklı olmak üzere temelde üç güçlük ile karşılaşmıştır.

Örnekleme alanında karşılaştığımız ilk zorluk göç olgusu ve kentleşme ile doğru orantılı olarak bölgede yaşlı nüfusun yoğun olması ve saha araştırması için gittiğimiz ayın hasat zamanına denk gelmesinden dolayı genç ve orta yaş kotasının köy yaşamının ürettiği çalışma koşullarının yoğunluğundan kaynaklı yaş değişkenine bağlı kriterlere uygun katılımcılara ulaşmakta zorlanılmasıdır. Aynı zamanda bölgenin geleneksel yapısından kaynaklı olarak kadınların toplumsal alanda çok görünür olmaması ve birçok kez görüşme taleplerinde bulunulmasına rağmen mülakata katılmak istememeleri de araştırmada kadın katılımcı sayısının düşük olmasına sebebiyet vermiştir.

Araştırma konusu ve probleminin içerik olarak, katılımcının dünya görüşünü, siyasal tercihlerini ve Türklük ile Çeçenlik arasında kurduğu ilişkinin yönünü kapsaması, bazı katılımcıların ketum davranmasına sebebiyet vermiştir. Yalnızca güncel siyasal sorunlar değil, Cumhuriyet dönemi ile ilgili görüşlerini beyan ederken de katılımcılar bu konulardan hassas konular olarak bahsederek, üstü örtük cümleler kullanmışlardır. Bu tutum üzerine katılımcılar konunun gidişatı ile ilgili ikna edilmeye çalışılmış ve görece başarılı olunmuştur. Aynı zamanda araştırma konusu ve probleminin geniş kapsamlı olması katılımcıların bazı sorularda konunun dışına çıkarak, istenilenin dışında cevaplar vermesine veya çelişkili cevaplara yol açmış, buda araştırmacının katılımcı üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesine sebep olarak, bazı görüşmelerde tahmin edildiği ölçüde verim alınamamıştır.

Son olarak araştırmacının kendi dünya görüşü bağlamında kültür ve kimlik temelli problemlere yaklaşımı, görüşmeler esnasında katılımcılara karşı nesnel yaklaşma gerekliliğini zaman zaman etkileme tehlikesine girmiş, konuyla ilgili duygusal gidiş gelişler yaşansa da katılımcılar mümkün olduğunca manipüle edilmemeye çalışılmıştır. Araştırmacının katılımcıları etkilemesinin önüne geçmesi açısından, katılımcılara direkt olarak sorular yöneltilmiş, anlaşılmayan veya çelişkili noktalarda konu ile ilişkili olabildiğince açıklamalar yapmaktan kaçınılarak, nesnel veriler aracılığı ile veyahut diğer katılımcıların cevapları üzerinden sorunun içeriği genişletilmeye ve aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırmacı nesnellikliğini yitirme tehlikesine girdiğini hissettiği zaman ise devreye başka bir

araştırmacı girmiş ve bir süre mülakat görüşmelerini onun yürütmesine öncelik tanımıştır.

1.6. Tanımlar

Etnik kimlik: modern bir olgu olan etnik kimlik, bireyin içinde yaşadığı toplumdaki yaygın kültür unsurlarından farklı olarak, farklı bir kültürün ortak; dil, gelenek, görenek, kültür, inanç sistemleri ve ortak yaşam ritüelleri gibi yapı özelliklerini nitelik itibariyle taşımasıyla ortaya çıkan bir kimlik türüdür. Ulus devlet pratiği bağlamında etnik kimlik oldukça önemli bir kavramdır, çünkü ulus devleti oluşturan bileşenler büyük ölçüde farklı etnik kimliklerin homojenleştirilmesi üzerinden kurgulanmış, bu durum birçok kimlik sorunsalını da beraberinde getirmiştir.

Etnik grup: genelden “sosyal mesafe” bakımından uzak, kültürel öğeler üzerine teşekkül etmiş bir gruptur. Etnik grubun oluşabilmesi için genelden din, dil, örf, adet hatta edebiyat, musiki gibi ana kültür kalıpları bakımından farklılığı olması gerekir. Bu farklılık, o toplumsal grubu baskın olan gruptan ayırıştırarak, grubun kendi özgün kimliğini kazanmasını sağlar. (Nişancı & Işık, 2012: 111).

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Etnik gruplar ve ulus devlet temelli çalışmamızın kavramsal ve kuramsal zemini kimlik ve ulusalcılık teorilerine dayanmaktadır. Toplumların gelenek, görenek, dil ve inanç biçimlerinin, bir nevi yaşam biçimlerinin bir yansıması olan kimliğin; özellikleri, sınırlılıkları, etkilenme biçimleri ve kendini gerçekleştirme alanları ile ilgili ön bilgi edinmek çalışmamız açısından önemli bir noktadır. Çalışmamızda kategorize ettiğimiz karşı ulusalcı tepki, çokkültürcü tepki ve gönüllü özdeşlik tepkisini anlamlandırmak, bu tepki türlerinin kaynaklarını ve sınırlılıklarını keşfedebilmek açısından bir diğer önemli husus ise teorik zeminde ulusalcılık ile ilgili yaklaşımlara yer vermektir. Zira *modern* devletlerin inşa edilme sürecine kadar, devletlerin, tek ve ortak bir kimlik üzerinden kendilerini tanımlama ihtiyacı olmamış, kimlik kendiliğinden ve cemaatsel bir olgu olarak varlık göstermiş, sosyal sistemin en temel kökenini teşkil eden kimlik mefhumu, ulus devletlerin inşa edilme süreciyle paralel olarak sorun teşkil etmeye başlamıştır. Ulus devletleşme sürecinin aracı ve

modern çağın ürünü olan ulusal kimlik ve ulusal kimliği var eden süreçleri anlamak, kategorize ettiğimiz tepki türlerinin de anlaşılır kılınmasında önem arz etmektedir.

2.1. KİMLİK

Kimlik kavramı gerek kimlik temelli problemlerin ve siyasal alanın en temel problemi olması, gerekse post-modern dünya görüşünde önemli bir konuma sahip olması bakımından, sosyal bilimlerde merkezi öneme sahiptir. Yalnız kimlik kavramını tanımlamak, ontolojik ve epistemolojik sınırlarını kavramak için ilkin kimliğin ön koşulu olan kültür kavramının, kimlik ile bağlantılı özelliklerinin belirtilmesi ve kültür ile kimlik arasındaki ilişkinin açıklanması gerekir.

2.1.1. Kültür-Kimlik İlişkisi

Sosyal bilimlerde taşıdığı çok anlamlılıkla kavram karmaşasına ve tartışmalara yol açan kültür kavramı, yaklaşık son iki yüz yılın önemli kavramlarından biri olarak, kimlik tartışmalarında başlıca öğelerden biridir. Kültürün genel anlamıyla, alışlagelen tanımı, maddi ve manevi kültür olmak üzere iki parçalı analizi ile karşımıza çıkar. Bilindiği üzere maddi kültür, doğanın bize sunduğu ve insan eli yordamıyla yapıla gelmiş somut olan her şeydir. Manevi kültür ise, elle tutulur, gözle görülür olmayan kültür unsurlarını içerir; öğrenilen, paylaşılan ve aktarılan inançları, kabulleri, değerleri ve bunların yanı sıra davranış beklentilerini ifade eden yazılı ve yazısız normları kapsar (Dikeçligil, 2011: 138).

Maddi ve manevi kültür tanımlarının, ideolojik söylemlerden etkilenen bir vurgu sorunu olduğunu belirten Beylü Dikeçligil, *Kültür Kavramının Analizi veya Sosyo-Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme* (2011) adlı çalışmasında kognitif (bilşsel), normatif (davranışsal) ve maddi boyutlarıyla kültürü üç parçalı analiz etmektedir. Normatif ve maddi kültür yukarıda değindiğimiz genel tanımla örtüşürken, üçüncü boyut olan kognitif kültür, bireyin içsel devinimlerine vurgu yapan, içselleştirilmiş anlam kodları ve inanç kalıplarından oluşan bir zihniyet dünyasını simgeler. Dikeçligil'in ifadesi ile “(e)n somut ihtiyaçlardan en soyut ideallere kadar insanların bütün tutum ve davranışları, kabul ettikleri ve benimsedikleri anlam kodlarından etkilenmektedir. Bu tutum ve davranışlara ilişkin beklentiler ise normatif boyutta yazılı ve yazısız davranış kuralları olarak biçimlenir.”(p. 142).

Kültür, bir kimliğin referans alanı olduğundan kültür ile kimlik arasında güçlü ve vazgeçilmez bir ilişki vardır (Sarı, 2010: 49). Kimliğin bir ön koşulu olan kültür, *tanımlamalar, ayırım repertuarları, bilinç ve ortak aidiyet üretmede ve kendiliklerimizi kurmada* merkezi bir öneme sahiptir. Schlesinger'e göre, “(k)ültürün hangi -büyüklükte olursa olsun- toplulukları birbirinden ayıran öğelerin bileşimi olarak görülmesi gerekmektedir” (Schlesinger, 1994: 244). Kimlik bağlamı olarak kültür; ortak değerler, tarihi deneyim, gelenek ve görenekler, inanç, yaşam biçimi, ortak dil gibi bileşenlerle bir kimliği kategorileştiren, o kimliğe “biz” deme imkânı veren bir ortak bilinç ve aidiyet temelleri yaratır.

Kültürün kimlikleri belirlemede ve etkilemesinde, temel ayırıcı repertuarlarından biri de dildir. Tuna'ya göre, dil birliği, toplumun kendi kimliğini tanımasını ve onun diğer kimliklerden ayırt edici farklılıklarını algılamasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bu durum, dilin süreç içerisinde koruyup, geliştirdiği, ortak tarihten barındıkları kültürel kaynaklar ve toplumsal değerler etrafında ortak bir kimliğin de oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Tuna, 2011: 227-228). Elbette ortak kimlik ve diğer kimliklerle olan ayırt edici unsurların belirlenmesi “öteki” kavramını da beraberinde getirir.

Erdenir, kültür unsurları (dil, din, gelenek, görenek, sanat, dünya görüşü vs.) ve kimlik arasındaki ilişkiyi açıklarken; “belirli bir zamanda, belirli bir mekânda ortaya çıkarak topluluklara aidiyet hissi veren bu unsurlar, topluluğun diğer topluluklardan farklılaşmasını ve dolayısıyla özgün bir kimliğe kavuşmasını sağlamaktadır” demektedir (Erdenir, 2005: 27). Dolayısıyla kültürel bileşenler ve özgün bir kimlik ekseninde kategorileşen kimliklerle “biz” ve “ötekinin” algılanması, kimliği bir aidiyet sorunu olarak da var etmektedir. Bu da günümüzde kimlik bağlamı olarak kültür tartışmalarına, çokkültürlülük tartışmalarını da eklemlenmiştir.

Nafiz Tok, çokkültürlülük ekseninde, kimlik kültür tartışmalarını iki boyutta ele alır; Kymlicka'nın temsil ettiği özgürlük temeline dayalı yaklaşım ve bunun eleştirisi üzerine kurduğu kimlik temelinde yaklaşım. Birinci modele göre kültür birçok seçenek ve anlamlar sunarak, bireylere özgürlük olanakları yaratmaktadır, Tok'a göre ise bu yaklaşım, liberal toplumlara özgüdür ve liberal olmayan toplumların sınırlayıcı ve özgür yaşamı kısıtlayan toplumsal ve kültürel anlam

kodlarını göz ardı etmektedir. İkinci modele göre ise yani kimlik bağlamında kültür, topluluk üyelerinin ortak kültürel bileşenlere dayanan ve ortak bir kimliğin sürekliliği duygusunu paylaşan ulusal, etnik ve dini grupların kültürüdür (Tok, 2003). Sarı'ya göre Tok, bu modelleri “özgürlük kavramsallaştırması etrafında, kültürel grupların ve azınlıkların kültüre dair siyasal taleplerini değerlendirirken ‘rehber’ olması”(Sarı, 2010: 51) bakımından tartışır. Kimlik olgusunun kullanımı bu anlamda, hem demokratik siyasal stratejiler, hem de köktenci, cemaatçi, milliyetçi, meta-ırkçı siyasal stratejiler tarafından yapılmaktadır ki bu da bize, kültürel kimliğin kendisine “*apriori bir olumluluk*” yükleyemeyeceğimiz bir toplumsal/siyasal gerçeklik olduğunu göstermektedir (Keyman, 2007: 223).

Modern kültürün içkin ve bireyci anlayışının bir ürünü olduğu kabul edilen kimlik ve toplumların kendi özgünlükleriyle var olmasına imkân tanıyan kültür kavramları, dinamik ve iç içe olmakta ve toplumsal alanda bir güç olarak kendini göstermektedir. Bu iç içelik ve dinamiklik kültürün, kimliği şekillendirmesi ve etkilemesiyle gerçekleşir. Bir kimlik ancak bir kültür ile ilişkilendirildiği zaman anlam kazanır, bu bağlamda da kültür ile kimlik arasında vazgeçilmez bir ilişki vardır.

2.1.2. Kimlik Tanımı ve Türleri

Her birimiz hayatımızın belirli dönemlerinde “Ben kimim?” diye sormuşuz, ayırt edici yönlerimizi keşfetme, özgünlüklerimizi tartışma ve elbette toplum tarafından nasıl bir imaja sahip olduğumuzu değerlendirme yeteneğimizi ortaya koymuşuzdur. Bu bakımdan kimlik öncelikle, kişinin kendini nasıl tanımladığı, nasıl algıladığı, hangi bütünün parçası olduğu ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal bilimlerde, bireyin duygu ve düşünce dünyasıyla ilgili olan bireysel kimlik ve bireyin sosyalizasyon sürecinde çevresel faktörlerden etkilenecek, sosyal aidiyetlik ve özdeşleşme ile inşa ettiği sosyal kimlik olarak ikiye ayrılan kimlik mefhumu, farklı teorik ve metodolojik perspektiflerce oldukça tartışılan, tanımlanması belirsiz ve zor olan kavramlardan biridir.

Kimliğin semantik tarihine ve kavramsallaştırma sürecine baktığımızda Özdemir'e göre, 1950'lerde sıkça dini ve milli aidiyetler bağlamında ele alınan, 1970'lerde ise gittikçe popülerleşen kimlik kavramı, bir kavram olarak ilk defa,

bireysel ve psikolojik temelde, Erik Ericson tarafından ele alınmış ve Ericson, kişiliğin ortaya çıkmasında bireyin öznelliği üzerinde durmuştur. Kimliğin toplumsal bir karakter olarak, sosyolojik alanda belirgin bir yer edinmesinde etkili rolü olan akım ise sembolik etkileşimciliktir. Sembolik etkileşimciler ortak sembolik sistemler aracılığıyla ve öznel deneyimlerin bireyin toplumsal davranışına aktarılmasıyla, bireyin kendilik bilincinin şekillendiğine vurgu yaparak, kimliğin kendini dil oyunları ve temsille açığa çıkardığını belirtir. (Özdemir, 2010: 12-13). Ericson'un kavramsallaştırmasında kimlik derin, içsel ve sürekli, sosyolojik kavramsallaştırmada ise yüzeysel, dışsal ve geçicidir (Özdemir, 2010: 13).

Bu iki farklı perspektif ve kimlik türü kimlik tanımlamalarının yapılmasında psikolojik ve sosyolojik olmak üzere iki farklı kavramsal içeriği doğurmuştur. Kimliğin tanımlanma süreci bireylerin birbirleriyle, kolektiflerin birbirleriyle, bireylerle kolektiflerin birbirleriyle arasındaki benzerlik ve farklılık ilişkilerinin sistematik olarak kurulması ve anlamlandırılmasıdır (Özdemir, 2010: 11). Dolayısıyla kimlik türlerinin ne olduğu konusunda birçok farklı sınıflandırma yapılsa da aslında hepsi, genel olarak bu iki biçimde yani, bireysel kimlik ve kolektif/sosyal kimlik olarak karşımıza çıkar.

Bireysel ve kolektif kimlikler olmak üzere kimliği iki boyutta inceleyen Smith'e göre, bireysel kimlikler; kültürel kimlik, cinsel kimlik, politik kimlik, sanatsal kimlik vs. gibi çok yönlü, aynı zamanda durumsal, yani zamana ve koşullara göre önem durumu değişebilen kimliklerdir. Kolektif kimlikler ise ulusal kimlik ve etnik kimlik gibi, çoğu zaman etnik ve milli bağlara vurgu yapan ve bireysel kimliklere göre daha kapsayıcı olan kimlikleri ifade eder ve bu tür kimliklerin temelinde farklılaşma eğilimi yatmaktadır. (Şahin, 2013: 45).

Kimliğin bir bilinç pratiği olma özelliğine dikkat çeken Jan Assman, kimliğin bireysel ve ortak olan iki farklı yönü arasında bir ilişki belirleyerek iki boyutu olan bir tez sunmaktadır. Bireyler, birçok toplumsal olguyu varoluşsal farkındalık ve bilinçle öznel deneyimlere dönüştürerek oluştururlar. Öznel deneyimler benlik duygusu üretirken, bu deneyimlerin kolektifleşmesi ortak aidiyetlik oluşturarak, bizlik duygusu üretir. Tezinin ilk cümlesinde bireyden çok bütün üzerine, ikinci cümlede ise bireye vurgu yapan Assman, bireysel ve ortak kimliği karakterize etmede oldukça açıklayıcıdır:

1) ‘Ben’ dışarıdan içeriye doğru oluşur. Her bireyde ait olduğu gruptaki etkileşim ve iletişime katılımı ve grubun kendisini algılayışını benimsediği oranda ortaya çıkar. Yani grubun biz kimliği, bireyin ben kimliğinden önce gelir. Kimlik sosyal bir olgudur. 2) Ortak kimlik ya da biz kimliği, bu ‘biz’i kuran ve taşıyan bireylerin dışında yoktur. Sadece bireysel bilgi ve bilincin ürünüdür (Asmann, 2001: 131).

Mellucci kimliğin üç ölçütü içerdiğini belirtir; 1) bir öznenin ya da nesnenin zaman içindeki *süreklilik*’i 2) bir öznenin ya da nesnenin sınırlarını kuran ve diğerlerinden ayrılmasına izin veren *birlik* nasyonu, 3) bu iki ögenin *özdeş* olarak tanımlanabileceği bir ilişki (Akt. Sarı, 2010: 57). Melucci, kimlik kavramını eylem kavramıyla ilişkilendirerek kimliği, belli bir nesne ya da birime özgü, aynı zamanda verili olanların kurgulanmasından ziyade özdeşlik ve farklılığın birbirinin içine geçtiği bir yeniden üretim süreci olarak değerlendirir. Bireyler ve gruplar, koşullandırma ve sınırların sonucu olmaktan ziyade kararların ve tasarıların sonucu olan kendi eylemleri yoluyla kimliğin biçimlenmesine katılırlar (Akt. Schlesinger, 1994: 263).

Castells’e göre kimlik, toplumsal aktörlerin, içinde buldukları toplumsal yaşantılarında, otorite ile olan ilişkilerini içselleştirdiğinde ve bu içselleştirme ekseninde örgütlenildiğinde oluşur. Castells, bireylerin, tüm yaşantı dünyalarının ve değerlerinin üreticisi olan; toplumsal arka plan, tarihsellik ve tabii bireyin kendi içsel duygu, düşünce, fantezi dünyalarından etkilenerek kimliklerini inşa ettiklerini ve kimliklerini içinde buldukları toplumun tüm otoritelerine karşı tutumlarıyla anlamlı kıldıklarını ifade ederek, bu şekilde kimliklerin tarihsel ve toplumsal bir oluşum içinde var olabileceklerini belirtir. Bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar, toplumun her katmanından malzemeler toplayarak bu kaynakları, yine toplumsal ve içsel olan kodlarına göre işler ve bütün bu malzemelerin anlamını yeniden düzenler. (Yanık, 2010: 227-228).

Eleştirel kuramların kültürel “öteki” ve kimliklere yaklaşımını karşılaştıran Larrain, kimlik araştırmalarında kimliğin modern felsefenin başlangıcından günümüze kadarki gelişimini incelemiştir. Larrain, kişisel kimlik kavramını modern paradigmanın mihenk taşlarından biri olarak görür ve modernizmin, skolâstik düşüncenin din merkezli otoritesini kırarak, bireyi ölçüt alan bir düzlemde sahneye

çıkışının somut olan bireyi özne haline getirerek, insanın aydınlanmanın taşıyıcısı ve efendisi olmasını sağladığını belirtir (Sarı, 2010: 55-56).

Levi Strauss, kimliği dışsal olan toplumsal yaşantı dünyasının, içsel devinimlerimize olan yansıması olarak görürken, Brubaker, kimliğin tanımını ve birçok kimlik sınıflandırması yapsa da mevcut literatürün eleştirel bir süzgeçten geçirilerek, daha güçlü bir kimlik kavramsallaştırmasının yapılması gerektiğini belirtmiş ve kimliğin müphemliğine dikkat çekmiştir. Zira kimlik, Malesevic'in kelimeleriyle "puslu zamanlarda puslu bir kavram" dır. (Akt. Özdemir, 2010). Hall ise kimliği küresel ve yerel, materyal, tarihi, kültürel söylemler ve koşullar ile deneyimler bağlamında sürekli kurulan, sahip çıkılan, üstlenilen, bir yandan güven ve özdeşleşme hissini temin etmeye yönelik sabitleme, konumlama istemi ile öte yandan farklı müzakereler sonucu ortaya çıkan gerilimin biçimlendirdiği aidiyet tasarımı olarak tanımlar (Şahin, 2013: 45).

Fuat Keyman, Hall'un de vurguladığı tarihsel algılama biçimini referans olarak kimliğin; a) üretilmiş, b) her zaman bir kurulma sürecinde olan, c) sabit bir öz'ü olmayan, d) hiçbir zaman tam bir oluşma özelliğine sahip olmayan ve bu anlamda e) ontolojik bir varlık ya da gerçeklik konumuna tekabül etmemesi, f) ilişkisel bir kurgu olması gibi temel nitelikler etrafında kavranabileceğini belirtir (Sarı, 2010: 59).

Bu incelemeden çıkaracağımız başlıca sonuç; literatürel kimlik tanımlamaları esas alınarak genel itibariyle, analitik bir kavram olarak oldukça müphemlik taşıyan ve çok boyutlu olan kimlik kavramının; tanımlayan ve tanımlanana sahip olması, objektif ve sübjektif bilinç pratiğine sahip olması, özdeşlikten üretilmesi, dinamik, değişken, tekil ve çoğul olması, ötekinin konumunu belirlemesi, aidiyetlik duygusu oluşturması ve Jenkins'in de kimlik hakkına es geçilemeyecek bir nokta olarak belirttiği gibi "onun sadece bir yer ya da bir şey olmaması ve daima kuruluyor olması"(Özdemir, 2010: 12) yani akışkan olması temel nitelikleridir. Kültürel, cinsel, sınıfsal vb. kimlikler alt kimlikleri oluştururken belirleyici olan ve diğer kimlik çeşitlemelerine etki eden üst kimlikler ise etnik kimlik ve ulusal kimliklerdir.

2.1.3. Ulusal Kimlik

Ulusal kimlik, birçok ögenin ve alt unsurların bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Smith'e göre bu unsurlar, sınırları belirlenmiş toprak parçası içinde yaşayan topluluk üyelerinin kendilerini özdeşleyebilecekleri ve aidiyet hissi duyabilecekleri birçok ögenin varlığı, Anderson'a göre ulusların kimlik edinme sürecinde ulusal kimlik bilincinin oluşmasında oldukça etkili olan dil, Gellner'e göre ise ulusun siyasal olan devlet ile örtüşmesi ve ulus devletlerin var olmasında ulusal kimliklerin ideolojik destek sağladığı bir akımdır (Akt. Yurdigil, 2007: 34).

Bir topluluğun ulusal bir kimliğinin var olmasının ön koşulu o topluluğun siyasal bir topluluk olmasıyla ilişkilidir. Siyasi topluluk ise Antony D. Smith'in ifadesiyle; "tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlesel kamu kültürünü, ortak ekonomiyi, yasak hak ve ödevleri paylaşan insan topluluğudur." Louis Altusser'e göre ise ulusal kimlik olgusu, ırka dayalı olmamakla birlikte, yönetici kesim tarafından, teritorya sınırları içerisinde yaşayan tüm topluluklara, milli kültür üzerinden yapılan planlı bir milli entegrasyon ve mobilizasyon sürecinin tezahürüdür. (Akt. Nişancı ve Işık, 2012: 112).

Kimlik türleri arasında birçok nedenden ötürü ulusal kimlik, diğer kimliklerden önce gelmektedir. Bunun temel sebebi, bir kolektif kimlik biçimi olan ve aidiyetlik duygusu oluşturan ulusal kimliğin siyasal otorite tarafından sınırlarının belirlenmiş olması, çoğu zaman üst kimliğin ve vatandaşlığın yerine ikame edilebilmesidir. Ulusal kimlik bazen mülki sınırlar üzerinden, bazen kültürel kodlar üzerinden, bazen de etniklik üzerinden tanımlanır. Ulusal kimliğin ne tür kodlar üzerinden tanımlandırılacağı, ulusalcılığın toplum içinde hangi koşullarda tesis edildiğiyle ve sınırları belirlenmiş teritorya içindeki halkların etnik, dinsel, kültürel hatta dinsel kompozisyonu ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla birçok ögenin ve alt unsurların bir araya gelerek oluşturduğu ulusal kimlik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için ulus, ulusalcılık ve ulusalcılığın siyasal bir pratiği olan ulus devlet kavramlarını oluşturan ilkeleri betimlemek ve ulusalcılık ve ulus devlet üzerine kuramsal yaklaşımları irdelemek gerekir. Zira ulusal kimlik, "ulus" nosyonu ile tanımlanan kolektif bir toplumsal çevrede ve bu çevrede organize olmuş ilişkiler ağı içinde gelişme imkânı bulmuştur (Bayri, 2008: 13).

2.2. ULUSALCILIK VE ULUS DEVLET ÜZERİNE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Sosyal bilimlerde, 1970'lerden sonra yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanan ulusalcılık, genel itibariyle iki kuramsal temel üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, ulusların, ulusalcılık fikrinden veyahut ulus devlet pratiğinden önce var olduğunu ve bir dizi koşulun ulusalcılığı mümkün kıldığı yönündeki primordialist kuram, ikincisi ise ulusların, ulusalcılık ideolojisinden sonra tesis edildiği, bu bağlamda hem bir mühendisliğin sonucu olduğu, hem de modern bir olgu olduğu yönündeki modernist kuramdır. Genel kabul gören bu iki kuramı eleştirel bir süzgeçten geçirerek, ulus kavramını daha farklı parametreler üzerinden inceleyen üçüncü bir kavramsallaştırma da, postmodernist düşünürler tarafından yapılmıştır.

2.2.1. Primordialist (İlkçi) Yaklaşımlar

Primordialistin, kelime anlamı *başlangıçtan beri var olan, ilk yaratılan ya da geliştirilen* olmakla birlikte, primordialist yaklaşımçılar, ulus olgusunu, verili bir gerçeklik ve doğal bir olgu olarak görmektedirler. Sosyal bilimcilere göre, primordialist yaklaşımlara dayalı ulusalcılık kuramlarını, etnik kimlik ve etnik kimliği oluşturan bileşenler ile ilgili çalışmalardan bağımsız ele almak mümkün değildir. Çünkü primordialist kuramlar, ilk olarak bu çalışmalar etrafında şekillenir.

Bir toplumda yaygın olan kültür unsurlarından farklı özellikler taşımasıyla ortaya çıkan bir kültürel kimlik türü olarak işaret edilen etnik kimlik, etnik grupların kültürel kimliklerine bağlı olarak, bütünden farklı olarak, kendilerine özgü adet, gelenek ve göreneklerini yansıtmaları ve bu farklılıkları benimsemeleriyle ortaya çıkan kimlik olarak tanımlanabilir (Nişancı ve Işık, 2012: 111).

Smith'e göre, etnik kimliği bir araya getiren bileşenler; özü hatırlatmaya yarayan ve simgesel olan kolektif bir isim, ortak bir köken düşüncesine gönderme yapan ortak soy, ortak tarih ve kuşakları birbirine eklemleyen ortak bellek, son olarak ise sembolikte olsa belirli bir toprak parçası ile özdeşleşme ya da bağlanmadır. Etnik kimlik bu bileşenlere bağlı olarak oluşarak, siyasal otorite ya da salt maddi mülkiyetle ilgili düşünülmemelidir. (Sarı, 2010: 64-65).

Primordialist kuramların etnik kimlik ile ilgili yaklaşımlardan türemesi, milli kimlik, millet ve milliyetçiliği bir keşif olarak gören ve onun doğallığını savunan kuramcılar arasında belli ayrışmalar yaratmıştır. Antony D. Smith'in yakın tarihli çalışmalarından esinlenerek Özkırmımlı, primordialistler arasında, milliyetçilik görüşünün özünü oluşturan ve milli görüşü yaratmada oldukça aktif bir rolü olan doğalcı primordialistler, hısımlı/akraba ile eşleşmeye ve üreme-çoğalmaya dayalı biyolojik primordialistler ve birincil bağılıkların güçlü ve bağlayıcı olduğuna vurgu yapan kültürel primordialistler olarak üç ayrı bakış açısı belirleyerek, primordialist kuramları analiz eder (Özkırmımlı, 2009).

Özkırmımlı'nın, doğalcı primordialistler adını verdiği ilk bakış açısı, milliyetçiliği doğal düzenin bir parçası olarak görmesi ile ilkçiliğin en aşırı ve radikal versiyonu sayılabilir. 19. yüzyılda özellikle her biri kendi ülkelerinin milli akımlarına öncülük eden tarihçiler tarafından, eğitim sistemi, ortak dil, resmi tarih gibi bileşenlerle inşa edilerek, homojenliğe vurgu yapan milli bilinç ve milliyet ilkesi anlayışının özünü bu görüş oluşturmaktadır. Bir birey doğduğunda belirli bir etnik topluluğun içine de doğar ve o toplumsal alanla kuşatılarak kimlik edinir. Dolayısıyla bireylerin ait oldukları etnik topluluk önceden belirlenmiştir ve doğal olarak kendilerinden olmayanı da dışlama eğilimi taşırlar. Aynı zamanda bu etnik gruplar kendilerine özgü olan yaşam biçimleri ve bir toprağa olan bağımlılıklarıyla birbirlerinden ayırt edilebilirler. Bu bağlamda doğalcı primordialistler milliyetçiliği tarihin her döneminde insanlığın en temel niteliği olarak kabul etmektedirler. (Özkırmımlı, 2009: 85).

Temelinde üreme-çoğalma terimleri yatan ve önemli temsilcisi Pier Van Den Berghe olan -Özkırmımlı'nın biyolojik bakış açısı olarak nitelediği- bir diğer bakış açısı ise, etnik bağılıkların kökenlerini genetik özellikler ve içgüdülere bağlamaktadır. Bu görüşe göre insanları öncelikle başarılı üreme güdüsü yönlendirir. Bunun da en iyi yolu hısımlı, akraba ile eşleşmektir, çünkü onlar hem tanınır ve bilinir hem de kültürel olarak benzerlik taşırlar. Dolayısıyla hısımlı/akraba ile eşleşme ve mükemmel üreme arzusu insanların genlerine işlemiş bir mekanizmadır ve bu nedenle insanlar etnik gruplarına ve milletlerine karşı güçlü duygular beslerler.(Selçuk, 2011: 3857).

Kültürel primodializm ise daha çok Geertz ve Shils'in çalışmalarıyla bağdaştırılmaktadır. Eller ve Coughlan ise primordializm kavramının üç özelliğine vurgu yapmaktadırlar. İlk olarak, ilk olma niteliği taşıyan birincil bağılıklar, hiçbir toplumsal kaynağı olmayan, hatta kökleri tahmin edilemeyecek kadar uzun bir geçmişleri olan, dolayısıyla hiçbir şeyden türememiş ve verili olanlardır. İkinci özellik, ilk olma niteliği taşıyan duyguların anlatılamazlığına, ancak bir topluluğa bağlı olan kişinin zorunlu olarak ve kişinin bağın kendisine verdiği anlamdan dolayı o topluluğa bağlılığına vurgu yapar. Üçüncü özellik ise, ilkçi bağılığın, kişisel çıkarlara dayalı olmaması, aksine topluluğa atfedilen anlamın, bu bağılılığı bir duyguyla bütünleştirmesidir. (Özkırımlı, 2009: 91).

Primordializme göre etnik gruplar; tarihin derinliklerinden bu yana var olan, somut ve bağımsız toplumsal oluşumlardır ve varlıkları başka faktörlere (ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel, coğrafi vs.) indirgenemez ve bu faktörlerce açıklanamaz (Aktürk, 2006: 24). Etnik kimliği, biyolojik ihtiyaçlarımız ve duyu organlarımızla hissetmemiz kadar doğal gören primordialistler, aynı zamanda kan bağı ile gelen, değişmez ve sabit nitelikte düşünürler. Üstelik toplumsal bir kategori olan etnik gruba atfedilen kan bağının nesnel olarak kanıtlanması gerekmemekte, önemli olan bireylerin taşıyıcısı olduğu etnik grupla kan/soy bağı olduğuna inanmasıdır. Siyasal ve sosyal olaylarda ise kan/soy bağı, bireylerin davranışlarını birincil derece açıklayan bir öge olarak görülmektedir.

Primordializmin aşırı versiyonu içinde, ortak bir tarihi, dini, toprağı, ortak bir dili ve o dilin diyalektiğini paylaşan insanların oluşturduğu bir topluluk olarak milletleri, uzun zamandan beri var olan, sürekli ve daimi olarak kabul eden bir diğer bakış açısı Smith tarafından *eskilcilik* yani *kadimcilik* (uzun ömürlü-dayanıklı) olarak adlandırılmıştır. Eskilcileri diğer primordialist kuramcılar içinde farklılaştıran bakış açısı, onların milletlerin “*doğallığına*” kuşkulu yaklaşmalarıdır. Smith'e göre milletlerin köklerini eski çağlara kadar dayandırmak, onların doğal düzenin bir parçası olduğu anlamına gelmez. Bu görüşe göre antik çağlardan bugüne, millet ve milliyetçiliğin olmadığı bir dönem olmamakla birlikte, bu milletler biçim olarak değişiklik arz etse de, içerikte “mili öz”lerini koruyarak günümüze kadar gelmişlerdir. Hatta milletleri yöneten siyasal otorite biçimi, gündelik yaşam

pratikleri, teknik ve teknolojik unsurlar gelişse de milleti oluşturan temel nitelikler değişmemektedir. (Özkırımlı, 2009: 86-89).

Sosyal bilimciler, bu açılardan primordialist yaklaşımları benzer temellerde eleştirmektedirler. İlk eleştiri, primordialist yaklaşımı savunan tüm araştırmacıların ortak vurgu yaptıkları, etnik kimliklerin ve onları birleştiren unsurların değişmezliği ve verili olma durumudur. Primordialist görüşe göre, etnik bağımlılıklar toplumsal kaynaklı değildir ve doğuştan gelmektedirler. Ancak yapılan birçok kimlik araştırmaları bu durumun böyle olmadığını göstermektedir. Etnik kimlikler içinde bulunduğumuz toplumsal alan ile örüntülü olarak yapılandırılıp, kurgulandığı gibi, bireysel seçimlerimizle de şekillenmektedir. Ayrıca, değişen dünya düzeninde hem dil, din, kültür gibi temel bileşenlerin içeriği oldukça değişmekte, zaman mekân algısı sabit olmaktan çıkarak görelileşmekte, hem de bireyler kendilerini birçok kimlik ile tanımlayabilmektedirler. Dolayısıyla kimlik mefhumu, değişmez ve verili olmak bir yana, kuşaktan kuşağa yeniden tanımlanmakta ve kimliklerimizin içeriği, sınırları sürekli değişmektedir. Bu durum etnik ve milli kimliklerin her şeyden önce var olması, hiçbir şeyden türememiş olması tezi ve kan/soy bağı gibi ilkelere dayalı tezleri de yanlışlayabilir niteliktedir.

Primordialist yaklaşıma yapılan bir diğer eleştiri de, primordialistlerin etnik kimliği diğer kimliklerin önüne koyma eğilimidir. Belirtildiği üzere değişen dünya düzeninde bireyler karşılaşma alanlarına göre kendilerini birden fazla kimlik ile ifade ederler ve kişi üyesi olduğu kimliği, baskın grubun kimliğinin önüne koyabileceği gibi tam tersi de mümkündür. Hatta kendini yersiz yurtsuz hisseden biri etnik ve ulusal kimlikten ziyade, cinsel kimliği, entelektüel kimliği, sanatsal kimliği gibi farklı bir kimlik türüne öncelik verebilir.

Milli kimliği doğanın bir parçası olarak ya da eski çağlardan beri var olan bir bütünlük olarak gören primordialist yaklaşım, Sami Zubadia tarafından da modernist bir bakış açısıyla eleştirilmiştir. Zubadia'ya göre, ulus devlet oluşumlarından önce, birçok devlet ve imparatorluk, bünyesinde birbirinden farklı etnik grupları barındırmakla birlikte bunlar tek bir yöneticiye ya da yönetici zümreye bağlı olan bürokratik, askeri yönetimlerdir. Bu yönetim birimlerinde ya da yönetilenler arasında etnik kimlik temelli bir ayırım söz konusu değildir. Başka bir deyişle, bu tür siyasi yapılarda öncül olan etnik kimlik olmamakla birlikte, döneme ve koşullara göre

öncüller değişiklikler arz etmektedirler (Özkırmılı, 2009: 101). Şüphesiz etnik kategoriler kaybolabilir, bir başka etnik kategori içinde eriyebilir, iki veya daha fazla kategoriye bölünebilir ve en önemlisi din, dil, mezhep, sınıf, ideoloji gibi farklı eksenlerde yaşanan ayrışmalar ya da bütünleşmeler etnik kimliğin kan/soy bağının önemini kaybetmesine sebep olarak, farklı öncülleri ön plana çıkarabilir (Aktürk, 2006: 25).

2.2.2. Modernist Yaklaşımlar

Siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alan içinde her iktidar faaliyetlerini icra etme sürecinde kendi yetki ve hareket alanını meşru temellere dayandırmış, tarihin akışında dönemler itibariyle meşruiyetini farklı kaynaklardan alarak varlığını devam ettirmiştir. 18. yüzyıl öncesi meşruiyetini daha çok din kaynaklı unsurlardan alan devlet, Avrupa'da; güçlenen tüccar sınıfı, kilisenin siyasal alandaki iktidarının zayıflamaya başlaması, hanedanlığın çöküşü, aristokrasi sınıfının güçsüzleşmesi, teknolojik gelişmeler, reform hareketi, Fransız devrimi, sanayileşme ve merkezi devletlerin kurulması gibi bir dizi sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişim ve dönüşümlerden sonra devlet-millet-vatandaş ilkesini belirleyen yeni bir tanımlandırmaya ihtiyaç duymuş, “ulus”, “ulusalcılık/uluslaşma” ve “ulusal kimlik” kavramları ulus-devlet ekseninde yeni bir meşruiyet kavramı olarak merkeze oturmuştur.

Modernist yaklaşımı benimseyen çalışmaların ortak paydası, milletler ve milliyetçiliğin, yukarıda bahsettiğimiz gelişmelere bağlı olarak, modern çağa ait yapılar olduğu görüşüne dayanmasıdır. Bu görüşe göre milletler ve milliyetçilik, tüm bu süreçlerden bağımsız düşünülemez ve onların bir ürünü olarak ortaya çıkar. Zira bu döneme kadar milliyetçilik kavramının var olmasına imkân tanıyan sosyal, siyasal, ekonomik süreçler gelişmemiştir. Primordialist yaklaşımıcılar gibi modernist yaklaşımıcılarda kendi aralarında birçok farklı bakış açısı barındırmaktadırlar ve bu bakış açıları içinde öne çıkan isimler olarak; Karl Deutsch, Tom Narin, Eric J. Hobsbwn, Benedict Anderson ve Ernest Gellner sıralanabilir.

Modernist kuramın öncülerinden olan Karl Deutsch, endüstri çağının teknolojik devrimleri üzerine yoğunlaşarak, kentleşme, artan toplumsal hareketlilik, sanayileşme, artan okuma yazma oranı ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi etkenlerin ulusun inşasına öncülük ettiğini belirtir. Deutsch'a göre modernleşme,

etnik grupların özgün kimliklerini kaybetmesine ve baskın gruplarca asimilasyona maruz kalmasına sebebiyet verecektir.(Selçuk, 2011: 3858).

Tom Narrien, milliyetçilik kavramının ancak Marksist bir bakış açısıyla açıklanabileceğine vurgu yaparak, milletleri ve milliyetçiliği toplumun gelişim sürecinde zorunlu bir kaide olarak gören anlayışları eleştirmektedir. Narrien'e göre milliyetçilik, toplumların iç dinamikleriyle değil, dünyanın genel tarihsel gelişimiyle sahneye çıkmıştır. Bu açıdan milliyetçilik, kentleşme, sanayileşme gibi süreçlerin ürünü değil, 18. yüzyıldan yani, Fransız ihtilalı ve sanayi devrimlerinden bugüne kadar dünyada egemen olan siyasi ekonominin *eşitsiz ve dengesiz* gelişiminin ürünüdür. Narrien'e göre, gelişmiş olan merkez ülkeler, gelişmemiş ve az gelişmiş olan çevre ülkeler üzerinde giderek artan bir baskıya sebep olmaktadır. Ellerinde halklarından başka bir şeyi olmayan çevre ülkeler ise gelişmiş ülkelere tepki olarak milliyetçiliğin temellerini attılar. Ancak milli devlet ideolojisi ve milliyetçilik dünya siyasetinin yeni normu haline gelince gelişmiş ülkeler de milliyetçi oldular ve toplumlar milliyetçiliği kullanarak belirli bir hedefe yöneliyor, bu hedeflerini geriye dönüp, mitler ve kahramanlıklarla dolu ortak bir tarih algısı üretmek için gerçekleştiriyorlardı. Narrien bu açıdan, milliyetçiliği şatoların giriş kapılarını süsleyen, bir yüzü ileriye, bir yüzü geriye bakan, eski Roma tanrısı Janus 'a benzeterek onun belirsizliğine ve ikiyüzlülüğüne vurgu yapmaktadır. (Özkırımlı, 2009: 110-114).

Milletler ve milliyetçiliği bir siyasal mühendislik olarak düşünen Hobsbawn, modern dünyada bir gereklilik haline gelen milliyetçilikten, ulus devletler ortaya çıktıktan sonra söz edilebileceğine vurgu yaparak, 'geleneğin icadı' kavramıyla bizlere farklı bir perspektif sunar. Bu terim gerçekten icat edilmiş, inşa edilmiş ve formel düzlemde kurumsallaşmış gelenekleri olduğu kadar, kolayca izi sürülemeyecek, belirli bir şekilde kısa ve belirlenebilir bir zaman diliminde –belki de birkaç yılda ortaya çıkmış olan ve büyük bir hızla yerleşmiş 'gelenekleri' de kapsamaktadır (Hobsbawn & Ranger, 2006: 2).

İcat edilmiş gelenekten kast edilen dini ritüellere benzer, törensel ya da sembolik bir nitelik taşıyan, sürekli tekrarladıklarında belirli değerlerin ve davranış normlarının içselleştirilmesini sağlayan ve geçmişle bugün arasında bağ kuran bir dizi alışkanlık ve uygulamalardır. Hobsbawn'a göre milli bilinç, icat edilmiş

geleneklerin en somut aynı zamanda en yaygın örneğidir. Milliyetçilik, var olan kültürleri çarpıtarak ya da yücelterek millete dönüştürme niteliğine sahiptir. Milletler, yalnızca belirli bir toprak parçasının ürünü olmamakla birlikte, teknolojik ve ekonomik gelişmeler (milli dil, matbaa, okuryazarlık vs.) minvalinde var olmuş ve varlıklarını koruyabilmişlerdir. Üstelik bu gelişmelerle birlikte parçalanma tehdidine karşı bütünlüğü sağlamak içinde ulusal topluluklar icat edilmiştir. Bu icadın sembolik ve simgesel unsurları ise yine icad edilmiş olan geleneklerdir (Hobsbawn, 2006).

Benedict Anderson ise, *hayali cemaatler* kavramsallaştırması ile diğer ulusalcılık kuramlarından farklı bir üslup ve perspektif sunmaktadır. Anderson'a göre hayali cemaatleri var eden süreçler şu gelişmeler ile ilintilidir: Kilisenin reform hareketleriyle birlikte otoritesinin sarsılması ve burjuvazinin bu boşluktan yararlanarak siyasal otoriteyi ele geçirmesi, kutsal kitap olan İncil'in birçok dile çevrilmesi, deniz aşırı seferlerle birlikte ulus fikrinin farklı kültürlerle karşılaşmasıyla geniş bir alana yayılması, zaman mefhumunun değişmesi ve anlık döngüsel zaman algısından ziyade geçmişten başlayarak geleceğe uzanan zaman fikrinin gelişmesi, yayıncılık ve matbaa sektörlerindeki gelişmeler ki bu gelişmeler iki açıdan önemlidir; birincisi matbaanın gelişmesi burjuva sınıfının kendi ideolojisini kısa zamanda toplumsal kompartmanın bütün alanlarına yaymasını kolaylaştırmış, ikincisi matbaadaki yayınların ortak diller ve o dillerin diyalektikleriyle yazılmasından kaynaklı ortak bir dilin iletişim aracı olarak yaygınlaşmasına imkân tanımıştır. (Anderson, 1995).

Milliyetçiliğin, liberalizm ve faşizm gibi ideolojik olgulardan ziyade, din ve akrabalık gibi olgularla düşünülmesi gerektiğine vurgu yapan Benedict Anderson'a göre ulus, hayal. edilmiş bir siyasal topluluktur Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder (Anderson, 1995: 20).

Ulus sınırlı olarak inşa edilir, çünkü belki de bir milyar insanı kapsayan en büyüğünün bile ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırlar vardır. Hiçbir ulus kendisini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal etmez. En mesihçi milliyetçiler bile, söz gelimi bazı

çağlarda Hristiyanların baştan aşağı Hristiyan bir gezegen düşleyebildikleri gibi, insan ırkının bütün üyelerinin kendi uluslarına katılacağı bir günün rüyasını görmezler (Anderson, 1995: 21).

Benedict Anderson'a göre ulus aynı zamanda egemen olarak tasavvur edilmiştir, "çünkü kavram, Aydınlanma Devrim'inin, ilahi olarak buyrulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğmuştu. Uluslar evrensel dinlerin en sofu taraftarlarının bile bu dinlerin canlı çoğulluğu ile karşılaşmaktan ve her iman öğretisinin taşıdığı ontolojik iddialar ile ülkesel kapsamı arasındaki allomorfizim'le yüz yüze kalmaktan kaçınmadığı bir çağda rüştlerine ermişlerdir; bu yüzden Tanrı'ya tabi olacaklarsa bile bu tabiiyetin doğrudan Tanrı'ya olduğu bir özgürlüğün rüyasını görürler. Bu özgürlüğün amblemi ve mihenk taşı egemen devlettir.'"(Anderson, 1995: 21-22).

Son olarak ulus, bir cemaat olarak hayal edilir. Çünkü toplumun en alt tabakasındaki halk, tüm eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine rağmen kendini en üst tabakada bulunan burjuvazi ile aynı kimliğin parçası kabul eder ve ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tanımlanır. Son iki yüz yıl boyunca milyonlarca insanın, birbirlerini öldürmekten çok, böylesi sınırlı hayaletler uğruna ölmeye razı olmalarını mümkün kılan şey, son kertede bu kardeşliktir (Anderson, 1995: 22).

Ulusçuluğu, kaçınılmaz bir zorunluluğun yarattığı türdeşlik olarak nitelendiren Gellner ise, sanayiye geçiş çağının, beraberinde ulusçuluk çağını da getirdiğini varsayar. Gellner, avcı-toplayıcı, tarımsal ve modern-endüstriyel toplumlar olmak üzere insanlık tarihini üç evreye ayırarak, milliyetçiliğin kökenlerini kültür bağlamında analiz etmiştir. Avcı-toplayıcı toplumlarda milliyetçiliğin ortaya çıkması mümkün değildir, çünkü burada zaten merkezi bir siyasal otorite mevcut olmamıştır. Tarım toplumlarında ise aristokratlar, bürokratlar, din adamları, askerler gibi birçok seçkinler zümresi vardır, küçük yerel birimlerde yaşayan köylü topluluklar ise içe dönük bir hayat sürdürmektedirler. Yakın çevrelerle ve üst zümrelerle olan ilişkileri ise daha çok ekonomik gereksinimlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kültür, ancak bu zümreler ve halkın kendilerini diğer sınıflardan ayırması için kullanılmaktadır. Modern- endüstriyel toplumlarda ise milletler ve milliyetçiliğe ihtiyaç vardır çünkü kültür, toplumsal yapı ve siyaset

arasındaki ilişki modernleşme süreçleriyle birlikte değişim göstermiştir. Bu koşullarda tüm topluma egemen olan ve o toplumu tanımlayan bir kültüre ihtiyaç duyulmaktadır (Özkırımlı, 2009: 164-165).

Gellner, bütün dünyada tanımlanmış, yaygın üst kültürlerin, standartlaşmış, okuryazarlığa ve eğitime dayanan iletişim sistemlerinin, çağdaş varsayımları ciddiye alan herkese ulusal kimliğin ortak kültürle tanımlanabileceği hissini verdiğini, insanların ancak ortak bir kültürle tanımlanan, hareketli ve akışkan olan birimlerde yaşayabileceğini iddia eder. Daha ziyade, genel toplumsal koşullar sadece seçkin azınlıklara değil, bütün halka malolan, standartlaşmış, türdeş, merkezin desteklediği üst kültürlerin oluşmasına elverdiğinde, iyi tanımlanmış bir eğitim sisteminin denetlediği ve bütünleşmiş kültürler insanların memnuniyetle ve çoğu kez şevkle özdeşleştikleri hemen hemen tek birimi oluştururlar (Gellner, 1992: 104). Bu bağlamda kültürler artık siyasal meşruiyetin doğal bir barınağı olarak görünmektedirler.

2.2.3. Postmodern Yaklaşımlar

Aydınlanma projesinin inşa ettiği modern paradigmaya –modernizmin temel kavramlarından biri olan rasyonalite ve epistemolojiye- bir başkaldırı niteliğinde karşımıza çıkan postmodernizm; herhangi bir ilke ve kuram çerçevesi çizmeden sanatsal, estetik, sosyal, siyasal, dini, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla oldukça geniş bir alanı kapsama niteliğiyle herhangi bir tanıma indirgenemeyecek kadar karmaşık ve düzensizdir. Bu açıdan modern paradigmanın içeriğine hâkim olmak postmodernizmi açıklamada, kabul ya da reddedilebilir kılmada bizlere tarihsel ve toplumsal önemli ipuçları verir.

Geleneksel olandan köklü bir kopuşu ifade eden modernizmin doğuşu aydınlanma döneminde rasyonalitenin ön plana çıkması ve bu uzamda din ile kesin bir kopuşun gerçekleşmesi, dinin belirleyici rolünün kurumlardan kaldırılarak bireysel düzeye indirgenmesi, doğa ile insana ait olanın sayısal değerler ve ilkelerle belirlenmesini öngören aydınlanmacılar tarafından mobilize edilmiş ve değişen ekonomik, siyasal sistemler, teknolojinin gelişmesine koşut olarak toplumlara sunulan yeni yaşam koşullarıyla süreç içerisinde inşa edilmiştir

Modernizm ile birlikte sanayileşme, kalkınma, ilerleme birer kutsal hedefler haline gelmiş, üretkenlik ön plana çıkmıştır. Ancak bu üretim, insan ihtiyaçlarına yönelik olmaktan ziyade modernizmin kendisine hizmet eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernizmin eşitlik, özgürlük ve barış söylemleri karşısında gittikçe artan savaşlar, ölümler ve yıkımlar ise 20. yüzyılın başlarında modernliğe olan güvenin sarsılmasına sebep olmuş, bu da modernizmin kendini yeniden inşa etmesi için yeni arayışlar içerisine girmesine sebep olmuştur. 1980’li yıllara gelindiğinde, küreselleşme söylemleri ile orantılı olarak uluslararası sermayenin sınırlarını genişletebilmek ve kendine yeni sömürü alanları açabilmek için ulusal devletlerin küçülmesi, çokuluslu şirketlerinse hızla büyümesi gerekliliği doğmuştur. Bu yeni siyasal düzen ise beraberinde yeni bir süreç olan “postmodern süreç”i getirmiştir.

Postmodernizm sözcüğünün etimolojisinde belirleyici olan post sözcüğüdür ve bu sözcük İngiliz ve Fransız dillerinde “sonrası” anlamını taşımaktadır. Buna bağlı olarak postmodernizm, modernizmden bir kopuş mudur yoksa onun devamı niteliğinde midir veya bir kırılma mıdır tartışmaları doğmuştur. Ancak hiçbir dönem kendi tarihsel uzantısından bağımsız olamayacağı üzere postmodernizm de modern paradigmadan bağımsız açıklanamaz. Genel gerçeklik iddiası taşıyan önermelerin ve tüm meta/üst anlatıların reddedilmesi, gerçeğin olabildiğince yorumlanması, çoğul ve dönüşüme açık, dinamik kimlikleri desteklemesi, kuralsızlık ve belirlenememezlik, zamansızlık ve mekânsızlık algısı postmodernizmin temel nitelikleridir. Postmodern tavır her şeyde ve her alanda kendini göstermektedir ve artık modernist algıdaki gibi aklın yolu bir değildir. Aksine birey sayısı kadar akıl vardır.

Moderniteyi sorunsallaştıran postmodernist düşünürler, herhangi bir üst otorite kabul etmezler. Dolayısıyla genel geçerlilik iddiası taşıyan tüm otoriter ve ulusalcı önermeleri reddederler. Zira genel gerçeklik iddiası taşıyan tüm üst anlatılar ve bu anlatıları destekleyen nesnellik kavramı, ideolojik bir kavram, güç, iktidar ve otoritenin bir maskesi olarak görülmüş, yerine kültürden, dilsel yapıdan ve öznenin bağımsız olmayan, heterojen bir gerçeklik algısı ikame edilmiştir. Toplumsal alan; dil, din, kültür bakımından heterojen olduğu için de her türlü geleneksel, bütüncü ve evrensellik iddiası taşıyan yaklaşımlar reddedilmiştir. Dolayısıyla postmodern toplumda, ulusal kimliklerin yerine, aile, etniklik, dil, din, kültür, cinsiyet gibi kimlik

sağlayıcı ara mekanizmalar gittikçe daha fazla önem kazanmıştır. Bu bağlamda postmodernizm yerel ile küreseli birbirine eklemler. Bir yandan ekonomi, teknoloji, üretim, kültür uluslararasılaşır (küreselleşir), diğer yandan da küresel gelişmeler ulusal yapılara etki ederek, ‘üniter’ olanı, ‘ulusal’ olanı eritir, yerel olanları besler ve mikro milliyetçilik, bölgecilik, toplumsal cinsiyet postmodern toplumların giderek güçlenen akımları haline gelir (Örs, 2009: 9).

Postmodernizm, modernitenin yaratmış olduğu indirgeyici, sistematik, rasyonel bireyciliğin yerine, parçalanmış, çoğulcu, kültürel kimliklerden beslenen bir bireyciliğe vurgu yapmaktadır. Özkırımlı’ya göre, toplumsal gerçeklik, belirlenebilir, haritalandırılabilir olmaktan çıkmış, bu nedenle milliyetçilik, kültürel benzeşme, ulusun bütünlüğü ve her türlü etnik ve milli kimlik tanımlamaları gibi vurgular dışlanmıştır. Onlara göre kimlik, tüm bileşenleriyle birlikte bir bütün olarak değerlendirilmeli ve bu bileşenlerden bağımsız düşünülmemelidir (Akça, 2005: 15-16). Lyotard’ın deyişyle meta anlatılar büyük öykülerdir, oysa yerellik ve sınırlılığın egemen olduğu dünyada insan yerel nitelikli olan küçük öykülerle yetinmeyi bilmelidir. Lyotard, üst anlatılara örnek olarak Tanrı’nın hâkim olduğu Hristiyanlığı, sınıf mücadeleleriyle ön plana çıkan Marksizmi ve aydınlanmanın rasyonelitesine vurgu yapan modern öğretiyi göstermiş ve insanların artık bu anlatılara kuşkuyla yaklaştığını iddia etmiştir (Akt. Aydın, 2006: 244).

Postmodernizmi sosyoloji, sosyal psikoloji, iletişim olguları ve imajlar bağlamında tartışan Jean Baudrillard, gerçekliğin yorumsanabilirliğini ve çoğulculuğu, sibernetik tarafından yönetilen bir enformasyon ve göstergeler bütünü minvalinde tartışır. Ona göre postmodern dünyada medya ortamının ürettiği enformasyon ve eğlence odakları, imajlar, simülasyonlar, gerçeklikler ve politika arasındaki sınırları kaldırmış ve bu durum toplumları yok etmiştir. Böylece ideolojiler, kültürler, sınıflar ve anlamlar da yok olmuştur. Derrida’ya göre ise çoğulculuk kendini dil oyunlarında ortaya çıkarmaktadır, çünkü kelimeler her zaman farklı anlamlarda ortaya çıkar ve sürekli değişen bir niteliğe sahiptir, oynak ve belirsizlerdir. Foucault, gerçekliğin iktidarla iç içe geçmiş olduğunu ve iktidarın bilginin üretimi için zorunlu olduğunu belirterek, iktidarla ilişkili olduğu için mutlak bir gerçeğin varlığının imkânsızlığına dikkat çeker. (Çağlar, 2008: 374-377). Foucault’a göre bilgi yalnızca, deneyimlerimiz, beklentilerimiz, önyargılarımız ve

sahip olduğumuz dil ve kavram repertuarımızı yansıtmaktadır. Bu nedenle iktidar ilişkileri ve iktidarın baskılarından kurtulmak istiyorsak, gerçekliği tek, mutlak, değişmez olarak kabul etmekten vazgeçmemiz ve üst anlatıları reddetmemiz gerekmektedir. (Aydın, 2006: 234).

Bauman, ulusal kimliğin psiko-sosyal önemine dikkat çekerek, aşırı farklılaşma söylemlerinin doğurduğu tehlikeye dikkat çekmektedir. Zira ulusal kimlikler ve bir ulusa ait oluş, bireye ve bireyin yaşamına anlam katmaktadır. Bu anlam karşılığını, ulus olgusunun, yüceltilmesi, bu olguya sahip çıkılmasıyla nesillere aktarılması ve ortak varlığına bireysel katkıları sunan üyeleri için, bir ölümsüzlüğün ya da sonsuzluğun simgesel karşılığı olmasında bulur. Postmodern süreçte ise, toplumun en büyük yapı taşı olan uluslardan, en küçük yapı taşı olan aileye kadar bir çözülme, bütünlük ve sürekliliğin işlevsizleşmesi söz konusudur. Bu durumda bireyin, kendini tatmin edecek mekanizmalardan uzaklaşması ve kendini gerçekleştirmede amaçsızlaşmasına yol açmaktadır. Devlet ise, varlığını sürdürmekte fakat dayandığı toplumsal taban ve bu tabana ait kültürel unsurlar değişmektedir (Akça, 2005: 16).

Postmodernizmin parçalanmış ve çoğulcu kültürel anlam kodları, bireysel ve kolektif kimliklerin ötesinde, üçüncü bir aidiyet olgusu olarak ulus üstü/ötesi kimlikler yaratma çabasıdır. Ulus üstü/ötesi kimlikler ise ne yerel, ne küresel ya da geleneksel ne de modern kimliklerdir; bunlar tamamen yeni bir sentez olan melez kimliklerdir (Karaduman, 2010: 2892). Postmodern imaj kültürü ise, postmodern kimliklerin oluşmasında temel ögedir. Çünkü imajlar yoluyla üretilen kimlikler çoklu, akışkan, hareketli ve hızlı bir değişime açıktırlar, bu bağlamda da postmodernistlere göre artık evrensellik tarihe karışmıştır. Modernizmin kesin ve değişmez nitelikteki yasa olarak kabul gören bilgi anlayışını eleştiren postmodernisler, gerçeğin izafiliği görüşünden hareketle melez kültürleri merkeze alarak hegomonik olarak nitelendirdikleri milli görüş, milli kimlik ve milli devlet kavramlarının içeriğini de alttan alta yıpratmış, ulusçuluğun birleştirici, tek çatı altında toplayıcı yapısı sorgulanmaya başlanmıştır (Karaduman, 2010: 2896).

3. ULUSALCILIĞA KARŞI TEPKİLER

19. yüzyıl başlarından itibaren hız kazanan siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik modernleşme hareketleri, farklı milliyet ve din bağlamlarına sahip Osmanlının gücünü ve bütünlüğünü koruma isteği, dış güçler karşısında sömürgeleşmeme ve bağımsız kalma çabasının bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tüm bu çabalar imparatorluğun çözülmesinin önüne geçememiş ve ümmetçilik anlayışına bağlı olarak görece gecikmeli de olsa Türk ulusçuluğu ve sömürgeci güçlerden bağımsız Türk ulusu kapitalist dünya düzeni içinde yeni bir aktör olarak doğmuştur.

İttihat ve Terakki yönetimi ulus devlet yapılanmasının siyasal bir bütünlük olarak temsilini oluşturmakla birlikte, Batı Avrupa'daki ideolojik gelişmelerden ve pozitivist paradigmadan etkilenerek geleneksel kültür kalıplarının ve toplumsal örgütlenme biçiminin yetkeci bir modernleştiricilikle dönüştürülmesine ve mobilizasyonuna sebep olmuş, ekonomik ve teknolojik gelişmeyi sağlayacak ulus devlet ilkelerinin toplum üyeleri arasında yaygınlaşabilmesini üstten gelen reformlarla hedeflemiştir. Akıl, ulus, ilerleme gibi kavramlar Batı'dan ödünç alınmış; ekonomik, hukuksal, politik vb. kurumlar Batı örneğinde tesis edilmiş; böylelikle yeni devletin teorik ve kurumsal temellerinin atıldığı varsayılmıştır (Kurtoğlu 2009: 618). Kısaca bağımsızlık ve kalkınma geleneksel kültürün ve bu kültürün ilişkili olduğu kimlik biçiminin yeniden biçimlendirilmesine ve böylece ortak amaçlar doğrultusunda yaygın bir mobilizasyona bağlıdır (Hülür ve Akça, 2007).

Ulus devlet, her toplumun kendi özgün koşullarıyla ilişkili olarak açıklanabileceği gibi kapsamlı bir ulus devlet tanımlaması yapmak mümkün olmasa da ulus devletlerin oluşumlarına baktığımızda ulusların bütününde ortak olan bazı temel bileşenlerden söz etmek mümkündür. Bu bileşenleri anlamak, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yetkeci, üstten gelen reformlarla dayatılan modernleşme hareketlerinin ve geleneksel kültüre içkin kimlik biçimlerinin yeniden mobilizasyonunda ortaya çıkan kimlik problemlerini anlamak açısından bir hayli önem taşımaktadır.

Ulus var eden bileşenlerden ilki öncelikle “*iktidar elitlerinin tekelinde*” merkezi yönetimin ve bunu oluşturacak argümanların oluşturulmasıdır. Batı'da

burjuva olarak adlandırılan orta sınıf, Cumhuriyet döneminde, ‘‘Osmanlı Devleti’nden kalan kültürel mirası değerlendiren ve Türkiye’de modern demokrasinin yerleşmesinde birinci derecede etkisi olan’’(Karpat, 2012) İttihat ve Terakki’den oluşmaktadır. Feodal ekonomik ilişkilerden kapitalist ekonomik ilişkilere geçiş süreci, daha sonraki aşamalarda orta sınıfın ekonomik kaynaklar ve ilişkiler üzerinde belirleyici olduğu döneme zemin teşkil eder. Ekonomik alandaki bu gelişmeye koşut ve onunla ilintili şekilde askeri alanda giderek profesyonelleşme, teritoryal siyasi egemenliği pekiştirmekle kalmamış, bu siyasal örgütlenmeye uygun yüksek eğitilmiş bürokratik personelin varlığını da zorunluluk haline getirmiştir ki buda uzmanlığın öncelendiği *bürokratik-merkezi devletin yükselişi* demektir (Hülür ve Akça, 2007).

İkinci temel bileşen ulusun haritalandırılmış ve yalıtılmış teritoryal sınırlardan oluşmasıdır. Ulus devletin teritoryal sınırı, inşa edilmiş politik, tarihsel/kültürel koşullarla ve o ulus devletin sınırları içerisinde yaşayan bireylerin yasal düzlemde ulusal kimliğinin nasıl tanımlandırıldığı ile ilgili olarak şekillendirilir. Bu şekillendirme ulus devleti var eden üçüncü bileşen ile yakından ilişkilidir; her ulus-devlet ortak bir ulusal kimliği sınırı içinde yaşayan bütün bireyler için zorunlu kılar. Üst/ulusal kimlik bazı ulus devletlerde dilsel ve kültürel kimlikler üzerinden tanımlanırken, bazı ulus devletlerde etnik kimlikler üzerinden tanımlanmaktadır. Erken Cumhuriyet dönemine baktığımızda üst kimlik etnodinsel kimlik üzerinden kurgulanmış, Türk milliyetçiliği Gökalp’in ortak dil, kültür, tarih ve vatan düşüncesine bir dereceye kadar uyum göstermişse de zamanla Türk etnisitesi ve Sünni olma niteliği ön plana çıkmıştır. Parla’ya göre, Tek Parti döneminde hâkim olan bu anlayışla sosyo-kültürel anlamda toplumu homojenleştirme çabalarına girişilmiş; nüfus mübadeleleri, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel sonuçlarıyla bu çabalarda önemli bir aşama olmuştur (Akt. Hülür ve Akça, 2007).

Osmanlı devlet sistemi tebaayı –dinsel temelli- sultanın otoritesi altında hiyerarşik olarak sıralamış ve bu sınıfları vergilendirme üzerinden tabakalandırmıştır. Bir zati imparatorluk etnik ve dinsel kimlik oluşumuna müdahale etmemiş daha çok cemaatler bu dinamikleri kanalize etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise Türklüğün özellikleri, *makbul* Türk vatandaşının

kavramsal karşılığı ve sınırları belirlenmiştir. Cumhuriyet döneminde bir önceki dönemle arasında keskin sınırlar oluşturacak İslam'ın belirleyiciliğinde şekillenen Osmanlı'nın kimliksel tanımlarından çok farklı bir düzlemde tek bir ulusa dayanan vatandaşlık tanımı yapılır. Her ne kadar resmi ideoloji karşısına öteki olarak Osmanlıyı alıyor gibi görünse de pratikte öteki, hem Osmanlı hem de Türk-Sünni olmayan ölçütüne göre alınmıştır. Cumhuriyetin sosyal bağlamda ulus, siyasal bağlamda ulus devlet oluşturma amacına uygun bir vatandaşlık anlayışına koşut olarak, devlet ve millet özdeş kavramlar olarak kabul edildiği için 'hak' tan çok 'görev' vurgusu yapılmış, vatandaşlar tek başına eyleyici olarak değil, 'görevleri olan vatandaşlar' olarak önem arz etmeye başlamışlardır.

Cumhuriyet döneminde kurgulanan üst kimlik Türk-Sünni kimliğidir ve bu kurgulanma ulus devletin olmazsa olmazı olan dördüncü bileşene gönderme yapar. Bu bileşen, “yazılı bir milli edebi ve idari anadile sahip olan, yerleşik kültürel elitin” (Hobsbawn, 2006) millet olma ve milli kuvvetle son derece etkin bir bağı olan Türk dili ve Türk dilinin diyalektiğini bütün çizilen sınırlar içinde zorunlu kılmasıdır. Alfabe reformu, Arapça, Farsça ve Osmanlıca kelimelerin tasfiye edilerek bu kelimelere Türkçe karşılıklar bulma arayışı, Anadolu ağızlarından ve Göktürk, Uygur, Karahanlı, Kıpçak, Çağatay metinlerinden yapılan derlemeler, gazete yazıları, eğitim dilinin ve konuşma dilinin Türkçe olması, Türkçeleşmiş olma esasına ve milli devlet olma gereğine binaen yapılan reformlardır. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile birlikte ise İslam ve Orta Doğu kültürünün taşıyıcılığını sağlayan sembollerden uzaklaşmış, dildeki kavramsal içeriklerin değişim ve dönüşümüyle anlam biçimsel bir modernleşme sunulmuştur.

Ulus devletin inşasında oldukça etkili olan bileşenlerden bir diğeri de yine bir önceki bileşenle ilişkili olarak hem bireylerin içsel devinimlerinde hem de kolektif duygulanmışlıklarında var olması için ortak resmi bir tarih algısının üretilmesidir. Osmanlı'dan kendini soyutlayan Cumhuriyet rejimi, genel modernleşme hareketleri ve ideolojik yaklaşımları kapsamında, tarihsel ve duygusal niteliklerle bağlanılan anavatana ve *makbul* Türk vatandaşına, mitsel nitelikli kahramanlara, çağlara, destanlara, imgelere ve bu tarihselliği

doğrulamak aydınlara ihtiyaç duymuştur. Renan'ın dediği gibi tarihi yanlış yazmak, bir millet olmanın parçasıdır.

Son kertede ise ulus devlet tek dil ve resmi tarih mefhumlarını toplumun bütün katmanlarına empoze etmek, seküler ve laik modernleşme algısını tüm toplumsal yaşama endekslemek ve kendi iktidar alanlarını korumak için yayıncılık ve eğitim gibi mekanizmaları dönüştürür. Erken Cumhuriyet döneminin en önemli özelliği, hiç kuşkusuz bir yandan ilköğretim alanında okullaşma oranının artması yönündeki çabalara hız verilirken, diğer yandan da öğretimin içeriğinin ve pedagojik alt yapısının yeni kurulan ulus devletin ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilmesi yönündeki iradeci tavidir (Üstel, 2004).

Fransız devrimiyle birlikte temelleri atılan ulus devlet mefhumunun, tüm uluslaşmış milletler minvalinde, sıraladığımız bu bileşenler ile kendini var ettiğini gözlemek mümkündür. Cumhuriyet ideolojisi de bütünün bir parçası olmaktan kendini kurtaramamış, teritoryal sınırlar içinde yaşayan her bir bireye Türklüğü bir üst kimlik olarak dayatmış, bu kimliğin parçası olmayan ve kendi kültürel koşullarıyla Türk kimliğini reddeden halklar aynı kimliğin parçası olmaya -ideolojik aygıtlar aracılığı ile- tabi tutulmuştur. Ulusun bahsettiğimiz bileşenlerini ve bu yönünü anlamak bu ülkede var olan kültür ve kimlik sorunlarını anlamakla eşdeğerdir. Türkiye'de Türk kimliğini taşımayan yerleşik halklar ve savaş, sürgün, uluslararası anlaşmalarla sağlanan nüfus mübadeleleri, etnik nedenler ve ekonomik nedenlere bağlı olarak dış ülkelere göç ile gelen azınlıklar, ulusalcılığın ve ulus devletin inşa edilmesinde tüm bu süreçler karşısında birbirinden farklı refleksler ile karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmamızda ulusalcılığa karşı bu refleksleri; siyasal otoritenin baskı aygıtları karşısında kültürel bir nitelikten giderek siyasal bir milliyetçiliğe dönüşen karşı ulusalcı refleks, demokratik yollarla kolektif hak arayışına dayanan çokkültürcü refleks ve hâkim kültür ve kimlik ile ilişkisinin yönü pozitif, birlik ve bütünleşmeye dayalı olan gönüllü özdeşlik olarak üç temelde kategorize etmekteyiz. Yalnız buradaki amacın, -Webervari bir tavırla yaklaşmak gerekirse- bu kategorilerin birebir toplumsal alanda karşılaşılan kategoriler olduğunu savunmak değil, sosyal gerçekliği anlamada kolaylaştırıcı

olması açından böyle bir ayrıma gitmek olduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira daha kapsamlı çalışmalar, farklı perspektiflerle eklemeler yapılabileceği gibi, aynı etnik kimliğin alt popülasyonlarının iki farklı kategoride birbiri ile iç içe geçmiş olduğunu da gözlemlemek mümkündür.

3.1. Karşı Ulusalçı Tepki (PKK Örneği)

Tarihsel süreç içerisinde Kürt halkının kültürel ve etnik kimlik olarak Lozan görüşmelerinde ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından tanınması ancak 1924 anayasasının ‘Türkiye’de yaşayan herkes Türktür’ maddesi ve anayasa maddelerinin Türklük ile ilişkilendirilerek diğer etnik kimliklerinde Türk olarak nitelendirilmesi algısı ve en önemlisi de bu algının pratikteki karşılıkları, kendini Türk saymayan diğer etnik kimlikleri yabancılaştırmış ve kimlik problemlerinin ana rahmini oluşturmuştur. II. Abdulhamit dönemi ve Meşrutiyetin ilk yıllarında kültürel bir nitelikte olan Kürt milliyetçiliği bir imparatorluk geleneğinden, ulus devleti oluşturan bileşenlerin organizasyonu ve modernleşme hareketleriyle yani ulus devlet modeline geçiş ile birlikte 1924 yılından itibaren siyasal bir mahiyete bürünmüştür.

Hamit Bozarslan’a göre 19. Yüzyılda, Osmanlı’da yaşanan üç büyük gelişme Kürt ulusalcılığının önünü açmıştır. Bunlardan ilki; II. Selim ve İdris-i Bidlisî müzakerelerinde Kürt emirliklerinin kaldırılmasının kararlaştırılmasıdır ki Tanzimat fermanıyla birlikte daha belirginleşen yeni Osmanlı politikası, merkezi idarenin Kürt bölgelerinde kurulmasını amaçlamıştır. İkinci gelişme ilkiyle bağlantılı olarak, merkezileşmenin dönemin koşullarına bağlı kalarak sonuçsuz kalmasıdır ki emirliklerin kaldırılması aşiretlerin toplum içindeki nüfuzunu arttırarak, devlete karşı muhalefetin gelişmesini sağlamıştır. Üçüncü gelişme ise batılılaşma ve milliyetçilik hareketlerinin güçlenmesiyle birlikte Hıristiyan cemaatlerde olduğu gibi Ermeniler arasında da, Müslümanlar ile eşitliği hatta istiklali hedefleyen hareketlerin başlamasıdır. Bu hareketlerin yarattığı doğrudan etki ve tepkiler, Kürtler arasında ulusalçı bir eğilimin oluşmasına sebebiyet vermiştir. 19. Yüzyıl sonlarında daha çok İslami bir karaktere sahip olan Kürt ulusalcılığı, Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte İttihat ve Terakki yönetiminin siyasi Türk milliyetçiliğine kayması ve Kürt halkı arasında İttihat ve Terakki’nin baskılarına, Türk milliyetçiliği barındıran

akımlara karşı duyulan tepkiler, Kürt milliyetçiliğinin devlet karşıtı bir nitelik kazanarak, siyasileşmesini de beraberinde getirmiştir (Bozarslan, 2009: 844).

Erken Cumhuriyet döneminde Kürt başkaldırıları sırasında, Kürt hareketinde kırsal karşı çıkış tarzları hâkim olmuş ve aşiretler Cumhuriyet rejimine karşı ana muhalefeti oluşturmuşlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başkaldırlara başlayan Kürt mülk sahibi sınıflara ve büyük oranda Kürt hareketlerine ağır darbeler indirilmiştir. Kemalist ideolojinin ulusalcı uygulamaları düşük ve yüksek yoğunluklu birçok isyanla karşılık bulmuştur. Bunlardan muhalif olarak en önemlileri 1925 Şeyh Sait İsyanı, 1927-30 Ağrı isyanı ve 1936-38 Dersim isyanıdır. Bu hadiseler sonucunda iktidar elitleri geniş kapsamlı zorunlu bir İskân Kanunu'nu çıkararak, nüfus mühendisliği pratiklerini hızlıca devreye koymuşlardır. Zorunlu göç ve iskân uygulamaları sembolik şiddeti yani devletin fiziksel ve psikolojik şiddetini mümkün kılan, meşrulaştıran ve zaman içinde yeniden üreten şiddet biçimini de beraberinde getirmiştir. Bu açıdan isyanlar dönemi Kürt ulusalcılığının radikalleşmesinde ve Kürt ulusalcı hareketin devamında negatif bir hafızanın oluşmasında oldukça etkili olmuştur.

Devlet kurumlarının yanı sıra Cumhuriyetin özel kurumları da Türk kimliğini inşa etmek için önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bunlardan biri de başlangıçta kültürel unsurlar etrafında çalışmalarını yürüten ancak ilerleyen süreçlerde Türkçülüğü Anadolu kitleleri için temel kolektif bağ haline getirme amacına hizmet eden 1912 yılında kurulan Türk Ocağı'dır. Türk Ocağı 1926 yılında gerçekleştirdiği kongrede Türkiye topraklarında Türkçeden başka bir dilin kullanılmasını şiddetle eleştirmiş ve hükümetin Türk dilini kullanmayanlara karşı cezai yaptırımda bulunmasını talep etmişler, bir takım metinlerle Kürt kavramının olmadığını desteklemeye çalışmışlardır. Bunlardan bazıları, 1932 yılında Tuğgeneral Süleyman Paşa'nın yazdığı 'Van Tarihi ve Türk Kürtleri Hakkında İncelemeler', 1933 yılında Albay M. Rıza tarafından yazılan 'Benlik ve Dilbirliğimiz' ve 1937 yılında Mehmet Şerif Fırat tarafından kaleme alınan 'Türk Tarih Tezi' dir (Gezik, 2012). Aynı zamanda Kürt algısının yalnızca devlet temelli değil, halk tarafından da olumsuz bir imajının oluşmasında devletin ideolojik aygıtlarından biri olan medya ve gazete de

oldukça etkili olmuş, bu süreçte medya ve gazeteler devlet söylemini destekleyen metinler üretmişlerdir.

Cumhuriyet dönemi Kürt halkına karşı yürütülen politikalar karşısında Kürt örgütlenmeleri de karşı reflexler geliştirmişlerdir. Cumhuriyet sonrası Kürt ulusal örgütlenmesinin ilk örneğini 1927’de kurulan ve faaliyetlerini 1946’ya kadar yürüten Xoybun Cemiyeti bünyesinde görmekteyiz. Xoybun Cemiyeti Kürt milliyetçiliğini önemli ölçüde temsil etmiş, ‘‘Türkiye boyunduruğu altında bulunan Kürdistan ve Kürtlerin kurtuluşu ve doğal ve ulusal sınırları içinde bağımsız bir Kürdistan devleti kurmayı’’ (Bozarslan, 2009: 849) amaçlamıştır. Cemiyet aynı zamanda en son Türk askeri dahi Kürdistan sınırının dışına atılıncaya kadar mücadele etme kararı almıştır (Alakom, 1998: 26). Latin harfleri ile yayınladıkları *Havar* dergisinde milliyetçi duyguları harekete geçirmek için Kürtlerin ortak kurucu efsanesi (Kava), ortak milli günü (Nevruz) ve ortak milli marşını (Ey-Reqip) ön plana çıkarırken, yayınladıkları kitapta ise barbarlığı temsil eden Türklüğün, Kürtleri kendi seviyelerine indirmek ve onları ilerlemeden geri bırakmak için her şeyi yaptıklarını ileri sürmüşlerdir. Cemiyetin en önemli niteliği ise Kemalist ideolojiye karşı modern bir çizgide yer alması ve Kürt ulusalcılığının İslami kimliğinden koparak seküler bir hal almasının önünü açmasıdır.

1950’lilere gelindiğinde, değişen siyasal ve toplumsal şartlarla ilintili olarak, Kürt sorunu çözülmesi gereken bir sosyal mesele olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. 1960’lara gelindiğinde ise Irak Kürdistan’ındaki siyasal gelişmeler, 1960 darbesinin siyasal sonuçları ve Türkiye’de sol hareketin güçlenmeye başlaması Kürt siyasal hareketini de yeni bir zemine taşımıştır. Bir yandan darbe sonrası iktidarın Kürt ağa ve beylerini sürgüne göndermesi ve Kürt milliyetçilerini tutuklaması yeni iktidarın yaklaşım tarzını gösterirken, farklı bir açıdan ise darbe sonrası hazırlanan yeni anayasada düşünme hüviyetinin genişletilmesi, doğu sorunu adı altında sol dergilerde Kürt sorununun tartışmaya açılmasını mümkün kılmış ve sol söylem Kürt hareketi için yeni bir evrensellik alanı taşımaya başlayarak, Kürt hareketi sol partiler içinde örgütlenmişlerdir.

12 Mart askeri darbesinden sonra oluşan siyasal alanda, askeri rejim Kürt ulusalcılığını oldukça radikalleştirmiş ve sol hareketler arasında bölünmelere yol açmıştır. Dönemin iktidar elitlerinin sembolik ve fiziksel şiddete başvurusu, Milliyetçi Hareket Partisi'nin Alevi-Sünni, Türk-Kürt bölgelerinde gösterdiği gelişmeler ve sol ile çatışmaların yaşanmaya başlaması, Kürt hareketinin bazı kollarının legal alandan çekilerek, şiddete dayalı silahlı örgütlenmeyi zorunlu bir sonuç olarak gören hareketlerin doğmasına sebebiyet vermiştir. İç dinamiklerin yanı sıra ülkenin iç huzur ve güvenliğini riske atan uluslararası politikaların da etkisi ile iki silahlı örgütlenme ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki 1977'de esnaf, ulema, zanaatkâr ve köylüler arasında oldukça etkin olan Türkiye Kürdistan Demokrat Parti'sinden bölünen ve genellikle gençlerden oluşan militanlar, KUK (Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları) adını alarak, silahlı örgütlenme hedefiyle kurulmuşlardır. İkincisi ise, Abdullah Öcalan etrafında 1974 yılında oluşan grubun 1978'de PKK (Partiya Karkeren Kurdistan-Kürdistan İşçi Partisi) adı ile oluşmuş ve kuruluşuyla birlikte silahlı bir örgütlenme biçimi olarak varlık göstermiştir (Bozarıslan, 2014: 858-860). Bu yeni oluşum ise Kürdistan'ı bir sömürge olarak değerlendirmekte ve amacını ulusal kurtuluş olarak belirlemektedir. Yalnız bu iki örgütlenme biçiminin Kürt halkı ile özdeşleştirilemeyeceği ve salt iç dinamikler ile ilişkili olmadığını vurgulamakta fayda vardır. Özellikle İran, Irak, Suriye ve Türkiye coğrafyalarında bulunan Kürt bölgelerinin, tek bir çatı altında toplanması üzerinden inşa edilen Ortadoğu projesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin milli birliği ve bütünlüğü karşısında kendini konumlandıran uluslararası politikalar göz önüne alındığında şiddete dayalı örgütlenme boyutunun salt ulus devlet pratiği ile ilişkili olmadığını ifade etmek mümkündür. Kaldı ki PKK oluşumu, savunucusu olduğunu iddia ettiği Kürt halkının da büyük ölçüde zarar görmesine sebebiyet vermiş, özellikle kurulduğu ilk yıllarda gerçekleştirdiği yoğun şiddete dayalı eylemleri halkın kendileri ile özdeşleştirdikleri yurtlarından göç etmelerine ve hem sembolik hem de psikolojik olsun, pek çok açıdan toplumsal bir travmanın ortasında kalmalarına sebebiyet vermiştir.

Meşru siyasal alanın ordunun vesayetinde olması, sorunun toplumsal bir uzlaşmazlık veya sosyal bir problem yerine bir iç güvenlik meselesi olarak değerlendirilmesine, bu durum ise 70'lerin Türkiye'sinde şiddet olgusunun

ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamış, Türkiye halkı kendi topraklarında adı konmamış bir iç savaşın travmasını yaşamıştır (Ergil, 2009: 332). 80'li ve 90'lı yıllara gelindiğinde illegal örgütlenmeler ve devlet arasındaki çatışmalar devam ederken, kültürel ve siyasal anlamda ise Kürt siyasal hareketi doğuda görünür bir hal almıştır. Bu yıllarda Kürt milliyetçiliğinin legal düzeyde gelişmesi 1991 seçimlerinde de siyasal sistemde ayrı bir aktör olarak doğmasını sağlamıştır.

PKK örgütü doksanların ortasında askeri olarak yenilenmeye başlamış ancak 1999'da Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla bir duraklama dönemine girmiştir. PKK örgütü, son dönemde ise ayrılıkçı milliyetçi siyaset çizgisini terk ettiğini açıklamış, toprak talebinden vazgeçmek anlamına gelen bir hedef değişikliğine giderek, yerini çoğulcu demokrasi, yerinden yönetim ve çokkültürlü toplum felsefesine bıraktığını ileri sürmüştür, ancak siyasi ve hukuki düzeyde bu taleplerinin karşılığını alıncaya dek silah bırakmayacağını açıklamıştır (Ergil, 2009: 333). Bu gelişmeler iktidar ile örgüt arasında bir takım müzakereleri doğursa da günümüzde PKK sorunu şiddete dayalı eylemleri ile varlık göstermeye ve toplumun iç güvenliğini tehdit etmeye devam etmektedir.

Bu veriler göstermektedir ki; Türk ulusalcılığının toplumu homojenleştirme çabaları karşısında, bu kimliğin parçası olmayan ve kendi kültürel koşullarıyla bu kimliğin parçası olmayı reddeden Kürt milliyetçileri, Kürt aydınlarının öncülüğünde, ulusalcılığa karşı, *karşı ulusalcı* bir refleks geliştirmişlerdir. Ulus devlet politikaları ve Türkiye'nin içinde bulunduğu iç çatışmadan faydalanma arayışında olan dış kaynaklı politikalar karşılıklı bir çatışma ortamını üretmiştir. Dolayısıyla genel tarihsel süreçten yola çıkarak karşı ulusalcı refleksi iki boyutuyla değerlendirmek mümkündür; kültürel karşılık ve şiddete dayalı karşılık. Kültürel tepki doğal ve yaygın iken, şiddete dayalı, militan tepki kısmi ve dış desteklidir.

Nüfus olarak yoğun ve dinamik bir halk olan Kürt halkı bünyesinde Kürt milliyetçileri, devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla yürüttüğü asimilasyon politikaları karşısında kendi özgün kültürel koşullarını koruma ve yaşatma amaçlı dil ve edebiyat çalışmaları yürütmüş, ancak bu çalışmalar dönemin koşulları ile ilişkili olarak oldukça zayıf kalmıştır. En eski toplumsallaşma aracı

olan dil, kültürel boyut ile ilişkili olan zihniyetinde temel ifade aracıdır. Dolayısıyla dilin varlığını korumak kültürün devamlılığını sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda Kürt halkında tarih boyunca geleneksel kabile ve aşiret kültürü hâkim olmuştur. Sosyal bilimlerde aşiret kültürü salt kan ve akrabalık bağına dayalı olarak değil, aynı zamanda uygarlığa karşı direnişin belirlediği bir varoluş tarzı ve özgür yaşam kültürü olarak tanımlanmaktadır. İnşa edilen ulus devlet kültürünün dil alanındaki reformları ve Kürtlerin henüz modernleşmiş olmaktan uzak olan geleneksel aşiret kültürü, modern ve seküler yeni dönemin içinde bu kültürün taşıyıcısı olan etnik grubun arafta kalmasına sebebiyet vererek kültürel bir var olma çabasını üretmiştir.

3.2. Çokkültürcü Tepki (Alevi Örneği)

19. yüzyılın son çeyreğinden 21. yüzyılın eşiğine miras kalmış bir sorun olarak çokkültürlülük sorunu, ulus devlet paradigmasının ve pratiklerinin bir sonucu olarak dünya düzeni içinde yeni bir tartışma alanı üreterek kendini var eder. Ulus mefhumu, bir siyasal sistem olarak ulus devletin, temel varoluş koşulu olması itibarıyla, egemenliğinin ve meşruluğunun kaynağı, devletin ideolojik aygıtlarının; bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde, bireysel ve kolektif duygulanmışlıklarında içselleştirilmesinin bir aracıdır. Haritalandırılmış,yalıtılmış teritoryal sınırlar, ortak dil, resmi tarih ve üst kimlik bileşenleriyle inşa edilen ulus devletin, “siyasal ve kültürel birimlerin uyumlu ve homojen olmasına”(Gellner, 1983) vurgu yapan “milli bilinç, milliyet” ilkesi ve vatandaşlık tanımlaması kimlik problemlerini ve çokkültürlülük tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Çokkültürlülük tek başına farklılık ve kimlikle ilgili değil, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünüyle alakalıdır (Parekh, 2002). Dolayısıyla iki veya daha fazla sayıda kültürel topluluğu içinde barındıran çokkültürlü toplum yapısı, bir toplumsal hareketin veya siyasal mühendisliğin ürünü değil, derin bir tarihsel tabanı olan, toplumların yaşam ve örgütlenme biçimlerinde gözlemlediğimiz bir yapıdır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihine baktığımızda ise çokkültürlülük sorununun, Cumhuriyet dönemi ulus devlet uygulamalarıyla tek bir üst kimlik olan Türk-Sünni *etnodinsel* kimlik tanımlandırması ile ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kemalizm batılılaşmayı/muasırlaşmayı/medenileşmeyi merkeze alan ve geçmişle arasında yoğun bir kopuşu gerekli kılan, sistem kurucu ve dönüştürücü bir ideolojiyi benimsemiştir. Bu bağlamda kendine bilimsel yöntemleri temel edinmiş olan devlet toplumsal, kültürel ve ahlaki yapıyı dönüştürme görevini laiklik ilkesiyle temellendirmeye çalışmıştır (Kahraman 2008: 70).

Cumhuriyet'in ideolojik karakteri kısa zamanda çeşitli reformlarla vücut bulmuş, laiklik ve sekülerleşme adına ilk adımlar, Hilafet'in ve Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması ve eğitimde birliği sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüyle atılmıştır. 1926'da İsviçre'den alınan Medeni Kanun ve aynı ülkeden ithal edilen Borçlar Kanunu'nu ile hukukta birliğin temini ve hukuk düzeninin laikleştirilmesi adına önemli düzenlemeler yapılmıştır. Halkın dinsel kimliğini temsil eden ve bu yönüyle kitleler üzerinde etkili olan tekkeler, zaviyeler ve türbeler kapatılarak, yeni rejimin devlet denetiminde bir din anlayışının güçlenmesi sağlanmıştır. Başta alfabe değişikliği yapılarak, öz Türkçenin kullanımının yaygınlaştırılması ve okullarda din derslerinin kaldırılması, ezanın Türkçe okutulması, dinsel metinleri Türkçeleştirme çabaları, şeyhülislamlığın kaldırılması, şapkanın milli başlık olarak kabulü, çok eşliliğin kaldırılması ile kadına yüklenen modern kadın imajı gibi kurumsal, işlevsel, simgesel ve yasal alanlardaki pratiklerle sayılara indirgenemeyen din mefhumunun toplumsal alandaki önemi arka plana itilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminde tüm bu reformlar karşısında, Kemalizm'in dinle mesafeli, seküler, dini siyasal ve toplumsal alanın dışına iten ideolojisinin tersi ve eleştirisini sunabileceğimiz uygulamalarla da karşılaşmaktayız. Bu durum ise inşa edilen üst kimliğin dinsel yönünü anlamamızı kolaylaştırmaktadır. İlk olarak Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının taşradaki söylem ve pratiklerinde dini merkeze alan tavır ve tutumları seküler laik paradigmayla çelişmektedir. İkinci ve en önemlisi Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasından sonra yerine ibadet ile ilgili işleri yürütmek üzere bizzat Mustafa Kemal'in talimatı ile

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıdır. Bu düzenlemeyle inanç ve ibadetlerle ilgili faaliyetlerin yürütülmesi Diyanet İşleri Başkanlığı'na özgü bir alan olmuştur. Böylece dinin özerk biçimde örgütlenmesinden ziyade, din hizmetlerinin devlet kontrolünde ve idare teşkilatı içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından karşılanması amaçlanmıştır (Kahraman 2008: 71).

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'un birinci maddesinde kurumun temel görevi şu şekilde açıklanmaktadır; *İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerini yönetmek üzere Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur* (Kara, 2009: 183). Burada tartışmaya açık olan üç husus vardır; birinci husus başkanlığın doğrudan başbakanlığa bağlı olmasıdır ki bu durum laikliğin devlet ve din işlerinin birbirinden ayrılması ilkesiyle çelişmektedir. İkinci husus ise başkanlığın sadece İslam dininin inanç ve ibadetlerinden sorumlu olması dinlere karşı eşit mesafede yaklaşması gerekliliği ilkesiyle çelişmektedir. Son olarak ibadet yerini yönetme ibaresi, hem diğer dinleri sınırın dışına itmekte hem de devletin doğrudan ibadet mekânı üzerindeki denetimini ve tahakkümünü göstermektedir. Cumhuriyet döneminde Kemalist ideoloji dini araçsallaştırarak ulusal kimlikle eklememiş ve Türk, Müslüman (Sünni) olma şiarının taşıyıcısı olmuştur. Dinsel kimlik olarak ulusalcılığın bu yönünden en çok etkilenen kimlik ise Alevilik olmuştur.

19. yüzyılda Batılı oryantalistlerin Alevilere yönelik ilgileri ve Alevilerden Hıristiyan kökenli gizli bir dinin mensupları veya Likyalıların torunları olarak söz ederek, Aleviler ve Anadolu Rumları arasında akrabalık olduğu iddialarının türemesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Alevilere yönelmesini gerektirmiş ancak inşa edilecek olan yeni vatandaş tanımlaması gereği Alevilerin Türklüklerini ortaya koymak zorunluluk olmuş ve bu amaçla Baha Said'in öncülüğünde Türk Ocağı ve Milli Türk Talebe Cemiyeti aracılığıyla çeşitli araştırmalar yapılarak, Aleviler Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmiş kavimler arasında dil ve etnik özelliklerini korumayı başarmış Türkler olarak nitelendirilmişlerdir (Küçük, 2002: 901). İttihat ve Terakki'nin başlattığı bu yönelimi sonradan Alevi aydınların araştırmaları izlemiştir. Osmanlı döneminde imparatorluk ile ilişkileri iyi olmayan ve kırsal alanlarda kapalı geleneksel

yapılarını koruyarak sakınlı yaşayan Aleviler için İttihat ve Terakki döneminden itibaren milliyetçilik, Alevi varlığının gün ışığına çıkabilmesi için bir kaynak olarak benimsenmiş, Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen reformlar Aleviler tarafından desteklenmiş ve kuruluşun ilk on yılında bunun semeresini alarak memuriyet ve bürokrasi alanında önemli gelişmeler ile karşılaşmışlardır.

Ancak Cumhuriyet rejimi bu süreçte Alevileri, Alevi olarak değil, Türk olarak nitelendirmiştir. Sünni İslamı laikliğe uygun bir rasyonalite ile kontrol altına alarak resmileştiren devlet için bu siyasi atmosfer içinde Aleviler kendilerini her ne kadar Türk milliyetçiliği ile meşrulaştırmaya çalışsalar da dinsel inançları bakımından öteki olarak konumlandırılmışlardır. 1926 yılından itibaren ise Alevilerin önemli kültürel kodlarını barındıran seyit ocakları, tekkelerin yöresel ağırlığı, geleneksel dede talip bağlarının belirleyiciliği rejim için kesinlikle onaylanmayan ilişkilere dönüşmüş ve Alevilerin Türklüğü takdir edilmekle beraber, milli birliğin gereği olarak inançtan soyunmaları ve asri Türk olarak cemiyet hayatındaki yerlerini almaları beklentisi cereyan etmiştir (Küçük, 2002: 903). Alevilerin ibadet için toplanma yerleri genellikle tekkelerinin ve ocak merkezlerinin olduğu yerlerdir. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, seyitlik, şeyhlik gibi unvanların kullanımının yasaklanması ile Sünniler devlet destekli cami ve medreselerde dini ritüellerine devam edebilirken, Aleviler Cem ibadetlerini gizli ve köyün belli noktalarına gözcüler dikerek yapmak zorunda kalmışlardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Alevilerce kaleme alınmış birçok metin Türk milliyetçiliğini ve devletin taleplerini karşılamaya yönelik çağrılar içerirken, 1940'lı yıllarda tek parti yönetiminin ulusalcı politikaları karşısında Alevi inanç ve kültürünün zayıflamaya başlaması ve Dersim olayları sırasında yöneticilerin basiretsiz tutumlarının göç ve katliam ile sonuçlanması, Alevilerin tepki olarak halka yakın bir görüntü sergileyen Demokrat Parti'ye yönelmesine sebep olmuştur. Ancak 1950'lerin ortalarına gelindiğinde Demokrat Parti'nin milletin dindarları ile liberal ilişkiler sürdürmesi üzerine Aleviler desteklerini tekrar Cumhuriyet Halk Parti'sine yönlendirmişlerdir. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise uluslararası konjonktürün etkisiyle ideolojik zıtlıkların yoğunlaşması ve

radikal sol söylemin güçlenerek, yaygınlık kazanması Alevi inanç ve kültürünü oldukça olumsuz etkilemiştir (Yaman & Erdemir; 2006: 164). Alevilerin bu dönemde Marksist söylem ile buluşması genç kuşakların Alevilik inanç ve kültürünü küçümsemesine ve terk etme eğilimleri göstermelerine sebebiyet vermiştir. Giderek Alevilik ile ilgili bilgi kaynaklarından uzaklaşmış, cemler gittikçe daha az yapılır hale gelmiş, Alevilik kurumları gittikçe işlevsiz hale gelmeye başlamıştır. Henüz etkin ve yetişmiş bir aydın ve bürokrat kesime de sahip olmayan Aleviler, devlet yönetiminde geri kalmışlar, bunun sonucunda devletin dinsel ve eğitsel örgütlenmesi tamamen Sünni yurttaşların gereksinimleri doğrultusunda biçimlendirilmiştir (Yaman & Erdenir, 2006: 165).

1960'lı yılların ikinci yarısından sonra yoğun göçler ile kentlere gelen Aleviler, dernekler kurmaya ve çeşitli etkinlikler yürütmeye başlamış, siyasal alanda da kurmuş oldukları Birlik Partisi ile sahaya çıkmışlardır. Ancak din ve vicdan özgürlüğüne vurgu yaparak Alevilerin inanç ve kültürlerine yapılan haksızlıkları gidermeyi amaçlayan Birlik Partisi'nin bu tarz demokratik girişimleri o yıllarda iktidar ve halk nezdinde karşılık bulmamıştır. Zira aşırı sağ örgütlenmeler ve köktendincilerce hedef gösterilen Alevi karşıtlığı, 1978 Maraş, 1980 Çorum ve 1993 Sivas olaylarıyla zemin bulmuş, bu tarihler yüzlerce insanın göçe zorlandığı ve yaşamını yitirdiği bir tarihe tanıklık etmiştir.

1990'lı yıllar ve sonrasında Alevilik bir sosyal sorun olarak algılanmaya başlanarak, tartışmaya açılmış ve Türkiye gündeminde önemli konulardan biri haline gelmiştir. *Cem, Alevilerin Sesi, Nefes, Kervan, Yurtta Birlik, Pir Sultan Abdal, Gönüllerin Sesi, Yol, Kızıldeli, Kırkbudak* vb. gibi çok sayıda dergiler yayınlanarak Alevilik ve Alevi kültürü topluma tanıtılmaya çalışılmıştır (Yaman & Erdenir; 2006: 171). 2000'li yıllarda ise Alevi sorunu üzerine birçok rapor hazırlanarak, Alevilerin, laiklik ilkesini ihlal eden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması, zorunlu din derslerinin kaldırılması, Alevi köylerine cami yaptırma politikalarından vazgeçilerek Cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi, inanç özgürlüğü ve Sünniler ile anayasal düzlemde eşit haklara sahip olma gibi talepleri hükümetle diyalog yoluyla çözülmeye çalışılmış ve ulusalcılık politikaları karşısında demokratik çözüm arayışlarına girilmiştir. Cumhuriyet

döneminin ilk yıllarından itibaren Alevilerin büyük bir kısmı inanç ve kültürlerine yapılan haksızlıklar, katliamlar ve nefret söylemleri karşısında demokratik ve uzlaştırıcı, şiddetten uzak, politik kimlikleriyle ilişkili olarak Alevi kimliğini tanıtmaya ve kültürünü yaşatmaya adına dernek bazlı kurumsal veya sivil birtakım çalışmalar yürütmüş, sisteme bağlı kolektif hak arayışlarına girmişler ve çokkültürcü bir refleks geliştirmişlerdir. Ancak 80’li yıllarda Kürt hareketinin yükselişinden etkilenen Maraş, Malatya, Sivas, Erzincan, Dersim ve Muş yörelerinde yaşayan Aleviler ve Kürt Alevilerin, Kürtlükle Aleviliğin kesişme alanlarında Kürt milliyetçiliğinin gücünü kırmak isteyen devletin Alevi köylerine cami yaptırma politikaları ve benzeri eylemleri karşısında karşı ulusalcı bir refleks geliştirdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla aynı etnik veya dinsel kimliğin tek bir kategoride konuşlandırılmayacağını, bir etnik veya dinsel kimliğin üyelerinin, ulusalcılığa karşı reflekslerini iki farklı kategoride de gözlemleyebileceğimizi belirtmekte fayda vardır.

3.3. Gönüllü Özdeşlik (Çeçen Örneği)

Dördüncü bölümde kronolojik olarak ele aldığımız *Çeçenlerin Tarihi ve Anadolu’ya Göçü* adlı alt başlıkta Çeçenlerin tarihinin oldukça savaşçı ve tepkisel olduğunu gözlemlemekteyiz. Çeçenistan’ın Kafkasya’nın merkezinde bulunması itibariyle gerek petrol, doğal gaz ve hidrokarbon gibi yer altı kaynakları, gerekse jeostratejik konumu açısından oldukça önemli bir bölge olması ve Rusya’da bölgenin kontrolünü ve ulusal hegemonyanın devamlılığını sağlamak açısından Çeçenlerin etnik ve dinsel kimlikleri, Çeçen-Rus tarihinde belirleyici unsurlar olmuşlardır. Dolayısıyla Rusya ile Çeçenistan arasındaki temaslar uzun tarihi zeminlere dayanmaktadır. Ruslar tarafından bu tarihi zemin, “[R]usya’nın Çeçenistan’ı, saplanmış olduğu fanatizm ve Orta Çağ karanlığından soylu bir uygarlık ve aydınlanma seviyesine getirme mücadelesi” (Tanrısever, 2001: 181) olarak değerlendirilirken, Çeçenler ise bu mücadelenin kendi dillerini konuşabilme, gelenek, görenek ve değerlerine uygun yaşayabilme, kendilerini özgür bir şekilde ifade edebilme arzusuyla, baskın grup karşısında bir örgütlenme mücadelesi olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Nakşibendi Halidiye tarikatı aracılığıyla Kafkasya’da yaygınlaşan İslam dini Çeçenlerin mücadelelerinde büyük bir referans kaynağı olmuş, tasavvuftaki itaat ve

teslimiyet anlayışının Rusya'nın politikalarına karşı direniş gerçekleştiren askeri örgütlenmeye uygulanarak, şeri kurallarla yönetilen bir Çeçen-İnguş İslam devleti kurma amacı Müridizm hareketiyle vücut bulmuştur. Çeçenler inandıkları bu amaç doğrultusunda ise oldukça radikal, şiddete dayalı refleksler geliştirmişler, İslam dinini yaymak ve güçlendirmek, Müslüman halkları baskı altında tutanlar ile savaşmak ve bunu şeriat yani İslam hukuku ile tamamlamak esas alınmıştır. Eylemsel Müridizm döneminin tam bir kaos ortamında gerçekleşmesi, Çeçen ve Rusların büyük kayıplar vermesine sebebiyet vermiş, Çeçenler, küçük ve hareketli birliklere ayrılarak, vur-kaç taktiğiyle, Rusların hazırlıksız ve tecrübesiz genç askerlerini dağıtırken, Ruslar Çeçenistan'ın başkenti olan Grozni'yi birçok kez hava bombardımanına tutarak, şehri yerle bir etmiş, binlerce sivil yaşamını kaybetmiş veya göçe zorlanmıştır.

1859 yılından 1913 yılına kadar yaşanan zorunlu göç dalgaları ve I. Çeçen-Rus savaşının bir sonucu olarak 1944 yılında gerçekleşen sürgünün ardından Anadolu topraklarına yerleşen Çeçenler, Rusya'da oldukça savaşçı ve tepkisel bir tarihin parçası iken, bu topraklarda ulusalcılığa karşı *gönüllü özdeşliğe* dayanan, birleştirici ve bütünleştirici bir refleks geliştirmişlerdir. Özdeş kelimesi, her türlü nitelik bakımından aynı, ayırt edilemeyecek kadar benzer ve bir olan anlamına gelmektedir. Türkiye'de yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerde Türklük ile aralarında gönüllü ve özdeşliğe dayalı bir bağ kurmuşlar, Türk toplumuyla kültürel anlamda kısa sürede kaynaşmışlardır.

Çeçenlerin, bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti devleti ve bir millet olarak Türklük ile aralarında gönüllü bir özdeşlik kurmalarının başlıca sebepleri arasında tarihsel bağ ve toplumsal belleğin geldiği düşünülmektedir. Çeçenler, Ruslar ile olan mücadelelerinde karşı direniş başlattıkları 1783 yılından bu yana ortak dini kimlik minvalinde Osmanlı Devletinden yardım eli ve destek beklemişler, Osmanlı ile zaman zaman müzakereler ve karşılıklı ilişkilerde bulunmuşlardır. Öyle ki Çeçen yazarların kaleme almış olduğu birçok eserde Türklükten övgü ile bahsedilerek, Türkler ve Çeçenler arasındaki dostluğa dayalı ilişkiler, Tanrı'nın bir veli nimeti ve lütfu olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Çeçenler ve Türklerin Orta Asya tarihinden barındıkları ortak kültürel mitolojik kaynakların varlığı da bilinmektedir. Çeçenlerin Osmanlı devletine

karşı oldukça sempatik yaklaşımları tarihsel bir bağın zeminini oluştururken, sürgün yıllarında oldukça ağır ve kötü koşullarda olan Çeçenlere, Osmanlıdan uzanan yardım eli de toplumsal belleği pekiştirmiştir. Osmanlı devleti, Çeçenlere uzun bir dönem karşı karşıya kaldıkları çatışmalar, savaşlar ve şiddet olgularının yarattığı mültecilik, yerinden edilme ve sürgün travmasını atlatmalarında kolaylıklar sağlamış, gerekli araç gereçleri temin etmiş, konaklama, güvenlik, sağlık, eğitim alanlarında ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır. Bu durum hem Çeçenlerin hafızalarında güçlü izler bırakmış, hem de Türkiye coğrafyasında diasporik bir topluluk konuma gelen Çeçenlerin tepkilerini, Osmanlı'dan günümüze bu coğrafyanın kadim ve yerleşik halklarından olan Alevi ve Kürt topluluklarından farklılaştırmıştır. Aynı zamanda Aleviler ve Kürtlerin nüfus olarak yoğun olması ve bazı kültürel özgünlüklerinin modernitenin dönüştürücü unsurlarını reddetmesi, ulus devletin kurumsal, işlevsel, simgesel ve yasal politikalarının daha baskın bir pratikle karşılık bulmasına kaynaklık etmiş, bu durum Kürt ulusalcılığının radikalleşmesinde etkili olurken, Aleviler nezdinde ise negatif bir hafıza üreterek, iktidara karşı bir güvensizlik temelinin var olmasına sebebiyet vermiştir. Hem göçebe konumda olan hem de nüfus olarak oldukça az olan Çeçenlerin tepkilerinin bu açılardan Alevi ve Kürt topluluklarının tepkilerinden farklılaşmakta olduğu, aksine sürgün ve katliamlar gibi oldukça trajik bir durumla karşı karşıya kalan bir halk olarak, kendisine kapılarını açan Osmanlı ve devamında Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı bir minnettarlık duygusu üreterek gönüllüğe bağlı bir özdeşlik türettikleri söylenebilir.

Bir diğer hususta Çeçen-Rus tarihinden yola çıkarak Çeçenler açısından en belirleyici ve net olan hususun gayrimüslüm bir yönetim altında yaşamamak olduğudur. Zira Rusya'da koşullara bağlı olarak şiddete dayalı bir refleks geliştiren Çeçenler, Türkiye'de dini ve kültürel ortaklığın bulunduğu bir atmosferde siyasi tepkiden kaçınmışlardır. Türkler ve Çeçenler arasındaki inanç ortaklığı hâkim kültür ve kimlikle bütünleşme ve birliğe dayalı ilişkileri doğurmuş, karşı ulusalcı refleksten farklı olarak hiçbir şekilde şiddet barındırmayan bu tutum, çokkültürcü refleksten de demokratik hak talepleri içermemekle ve bu açıdan aktivist bir yönünün olmaması ile ayrılmaktadır. Bulgular kısmında katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak daha net bir şekilde

gözler önüne serilen bu konuda Çeçenlerin böyle bir örgütlenmeye ihtiyaç duymadığını, bilakis demokratik olsun ya da olmasın bu tarz örgütlenmelere şiddetle karşı olduklarını söylemek mümkündür. Bu durum, Rus hükümetinin Hıristiyan dinsel kimliğinden dolayı Rusya modernitesine entegre olamamış Çeçenlerin, Türkiye’de dini kimliklerini koruyarak kendilerini modern yaşam içinde var edebilmeleri ve Çeçenlerin din ile olan fundamental yaklaşımlarıyla resmi ideolojinin veya sağ eğilimli mevcut patilerin muhafazakâr yönü ile ilişkilendirilerek açıklanabilir. Kaldı ki inanç sistemleri siyasi kutuplaşmaların belirleyici etkenlerinden biridir. Dolayısıyla hâkim kültür ve kimlik ile olan yakınlık hakim siyasal güçle de bütünlüğün kurulmasında oldukça etkili olmaktadır. Özellikle 2000’lerden sonra İslam’ın yükselmesiyle birlikte Çeçenlerin kendi dinsel kimliklerini özgür bir şekilde yaşayabilecekleri bir ortamı ve liberal zemini Türkiye coğrafyasında bulmaları resmi ideoloji ile yakınlığı pekiştirmiştir. Bu yıllardan itibaren Çeçenistan’dan Türkiye’ye yapılan göçlerin artması da bu ifadeleri doğrulayabilir niteliktedir.

Özdeşlik, değişen durumlar karşısında kendi kendisi olarak kalma anlamını da barındırmaktadır. Türkiye’de yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireyler de değişen şartlar, koşullar, yaşam biçimleri ve sosyo-kültürel çevrelerinde asli olan Çeçen kimliklerini reddetmemekte, tam tersine Çeçen kimliğini vurgulamaktadırlar. Ancak zorunlu göçün bir sonucu olarak, sosyo-kültürel çevrenin değişmesi Çeçenlerin yerleştiği bölgelerde kimlik ve aidiyet tanımlarını değiştirse de bu durum siyasal veya kültürel bir ayrılığa neden olmamış aksine farklılıkların aynılığından türeyen dostluk ve kardeşlik vurgusu gönüllü özdeşliğe katkıda bulunmuştur. Türkiye’de Çeçen etnik kimliğini taşıyan bireylerin, Türkiye Cumhuriyeti devleti ile ilgili olarak özellikle transandantal bir devlet algısı ile hareket etmekte olduğu ve nesillerdir süren yerleşik yaşamın, ortak dinsel ve kültürel kodlara dayalı yaşam pratiklerinin etkisi de düşünülerek, büyük oranda Türkiye’yi kendi ana vatanları olarak gördükleri ifade edilebilir. Türkiye’de yaşayan Çeçen kökenli bireylerin dinsel, kültürel, dilsel, ekonomik, siyasal ve vatandaşlığa dayalı aidiyet bağları, gelecekte beklenenleri ve duygusal bağları ve bu bağları etkileyen faktörler ilişkisel, kolektif ve bağlamsal olmakla birlikte, bireylerin kimlik inşalarını da gönüllü özdeşlik temelinde belirlemekte ve etkilemektedir.

4. ÇEÇENLER

Kafkasya bölgesi siyasi ve coğrafi nedenlere bağlı olarak Rusya Federasyonu'nun hâkimiyetinde olan Kuzey Kafkasya ve üç bağımsız cumhuriyetin yer aldığı, Transkafkasya yani Güney Kafkasya olarak iki bölüm halinde ele alınmaktadır. Güney Kafkasya: Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ı kapsarken, doğuda Hazar Denizi, batıda Karadeniz ve Azak Denizi arasında bulunan, Avrupa ile Orta Asya ve Rusya ile Basra Körfezi arasındaki geçiş noktalarını oluşturan Kuzey Kafkasya, Çeçenistan'ın da içinde yer aldığı yaklaşık seksen etnik kökeni barındırmaktadır. Kuzey Kafkasya bölgesinde bulunan Çeçenistan, kuzeyde Terek nehri, doğuda Andi koyu ve Argun ırmaklarının arasındaki arazinin ortalarına kadar yayılır.

Şekil:1. Kuzey Kafkasya Siyasi Haritası (www.sde.org.tr)

Çeçenistan, Kafkasya'nın merkezinde bulunması itibariyle gerek petrol, doğal gaz ve hidrokarbon gibi yer altı kaynakları, gerekse jeostratejik konumu açısından oldukça önemli bir bölgedir. Toprakları doğu yönünde Koysu ve batı yönünde de Vladikafkas ve Transkafkasya arasındaki bağlantıyı sağlayan geçitle sınırdır (Wagner, 1999: 166). Sınır komşuları, Kuzey Osetya, İnguşetya, Gürcistan ve Dağıstan'dır. Doğuda ise Avarlar ve Andiler bulunur. Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarından sayılan Çeçenler nüfus olarak iki milyona yaklaşmakta ve nüfus bakımından Kuzey Kafkasya'nın en kalabalık ve en dinamik grubunu oluşturmaktadırlar.

Kendi aralarında üç gruba ayrılan Çeçenler, kendilerine *millet* anlamına da gelen *Nokhçi* demektedirler. Çeçenlerin bir kabilesi olan ve yoğunlukla Asa ve Nazran havzasında bulunan İnguşlar ise kendilerini *Galgay* olarak nitelendirirken, aynı zamanda Tuş adında bir Çeçen kabilesi daha vardır (Mansur, 1995: 35). Moritz Wagner ise üçüncü kabileyi *Kistler* olarak nitelendirir ve bu kavimlerin Çerkezler, Lezgiler ve Tatarlar tarafından *Mişdeki* olarak anıldığını belirtir (Wagner, 1999: 165). Günümüz Türkiye'sinde de Çeçen, İnguş ve Tuş'ların ya da Kistlerin üçü birden *halkımız*, *kavmimiz* anlamına gelen *Vaynah* adıyla nitelendirilmektedir.

4.1. Çeçen Kelimesinin Etimolojisi

Bir etnik kimlik olarak, Kafkasya'nın kuzeydoğusunda yaşayan bir halk anlamını taşıyan *Çeçen* kelimesi, dil farklılıklarına göre çeşitli anlamlar barındırmaktadır. *Çeçen* kelimesinin Rusça asıllı olduğuna vurgu yapanlar, bu kelimenin anlamını kuş cıvıltısı ve zerafet olarak nitelendirirken, Çuvaşçada anlamı yakışıklı, güzel, Türkçe kökenli Çağatayca, Kazanca ve Kızgızcada ise Çeçen, *ferzane*, hızlı, zeki, söz ustası, hatip ve beylik taslamak anlamlarını taşımaktadır (Çeçen, 2002: 35).

Çeçen kelimesinin Rusça asıllı olduğuna dair yazılmış bir belgede ise, Çeçen kelimesi ile eş anlamlı olan *Çeçenit* kelimesi; yalancılıktan kibarlık ve zerafet taslamak, dürüst ve halis olmak, donanmak, süslenmek, az bulunan, yumuşak ve zarif olan anlamlarını taşıırken, aynı belgede yer alan *Çeçentsa* kelimesinin anlamı ise Kafkasya'da bir halk anlamını taşımaktadır (Mansur, 1995: 33).

Grigorianz'a göre Çeçen adı, Rusların onlara rastladıkları yer olan Büyük Çeçenistan yaylası üstündeki Suiiri Kort Çaçani tepesinin eteğinden akan Argun ırmağının kıyısında bulunan Çaçani köyüne nispetle vermiş oldukları bir isim olma ihtimali yüksektir (Aydın, 2005: 22).

4.2. Çeçenlerin Etnik Kökenleri

Literatüre baktığımızda kimi tarihçiler, Çeçenlerin; Türk, Çerkez, Arap, Avar, İskit hatta Urartu kökenli olduğunu belirtirken, Çeçenlerin kendi özgün koşullarıyla var olan bir halk olduğu görüşünü savunan tarihçiler de mevcuttur. Bu tezlerin ortak noktası, sosyal bilimlerde oldukça problemlili olan *ırk* kavramının kullanım yoğunluğudur. Irk kavramı, ortak genetik ve fizyolojik özellikleri taşıyan, benzer

fonetipteki ayırt edici karakterlere ve bu karakterlerin alt popülasyonlarına gönderme yaparken, kültürel unsurların göz ardı edilmesine sebebiyet vermektedir.

Met Çunatuka İzzet, Çeçenlerin, en asli olan Çerkez kavminden geldiklerine ve bir cihattan dolayı Kabarteyler ile ilişki kurdukları için Çerkezlerden ayrılmak zorunda kaldıklarına vurgu yapar, ancak çeşitli dil ve etnisite araştırmaları sonucunda tarihçiler bu tespitin doğru olmadığını ispatlamışlardır (Mansur, 1995: 26). Bir başka teze göre ise, Çeçenlerin, esasen Çerkez kökenli olduğu ancak Çerkezlerin yaşam standartları daha yüksek olan merkezi yerlere yerleşirken, Çeçenlerin dağlık bölgelerde kalmasının, Çerkezler ve Çeçenlerin yaşam biçimlerinde, kültürel kodlarında ve dil biçimlerinde farklılıklar yarattığı ve bu sebeple birbirlerinden ayrıldıkları iddiasını taşımaktadır.

İlber Ortaylı ise Çeçenlerin köklerini Urartulara dayandırmakta ve günümüzde kabul gören görüşün bu yönde olduğuna vurgu yaparak, katıldığı bir tarih programında, çıkarımlarını Van'da Çavuştepe, Toprakkale civarında Urartulara ait eserlerin incelemesini yaptıkları esnada yazıtlardaki çivi yazılarını orada bulunan Çeçen etnik kimliğine sahip bir görevlinin okuyabilmesiyle ve çeşitli dilbilimsel dayanaklarla ilişkilendirmektedir (Akt. Özdiç, 2012: 9). Şerafeddin Erel ise bu konuya farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Erel, Çeçenlerin Kafkasya'ya çok eski zamanlarda yerleşmemiş olduğunu, Volga ve Ural yoluyla Kafkasya'ya geldiklerini belirterek, buradan yola çıkarak Çeçen kelimesinin Hun ve Avar adlarıyla ilişkili düşünülmemesi gerektiğine, zira Çeçen kelimesinin daha eski olduğuna vurgu yapmış, İskit(Masaget)lerin Dağıstan'dan Çeçenistan'a geçerken köklü izler bıraktığını ve bugün burada yaşayan Çeçenlerin Misigin adında Masagetler olduğunu iddia etmektedir (Erel, 1961). Bir başka teze göre ise Çeçenler, Ömer Bin Hattap zamanında Medine'den yola çıkarak, zamanla Kafkasya'ya yerleşen ve Yemen Araplarından olan Muaz Bin Cebel'in neslidir.

Çeçenlerin Türk kökenli bir halk olduğunu savunanlar arasında ise Kadircan Kafli ve Sen Martin, Çeçenlerin Hazar Türkleri soyundan *Cacen* kabilesinden olduklarına vurgu yaparken, D.W. Eberhard, -"Çin'in Şimal Komşuları" adlı eserinde – Çeçenlerden muhtemelen *Jauçen* kelimesinden gelen, *Juan Juanlar* olarak bahseder ve *Tu Cüelerin* (Türklerin) Juan Juanların demircisi olduğunu söyler. Çeçen ve Türklerin aynı köklerden gelmelerini, Çeçenlerin dedelerinin soylarının ve eski

Türklere dayalı efsanelerin ortak noktası olan *Mu-gu-lü*¹ (kelkafalı) efsanesinden geldiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bu konuda Hüseyin Namık Orhun'da, Türk Hukuk Tarihi isimli eserinde aynı görüşü savunmakta ve *Juan Juanlar*'ın bizzat Avarlar olduğunu iddia etmektedir (Akt. Çeçen, 2002: 30). Bir başka görüşe göre ise Avar tarihsel metinlerinde Çeçenlerden söz edilerek, Avarların, geniş toprakların hâkimi olan *Cücen* Türk İmparatorluğu'nun boylarından olduğu belirtilmiş ve Göktürk isyanları sonucunda batıya çekilen Türk kollarından biri olduğuna vurgu yapılmıştır (Mansur, 1995: 30).

Çeçenleri, Türk etnik kimliğine dâhil etmeyen ve özgün bir kimlik olarak değerlendiren tezler içinde, M. Niyazi Erenbilge, Ahmet Caferoğlu, L. Ransoy gibi isimler örnek gösterilebilir. Bu düşünürler, Kafkasya'da Türk etnik kimliğini taşıyan halkların yer aldığını ancak Çeçenlerin ayrı bir kategoride tartışılması gerektiğini savunurlar. Afet İnan ise Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi (1947) adlı çalışmasında, Türklerin orta ve uzun boyda iken, Çeçenlerin uzun boyun üstünde olduğunu ve Türklerde açık renk göze az rastlanırken, Çeçenlerde açık renk göze çok fazla rastlanıldığını ifade ederek, Çeçenler ve Türkler arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklardan yola çıkarak, Çeçen ve Türkleri ayrı *ırklar* olarak tanımlar (Mansur, 1995: 28). Alaeddin Yalçınkaya, Çeçenleri Kafkasya'da yaşayan en eski ve özgün halklardan biri olarak tanımlamakta ancak Çeçenlerin, Osmanlı ve devamında Türkiye ile Rusya karşısında "biz"ler olarak aynı safta yer almasıyla ve sayıları azda olsa Kafkas derneklerinin çeşitli faaliyetleriyle Çeçenlerin köklü bir şekilde Türkileştigiğine vurgu yapmaktadır (Yalçınkaya, 2006).

Çeçenlerin uluslaşmamış olmasının, etnik kökenlerinin, -ulusal kimliğin kendini ilişkilendirdiği kültürel kodlar bağlamında- farklı ideolojilerce birçok farklı kaynaklara dayandırılmasına sebebiyet verdiğini söylemek mümkündür. Bir başka etken ise, yine uluslaşmama ile ilişkili olarak Çeçenler ile ilgili yeterli akademik çalışmaların olmamasıdır. Dolayısıyla Çeçenliğin kökenleri oldukça müphemlik taşımakla birlikte, bu konuda birbirinden farklı ya da aynı ancak içerikleri farklı olan birçok teze rastlamak mümkündür.

¹ Mu-gu-lü efsanesi: Juan Juanların dedesinin adının Mu-gu-lü olduğu tahmin edilmektedir. Bunun da manası kelkafalı anlamına gelmektedir. Sülalenin bir kelkafalıdan neşet ettiği iddiası pek göze çarpacak mahiyette olduğundan, sonraları Yu-cyu-lü'ye yani Juan Juanların hükümdar sülalesinin adına tahvil olunmuştur. Aynı efsane Tibet'te bulunan Tug-fanlar için de anlatılmaktadır. Eski Türkler de saçlarını kısa kestirmektedirler ve onlarda da kelkafalılara dair efsaneler mevcuttur (Çeçen, 2002:30).

4.3. Çeçenlerin Dinsel Kökenleri

Dinsel köklerine baktığımızda Çeçenlerin ilk inanışları politeist din anlayışına dayanmaktadır. Bu inanışın kalıntılarına, Çeçenlerin bugünkü sözlü metinlerinde de rastlamak mümkündür. Tanrı ve tanrıçalar arasında en büyük rolü oynayan *Dele* ve yıldırım tanrısı olan *Seli*'dir. Seli'nin kızı olan Seli Sata'da bakire kızların koruyucusudur. Bunların dışında Güneş tanrısı ve annesi, savaş tanrısı, fırtınaların annesi olan Dedsinan, suların annesi, suların tanrıçası Çaç, ay tanrıçası Khinç, orman tanrısı, rüzgar tanrısı Furki, hububat ve içki ilahları da vardır (Mansur, 1995: 37).

Çeçenlerde İslamiyet'in hangi tarihte yaygınlaşmaya başladığı konusunda ise çeşitli görüşler mevcuttur. VIII. asırda Müslümanlığın doğudan geldiğini söyleyenlerin yanı sıra, XVIII. asırda Dağıstan'dan başlayarak yaygınlaştığını belirtenler de vardır (Çeçen, 2002: 30). Literatürde kabul gören genel görüşe göre ise VIII yüzyılda bölgede yayılmaya başlayan Müslümanlığın, tüm kurum ve kurallarıyla benimsemesi XVIII asırda Nakşibendî-Halidî müritlerinin ortaya çıkışıyla gerçekleşmiş ve süreç içerisinde İslam dini Çeçenistan bölgesinde *kurumsallaşmıştır*. Rusların, Çeçen politikalarına karşı Nakşibendî Halidî müritlerince organize edilen bir direniş hareketi başlamış ve bu hareket Müridizm olarak nitelendirilmiştir.

Mürit, İslam tasavvufunda bir şeyhe bağlanarak, onun yolunda ilerleyen ve kendini dine adanmış olan kimse demektir. Ancak Kafkasya'da mürit kavramının içeriği ve müridizm hareketi yeni bir anlam kazanarak, politik bir kimliğe bürünmüş, tasavvuftaki itaat ve teslimiyet anlayışı, Rusya'nın politikalarına karşı direniş gerçekleştiren askeri örgütlenmeye uygulanarak, Çeçenlerde Müridizm hareketinin amacı, *şer-i* kurallarla yönetilen bir Çeçen- İnguş İslam devleti kurmak olmuştur.

Nakşibendî Halidîye ile Müridizmin Kafkas halklarını özgürleştireceği inancı yayılmış ve bu hareket XVIII yüzyılda Kuzey Kafkasya'da yayılarak, güçlü bir taban edinmiştir. Ancak müritlerin İslam çatısı altında özgürlük söylemleriyle köylülerden aldığı yoğun destek, feodaller açısından oldukça olumsuz karşılanmakla birlikte aynı zamanda onların itaatkârları olan köylüler nezdinde itibarsızlaşmalarına da sebep olmuştur. Müritler ise yeterli tabana ulaştıklarında feodallerle de çatışmalara girmişlerdir. Feodal sınıf karşısında durabilecek kadar güçlü bir toplumsal tabanın

oluşması, onları kurumsallaşmaya götüren ilk adımdır. Müritlerin kurumsallaşma sürecinde diğer etkili nedenlerden biri de Müridizm hareketiyle birlikte geleneksel hukuk kurallarının yerini İslami hukuk kurallarının almasıdır ki bu da siyasi bir otoriteyi gerektirmektedir. Dolayısıyla şeriat hükümlerinin uygulanması için siyasi ve idari düzenlemelerin gerekliliği, belirli yönetim birimlerinin de oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Bunlardan en önemlisi, müdüriyet, naiplik, muhtesiplik, kadılık, müftülük, ihtiyar heyeti gibi kurumların yanı sıra adaletin temsilini oluşturan şer’i mahkemeler yoluyla adaletin dağıtılması ve devletin maliyesini sembol eden beytü’l mal’dır (Temizkan, 2010: 82-85).

Ruslar tarafından İslami cihad olarak nitelendirilen müridizm hareketi, gazavat anlayışını benimsemektedir. Peygamberlerin, gayrimüslim siyasi oluşumlara karşı düzenlediği seferler anlamına gelen Gazavat anlayışı Çeçenlerde, Kafkas toplumunun yaşam biçimini İslamiyet’e uydurmak ve gerekirse savaş yoluyla şeriatın varlığını devam ettirmektir. Rusya’nın Çeçenlere karşı yaşam alanlarını işgal eden politikaları karşısında kurumsallaşarak, devletleşen Müridizm hareketi dağlı halkların sistemli bir yapı içinde örgütlenerek, bu anlayışıyla radikal bir biçimde karşı bir refleks geliştirmelerinde oldukça etkili olmuş, gazavat anlayışıyla birlikte eylemsel müridizm dönemi başlamıştır. Özgürlüğe ulaşmak için savaşmak gerekliliğinin farz olduğu ve bu savaşın adının da gazavat olduğu şeklinde imamlar tarafından vaazlar verilmiş ve müritlerce birçok propagandalar yapılmış, çeşitli istişareler sonucu imam olarak seçilen Gazi Muhammed, diğer Çeçen ve Dağıstan boylarını gazavata davet etmek amacıyla mektuplar göndermiştir (Temizkan, 2010: 87-88). Çeşitli propagandalar ve gelişmeler sonucu gerçekleşen örgütlenmeler, Rusya ile de daha çetin geçecek olan bir savaş sürecini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla kurumsal ve sistemli bir karşı refleks geliştirmesi açısından Müridizm hareketi Çeçen mücadelesinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

4.4. Çeçenlerin Tarihçesi ve Anadolu’ya Göçü

İran, Osmanlı ve Rusya üçgeni arasında bulunan Çeçenistan’ın; Kafkas halklarının birleşerek, Rusya aleyhine dönmesini engellemek amacıyla bölgenin kontrolünü ve ulusal hegemonyanın devamlılığını sağlamak, Rusya’nın stratejik menfaatleri açısından son derece önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Kafkasya’yı ticari ve askeri bir üs haline getirerek, buradan İran ve Osmanlı

topraklarını işgal edip, sıcak denizlere açılmak ve bölgenin petrol ve hidrokarbon kaynaklarının Karadeniz'e ulaşımını sağlamak açısından Rusya için büyük bir önem taşıması, stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olan Çeçenistan'ın işgalinin gerekliliğini doğurmuş ve bu etkenler bölgenin tarihsel akışını önemli ölçüde belirlemiştir.

Rus ordularının Kafkas harekâtları sistemli bir şekilde 1722 yılında başlamış ve 1864 yılına kadar devam etmiştir. Bu sürecin yetmiş sekiz senesi *imamlar devri* olarak nitelendirilmekte ve Kafkas tarihinde Müridizm devri olarak geçmektedir. Müridizmin *Kafkas halklarını özgürlüğe götüreceği ve Müslümanları Ortodoks Rus himayesinden kurtaracağı inancı*, oldukça etkili bir şekilde Nakşibendî Halidiye'nin müridlerinden olan, *Şeyh Muhammed Yarağlı* tarafından Kafkasya'da yaygınlık göstermeye başlamıştır. Muhammed Yarağlı, Halidiye dergâhlarında vaazlarla halkı *gazavata* yönlendirmekte ve onları motive etmeye çalışmaktadır. Yarağlı, Müridizmin Müslümanları, nasıl Rusların boyunduruğundan kurtararak, onlara özgürlük getireceği inancını şu ifadelerle işlemektedir;

Size peygamberlerimizin yasalarındaki kutsal gerçekleri açıklamak için en uygun anı seçmekten ve şu anda bulduğum en uygun hükümlere başvurmaktan başka bir şey bilmiyorum. Yaşam tarzımıza göre ne Müslüman, ne Hıristiyan ne de putperestiz; bununla birlikte insan bu dünyada her şeyin en iyisi olduğuna inandığı şeye tutunmaktadır, bu da atalarımızın en yüce inancıdır. Bu inancın ilk buyruğu en geniş özgürlüktür. Hiçbir Müslüman bir başkasının kölesi veya uyuğu olamaz, hele hele dinimizi güçlendirmek ve yaymak yerine onu sadece baskı altında tutan bir yabancı halkın hizmetinde hiç yaşayamaz. Bu yasanın ikinci buyruğu birinciyle özdeştir, çünkü ikisi birbirine bağlıdır: Bu yasa gazavat, inançsızlara karşı savaşmayı ve bunun şeriat yani İslam hukuku ile tamamlanmasını emreder. Şeriatı gözetmeyen ve inançsızlara kılıç çekmeyen kim olursa olsun, Allah'ın peygamberinin bize söz verdiği selametinin ışığını asla göremeyecektir. Şeriatın kuralını izlemeyi benimseyen kişi bu dünyanın nimetlerinden isteyerek vazgeçmelidir. Servetini, kanını tanrısının zaferine adanmalı, savaş çağrısına kulak vererek, evini, karısını, çocuğunu terk etmelidir (Akt. Temizkan, 2009: 173).

Muhammed Yarağlı bu duruşu karşısında muhalif tepkiler almış, halkı örgütleme ve bir arada toplama konusunda yeterince başarı gösteremese de, Nakşibendi Halidiye'nin Kafkasya'da yayılmasında oldukça etkili olmuştur. Örgütlü olmayan Çeçenler ve diğer Kafkas halkları, karşı direnişlerini boylar ve kabileler olarak dağınık bir şekilde gerçekleştirmiş, bu direnişler, bazen yerleşim yerlerini ele geçirmek, bazen yakmak, çoğu zaman da yağmalamak amacıyla yapılmış ancak Rusların Kafkas topraklarında ilerlemesini engelleyememiştir (Temizkan, 2013: 15).

Mürüizm hareketiyle Çeçenlerin karşı direnişi ise 1783 yılında, küçük ve dağınık haldeki birlikleri bir araya getirerek, bir tarikat yapılanması içinde organizasyonunu sağlayan ve Ruslara karşı yapılan müdahaleleri daha teşkilatlı hale getiren *Şeyh Mansur* önderliğinde gerçekleşmiş, Çeçen direnişi 1793 yılına kadar oldukça şiddetli bir süreç geçirmiştir. Şeyh Mansur'un ortaya çıkışı ise Rusların, Kuzey Kafkasya'da hızlı bir şekilde yayılmasıyla eş zamanlıdır. Ruslar, 1782'de Çeçenleri yenilgiye uğratmış, 1783 yılında Kırım'ı alarak Kabartey'e girdikten sonra, 1784'de Daryal üzerindeki Vladikafkas Kalesini yapmış ve Gürcistan yolunu açmışlardır (Budak, 2002: 655). Bu gelişmeler karşısında Şeyh Mansur 1783'ten itibaren bütün Kafkas kabilelerini Rus yayılcılığına karşı birleştirme ve onlara İslam dini ekseninde yeni bir mücadele biçimi sunma çalışmaları başlatmış ve halka çağrıda bulunmuştur.

Halkın, camilerde gazavata çağrı için yapılan vaazlar ve mücadeleye çağrı adına dağıtılan risalelerde verilen mesajları benimsemesi ve harekete geçmesiyle, Şeyh Mansur ilk zaferini Aldı'da kazanmıştır. Bu karşılaşmadan sonra Ruslar, 1762 yılında Mezgüdü civarındaki Taman adasını işgal etmişlerdir ancak Çeçenler, Osmanlı Rus savaşlarından faydalanarak, Mezgüdü, Taman yönlerinden olmak üzere iki bölgeden taaruza geçerek, bölgenin kontrolünü ele geçirmişlerdir (Çeçen, 2002: 45). Aynı ay içinde Şeyh Mansur, kendisine kattığı Kumuk beyleriyle Kızlar Kalesi'ni de almıştır. Bu sürece kadar Terek ve Kuban hatlarından Maniç nehri yataklarına kadar, gazavat anlayışını genişletmiş olan Şeyh Mansur'u durdurmak isteyen Ruslar, Çeçenler ile 1785'te Kabartey'in Terek kıyılarında bulunan Tatartup'ta karşılaşmış, Şeyh Mansur ve birlikleri, güçlü Rus ordusu karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Budak, 2002: 656).

1791 yılında Anapa savaşlarında Ruslara esir düşen İmam Mansur, 13 Nisan 1794'te tutsak bulunduğu Şlisselburg Kalesi'nde ölmüş ve Kafkasya Müridizmi mahalli şeyler vasıtasıyla yaşamaya devam etmişse de yeniden aktif bir şekilde Ruslara karşı cihadı ön plana tutarak ortaya çıkması kırk yıl sonra *İmam Gazi Muhammed*'in organizasyonu ile olmuştur (Kukul, 2002: 8). Organize olma ihtiyacına binaen müritlerce yapılan istişare ve toplantılar sonucu imam olarak seçilen *Gazi Muhammed*, 1823 yılında halk arasında irşat çalışmalarına yeniden başlamıştır. Bu yıllardan sonra Kafkasya'daki bağımsızlık savaşları *gazavat* olarak adlandırılmış ve dini motiflerle beraber işlenerek, doğrudan kamuoyunu harekete geçirecek kitle gösterileri yapılmıştır. Rus yazar Gralevski'nin belirttiğine göre;

Cihada daha fazla güç kazandırabilmek için müritler sokak sokak dolaşıyor ve kılıçla kapıları çalarak “gazavat, gazavat” diye bağırıyor, hatta kabristanlara da uğrayarak, ağaç kılıçlarla mezar taşlarına vuruyor “gazavat gazavat” diye ölüleri bile amansız düşmanlarla cihada davet ediyorlardı (Akt. Kukul, 2002: 9).

Gazi Muhammed bir süre halka açık çağrılarda bulunduktan sonra, bütün Dağıstan ve Çeçenistan halkını hedef alan bir manifesto yayınlamıştır. İmam Gazi Muhammed, manifestosunda yalnızca Ruslara karşı değil, doğrudan halkların yaşam biçimlerine müdahalelerde bulunan ve yaptırımlar uygulayan siyasi söylemlere yer vererek, bugün hala süregelen radikal, kökten dinciliğin de arka planını oluşturmuştur. Halkı cihada hazırlayan Gazi Muhammed, Ruslarla açıktan mücadele için 1829 yılında “*Kafkasya Halkını Ruslara Karşı Cihada Davet*” bildirisini yayınlarak eylemsel müridizmi başlatmıştır (Kukul, 2002: 10).

Allah'ın dinini yüceltmek için Muhammed peygamberimizin şeraitini yaşatmak, diriltmek için yola çıktık. Bu şeriata karşı Allah'a şirk içinde olanlarla savaşıp ya onları dine döndürmek ya da buyruğumuzda yaşamayı kabul edinceye kadar işimiz Allah yolunda gazavat olacak (Temizkan, 2010: 88).

Yayınladığı bu bildiri ile direkt olarak savaş ilan eden Gazi Muhammed, 1832'ye kadar müritleri ve destek aldığı Dağıstan ve Çeçenistan halklarının da yardımları ile birçok seferler düzenlemiş, son olarak iki koldan kuşatılan Gimri muharebesinde yaşamını kaybetmiştir.

Çeçenlerin Ruslara karşı mücadelelerinin en önemli dönemi ise 1834-1859 yılları arasında otuz yıl boyunca Çeçenlerin liderliğini yapan *Şeyh Şamil* öncülüğünde yaşanmıştır. Şeyh Şamil, imamlığa geldikten hemen sonra aralarında anlaşmazlıklar bulunan kabilelerin birleşmesini ve anlaşmasını sağlayarak sulhlar yapmış ve böylece aynı hedef etrafında birleşen Kuzey Kafkasya'da *ortak bağımsız Kuzey Kafkasya ülküsü* doğmuştur (Bice, 1991: 21). Gittikçe kurumsallaşan, devletleşen ve yaygınlaşan müridizm hareketleri karşısında Ruslar, 1839'da müridizmin karargâhı olan Ahulgo'ya sefer düzenlemiş ancak başarılı olamamışlardır. Buradan Çeçenistan bölgesine çekilen İmam Şamil, 1840-1843 yılları arasında bu bölgede Rusları ağır yenilgilere uğratmış, 1845'te Dargo bölgesinde de üstün bir başarı göstererek, Dağıstanlıların da ayaklanmasını sağlamış ve Doğu Kafkasya'nın hâkimiyetini eline almıştır.

1853-1856 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşları, Kafkasya'daki Rus baskısını belirgin bir şekilde azaltmış ancak Rusların, Osmanlıları yenilgiye uğratmasıyla, 1857 yılından itibaren kuzey, güney ve doğudan olmak üzere üç koldan, donanımlı bir şekilde Kuzey Kafkasya'ya yaptıkları hareketlerle Doğu Kafkasya'daki müridizm hareketi kırılmış, 6 Eylül 1859'da İmam Şamil'in teslim olmasıyla Kuzeydoğu Kafkasya ve Dağıstan'ın işgali tamamlanmış, 1864'e kadar mücadele beş yıl daha devam etmişse de mücadele edemeyecek durumda olan ve geriye kalan son Kafkas birlikleri de silahlarını teslim etmişler ve bu tarihten itibaren Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya kitleler halinde göçler başlamıştır (Bice, 1991: 23-25).

Ruslar için Karadeniz'in kuzeyinde kalıcı bir hakimiyet tesis etmenin yolu, Kırım ve Kafkasya'da Çarlık yönetimine hiçbir konuda zorluk çıkarmayan ve Osmanlı ile dini bağları en aza indirgenmiş, Hıristiyan ağırlıklı bir nüfus yapısı oluşturmaktan geçmektedir (Berber, 2011: 20). Böylece Çarlık Rusya'sı, Kuzey Kafkasya halklarının üçte birini anayurtlarından göç ettirerek, boşalan topraklara, Rus-Kossak köylülerini yerleştirecek ve bölgede Çarlık idari ve askeri personeli de iskân ettirebilecektir. Rusların Kafkas politikaları sonrasında mecburi bir hareket haline gelen göç olayları ise 1862-1865 yılları arasındaki üç yılda zirveye ulaşmış ve 1877-1878, 1890-1908 yılları arasında yoğunlaşarak 1920'lere kadar süregelmiştir (Bice, 1991: 45). 1858-1859 ve 1862-1863 periyodunda Rus kaynaklarına göre resmi kayıtlara geçmiş göçmen sayısı 80.000'e ulaşmış, bir başka kaynağa göre ise

Rusların isteğine uyan Kafkasyalılar Kuban havzasına yerleştirilmeyi kabul ederken, 250.000 kişi Osmanlı topraklarına hicret etmiş, bu rakam 1865'lere gelindiğinde 493.000'i bulmuştur (a.g.e, 1991: 47-48).

Başbakanlık Osmanlı arşivinde; ‘‘A.KTM.NZD.355/7:...Çeçen muhacirlerden Hoca Mustafa ve Memiş Efendi takımlarından olup mukaddemce liecli't –iskan Kütahya sancağına sevk ve izam olunmuş olan yüz altmış hane nüfusundan yüz otuz hane bir olmuş kadimlerine avdet ve ric'at etmek efkariyle Kütahya'dan hareket ve Sivas ve Erzurum tarikleriyle...’’ ibareleri üzerine 160 hane Çeçen muhacirin Kütahya'ya iskan ettirildiğini tespit etmekteyiz. Osmanlı arşivlerine baktığımızda göçebelerin Kayseri'nin Uzunyayla mevkiye, göç ile Trabzon'a gelmiş olan 759 Çeçen ve Kabartey muhacirlerinin ise Canik'e yerleştirildiği bilinmekte olup, bir müddet sonra Canik bölgesinde bulunan Çeçenler; Sivas, Tokat, Kengiri, Çorum ve Amasya'ya dağıtılarak iskân ettirilmiştir (Bolat, 2012: 26).

Osmanlı arşivlerine göre, Çeçenlerden Naip Sadullah, Murteza, Hoca Abdülkadir, Abdülkahhar ve Cuma Han efendilerin 269 hane 1.210 nüfusluk takımları, Saruhan Sancağı'nın köy ve kasabalarında iskân edilmek üzere talepte bulunmuşlar ve 274 hane, 1.300 nüfus olarak gönderilerek ve iskânlarının ne şekilde yapılması gerektiği bildirilerek bölgeye yerleşimleri sağlanmıştır ancak 1.300 kişilik nüfustan 500-600 kişilik bir nüfusun Çeçenistan'a geri dönüş emeliyle İzmir'e gittiği ve bunlardan 150 kişinin tam olarak Anadolu'dan ayrıldığı ifade edilmiş, en az bu kadar bir nüfusun daha ayrıldığı da varsayılmaktadır (Berber, 2013: 177-178).

Rus Çarlığı'nın, Osmanlı Devleti'nden ‘*Kafkasyalı göçmenlerin Rus sınırlarından önemli bir uzaklıkta ve her halükarda Erzincan, Tokat, Amasya ve Samsun hattından daha Batı'da yerleştirilmelerini*’’ talep etmeleri ve bu konuda yoğun baskılar yapmaları da Osmanlı'nın Kafkas muhacirlerinin iskan haritasında oldukça etkili olmuş, Kafkasyalı göçmenler yoğun olarak, Trabzon, Samsun, Sinop, Adapazarı, Kayseri, Sivas, Erzurum, Çorum, Çankırı, Bursa, Eskişehir, Tokat şehirlerinde iskan ettirilirken, bir kısmı da Mardin, Muş, Halep, Şam gibi Osmanlı topraklarının güney kısımlarına yerleştirilmiştir (Bice, 1991: 54). Buna karşın, muhacirler, Osmanlı topraklarına geldiklerinde, 6 yıl süreyle askerlikten, 10 yıl süreyle vergiden muaf tutulmuş, yaşamlarını idame ettirebilecekleri ev ve araç gereçler devlet tarafından tahsis edilmiş, güvenliği artırıcı önlemler alınarak

karakollar kurulmuş, yetim çocuklar ve dul muhacirlerin eğitim ve çalışma koşullarını düzenlenmiş, muhacirlerin talep ve istekleri mümkün mertebe dikkate alınmıştır.

Şeyh Şamil'in esir alınmasıyla duraklayan müridizm hareketi ve Kafkas halkları açısından oldukça kritik sonuçlara yol açan göç olaylarının yanı sıra, 1900'lere gelindiğinde Rusya'da da Kuzey ve Güney Kafkasya halklarının gidişatı açısından oldukça önemli olan gelişmeler yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri Çarlık Rusya üzerindeki etkisini göstermiş, yaşam koşullarının ağırlaşması, yoksulluk, yolsuzluk ve vurgunlar toplumun her kesiminden insanları Çarlık yönetimini devirmeye yöneltmiştir. “*Barış, toprak, ekmek*” vaat eden Bolşeviklere olan destek gittikçe artmış ve 1917 yılının Ekim ayında Bolşevikler, Çarlık otokrasisini yıkarak, yerine Lenin başkanlığında Sovyetler Birliğini kurmuş, 1923'de yönetim, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği adını alarak, otuza yakın farklı statüdeki toprakları bünyesinde toplamıştır.

1924'te ise Lenin'in ölümü ile iktidar mücadelesini kazanan Stalin'in, 1929 yılında başlattığı sosyalist kampanyaları birçok olumsuz sonuçlar doğurmuş, yeni bir isyan ve baskıya yol açmıştır. Bu dönemde SSCB'ne bağlı topraklarda resmi dilin Rusça olması, dinsel kimlik alanın sınırlandırılması ve zorunlu göç politikalarıyla karşılaşan Çeçenler, 1921 yılından itibaren *Uzun Hoca* liderliğinde Bolşeviklere karşı aralıklı olarak mücadeleler başlatmış ancak Sovyetler tarafından bastırılmıştır. Stalin'in bu politikasının en önemli nedeni, batıda süren Alman-Sovyet savaşına karşın, doğuda Kafkas halklarının ayaklanabileceği düşüncesi ve asimilasyon politikalarıdır (Yeşil, 2014: 3). 1936-1938 yıllarında sürdürülen yok etme harekâtı, binlerce Çeçen'in hapse atılmasına ve öldürülmesine yol açmış, 23-24 Şubat 1944 tarihlerinde Çeçenler ve komşuları olan İnguşlar Rus orduları tarafından düzenli olarak toplanarak yük trenleriyle doğuya gönderilmiştir (Cutler, 2006: 113). 1944 sürgünü, Çeçenlerin milli kimliklerini önemli ölçüde etkilemiş, sürgün esnasında birçok insan, açlık, hastalık ve göç koşulları nedeniyle yaşamını kaybetmiş, Çeçen nüfusunun yaklaşık dörtte biri yok olmuş ve Çeçenlerin topraklarına dönüşleri yasaklanarak bu bölgeye Rus ve Ukraynalı göçmenler yerleştirilmiştir (Yeşil, 2014: 3). Ancak bu süreç, bir bakıma Sovyetlerin dağılmasına yol açan dinamiklerden birini harekete geçirmiş ve Kruşçev döneminde affedilerek ülkesine dönen Çeçen- İnguşlar bu süreçte önemli bir rol oynamışlardır.

27 Ekim 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin resmen çökmesiyle, Rusya'da bir yandan siyasal iktidarın kendi otoritesini koruma ve varlığını devam ettirme çabası, diğer yandansa Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde ardı ardına patlak veren etnik çatışmalar ve bağımsızlık hareketleri baş göstermiş ve kısa zaman içerisinde Kuzey Kafkasya'yı da etkisi altına almıştır. İlk olarak Abhazya, 1922 anayasasına dayanarak Gürcistan'dan ayrılmış, hemen ardından 1991 yılında Çeçenistan diğer cumhuriyetlerle aynı hukuki dayanaklar ekseninde bağımsızlığını ilan etmiş ve *Cahar Dudayev*'i bağımsız Çeçenistan'ın ilk resmi başkanı olarak seçmiştir (Yeşil, 2014: 4). Rusya ise Çeçenistan'ın önemli petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması, Orta Asya'dan Karadeniz'e uzanan petrol boru hatlarının geçiş güzergâhı olması ve Çeçen bağımsızlık hareketinin Rusya Federasyonu içinde bulunan diğer etnik grupları da bağımsızlık hareketlerine teşvik edeceği endişesiyle Çeçenistan'ın kendi denetiminden çıkmasını istememiş ve bağımsızlık ilanını tanımamıştır.

1994 Temmuz ayında iki taraf arasında çatışmalar başlamış, Dudayev çeşitli askeri olaylardan sonra Rusya kuvvetlerini “*yasa dışı siyasi oluşumlar*” olarak adlandıran resmi bir kararname yayınlamış, aynı gün içinde Rus Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı bu ifadeyi aynen Çeçen güçleri için kullanarak yanıt vermiş ve iki gün sonra, 11 Aralık tarihinde Ruslar Çeçenistan'a girmişlerdir (Cutler, 2006: 114). Dönemin Yeni Şafak gazetesi köşe yazarı Bruce W. Nelan sürecin vehimiyetini, “*Aralık'ın 11'inde istilanın başladığı andan itibaren, hareket modern savaşın bütün ilkelerini yerle bir etti*” sözleriyle açıklamaktadır. *I. Çeçen-Rus savaşı* olarak bilinen bu savaşta Ruslar ve Çeçenler oldukça büyük kayıplar vermişlerdir. Çeçenler, küçük ve hareketli birliklere ayrılarak, vur-kaç taktiğiyle, Rusların kötü eğitilmiş, hazırlıksız ve tecrübesiz genç askerlerini dağıtırken, Ruslar Çeçenistan'ın başkenti olan Grozni'yi hava bombardımanına tutarak, şehri yerle bir etmiş, binlerce sivil yaşamını kaybetmiştir. Bir bölük paraşütçünün iki saatte Çeçenistan'ın hakkından gelebileceğini iddia eden Savunma Bakanı Pavel Grachev, iki yıl süren savaşlar sonucu yenilgiyi kabul etmiş ve Rusya 1996 yılının Aralık ayında geri çekilmiştir.

1997'de Çeçenistan'ın Cumhurbaşkanı seçilen *Aslan Mashadov* ile Rusya Devlet Başkanı Yeltsin arasında barış antlaşması imzalanmış, ancak bu antlaşma Çeçen sorununa kalıcı bir sorun üretememiştir. Böylelikle Çeçenler, Ruslardan ekonomik ve siyasal bir destek alamamış, aynı zamanda Çeçen komutanları

arasındaki ayrılıkçı görüşlerin Mashadov'un ulusal ordu kurma projesine destek vermeyerek, kendi başlarına buyruk davranmaları ve fidye için adam kaçırmaya gibi organize suç oranının artması Çeçenistan'ın gittikçe kurumsallaşması yerine istikrarsızlaşmasına sebep olmuştur (Tanrısever, 2001: 183).

1999 yılında radikal İslamcı olarak nitelendirilen Şamil Basayev ve ekibinin Çeçenistan'da şeriat yönetimine geçileceğini açıklaması, iki kez Rusya Federasyonu Dağıstan Cumhuriyeti'ne saldırması ve Moskova ile Volgondosk şehirlerindeki 293 kişinin ölümüne neden olan patlamaların sorumlusu olarak Çeçen milislerinin ve tüm Çeçen halkının sorumlu tutulması gibi gerekçeler, aynı yıl Rusya'nın terörizme karşı mücadele ve iç güvenlik sorunu çatısı altında gerçekleştirdiği harekâtla Çeçenistan'a yeni bir saldırıda bulunmasına sebep olmuş ve II. Çeçen-Rus savaşları başlamıştır. Rusya'yı, Çeçenistan'ı tekrar işgal etmeye cesaretlendiren nedenlerin en önemlileri arasında Çeçenistan'da giderek kronikleşen istikrarsızlık nedeniyle radikal Çeçen güçlerin, gerek Çeçen Cumhurbaşkanı Mashadov'a, gerekse komşu Dağıstan Cumhuriyeti'ne tehdit oluşturabilecek kadar güçlenmeleri gelmektedir (Tanrısever, 2001: 184).

II. Çeçen savaşına daha hazırlıklı olan Rus kuvvetleri, Çeçenistan'ı en az kayıpla ele geçirebilmek için öncelikle stratejik noktaları hava bombardımanı yoluyla imha etmiş ve devamında sürdürülen kara harekâtlarıyla dört aylık bir süre zarfında Grozni'yi ele geçirmişlerdir. Çeçenistan'ın başkenti Grozni'nin Rus kuvvetlerinin eline geçmesiyle ayrılıkçı Çeçen güçler stratejilerini değiştirmiş ve dağlık bölgelere çekilerek, gerilla savaşına yönelmişler, Ruslar ise Grozni'nin düşmesinin ardından Çeçenistan'da kontrolü sağlayarak, *Ramazan Kadırov* başkanlığında, Rus etkisinde Çeçenlerden oluşan yeni bir yönetimi iktidara getirmiş, Putin, Kadırov'u Çeçenistan'daki en yetkili sivil otorite olarak atamıştır. Günümüze kadar bir terör sorunu olarak lanse edilen Çeçen sorunu, bugün gerilla taktikleriyle varlığını devam ettirmekte olan kronik bir soruna dönüşmüştür.

4.5. Günümüz Türkiye'sinde Çeçenlerin Demografik Dağılımı

Türkiye başta olmak üzere özellikle Ortadoğu'da diasporik bir topluluk konumuna gelen Kafkasya kökenli halklar, Türkiye'nin iskân haritasında büyük bir yer kaplamaktadır. Bugün Türkiye'nin bütün bölgelerinde ve neredeyse hemen her ilde Kafkas muhacirlerinin kurduğu pek çok yerleşim birimi bulunmaktadır (Berber,

2011: 43). Çeçenlerin birçoğunun ise ilk fırsatta kendi topraklarına geri dönmüş olmasıyla orantılı olarak Türkiye'deki nüfuslarının 50.000 ile 100.000 arasında olduğu tahmin edilmekte ancak Türkiye'deki mevcut nüfusları ile ilgili yeterli kaynaklar bulunmamaktadır. Kafkas halklarının etnik kimliklerine göre Türkiye'deki nüfus dağılımının tespitini zorlaştıran bir diğer durumda arşiv belgelerinde zaman zaman boy ve kabile olarak yer alsa da Ferhat Berber ve Hayati Bice'nin de belirttiği gibi kaynakların büyük bir kısmında Kafkas halkları ve Türk kökenli boyların, "Çerkesler" olarak nitelendirilmesidir. Son olarak 1970'li yıllarda bir anlamda tüm dünyada gelişen modern yaşam biçimleri, iş ve eğitim zorunluluğu, kırsal kesimlerde yaşam standartlarının düşük olması gibi etkenlerden dolayı Türkiye'de başlayan kırsaldan kente iç göç hareketleri de günümüzde Türkiye'de Çeçen nüfusunun illere göre yayılışını ve nüfusun tespit edilebilirliğini etkileyen faktörlerden biridir. Günümüz Türkiye'sinde Çeçen nüfusunun illere göre dağılımına baktığımızda, genel literatürden ve dernek bazlı çalışmalardan yola çıkarak, bilinen Çeçen köyleri veya birkaç hane olarak Çeçenlerin yoğunlukta olduğu bölgeleri; İstanbul, Adana, Çanakkale, Çorum, Giresun, Erzurum, Eskişehir, K.Maraş, Kars, Kayseri, Konya, Mardin, Muş, Sivas ve Yozgat illeri olarak belirlemek mümkündür.

5. YÖNTEM

5.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma iki genel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmanın ontolojik ve epistemolojik yönünü de dikkate alarak konunun tarihselliğini ve toplumsallığını ortaya koymaya dönük çok yönlü teorik temelden oluşmaktadır. İlk olarak kültür, kimlik, ulusal kimlik ve ulus-devlet tanımlandırması yapılmış ve Türkiye Cumhuriyeti modernleşme süreci, beraberinde milliyetçilik ile ilgili kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu aşama tamamlandıktan sonra, Çeçenistan'ın genel tarihsel koşulları ve Çeçen muhacirlerin göç etme koşulları, Türkiye'deki yerleşim yerleri ve Türkiye koşullarında etnik, siyasal, dinsel ve kültürel aidiyetlikleri ve bu aidiyetlikler arasındaki ilişkiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Projenin ikinci bölümü alan araştırmasına dayanmaktadır. Evren olarak Kahramanmaraş ili Göksun ilçesi Çardak beldesi seçilmiştir. Araştırmamızda örneklem olarak Çardak beldesinin seçilmesi araştırma probleminin 'yerel anlamda' tarihsel süreçte taşıdığı önemden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Çardak,

Türkiye’de Çeçenlerin en yoğun olduğu yerleşkelerden biridir. Bu anlamda bu çalışma Türkiye’de yaşayan Çeçenlerin aidiyet biçimleri ve bu biçimler arasındaki ilişkilerin yönünü anlama açısından bizi daha nesnel sonuçlara götürerek alanın özgünlüğünü anlamamızda ve Türkiye’de azınlık bir halk olarak Çeçenlerin konumu belirlemek açısından oldukça önem taşımaktadır.

Nicel veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılmış, teknik olarak ise derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiş, teorik zemin dikkate alınarak etnik kimlik ve aidiyet, ortak dini kimlik, demografya, siyasal tercihler ve dünya görüşü ve toplumsal hafıza bağlamında birbiri ile ilişkili mülakat soruları hazırlanmıştır. Derinlemesine mülakat tekniğinin tercih edilmesindeki ana etmen gündelik yaşam pratiklerimizin pek çoğunun içselleştirilmiş eğilimlerimiz olması ve hem etnik hem de ulusal kimliğimizin kendini gündelik yaşam pratiklerinde göstermesinden kaynaklıdır.

5.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan Çeçenler oluşturmaktadır. Dernek bazlı çalışmalardan yola çıkarak tahmini 50.000 ila 100.000 arasında bir rakam söylemek mümkündür. Çeçenlerin Türkiye’deki nüfuslarına ilişkin bu müphemliğin kaynakları; Türkiye’ye yerleşen Çeçenlerin kendi topraklarına geri dönme eğilimlerinin olması, Türkiye’de yaşayan Çeçenler ile ilgili yeterli kaynakların bulunmaması, 1970’lerdeki iç göç hareketleriyle Çeçenlerin Türkiye coğrafyasına oldukça yayılmış olmaları ve en önemlisi de kaynakların büyük bir çoğunluğunda Kafkas halkları ve Türk kökenli boyların “Çerkezler” olarak geçmesidir.

Araştırmanın örneklemini oluşturan grup ise Çardak’ta yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerdir. Çardak beldesinin nüfusu yaklaşık 2.000 kişiliktir ancak bu rakam yazları daha da artmaktadır. Örneklem büyüklüğü olarak ise Çardakta yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireyler arasından 25 kişi seçilerek, bu kişilerle derinlemesine mülakat görüşmeleri yapılmış, görüşme yapılacak kişiler kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Çardak beldesinde yaşayan nüfus, Türkiye’ye ilk yapılan Çeçen göçlerinin merkezi konumlarından biri olması, nüfusunun büyük bir kısmının Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerden oluşması, gündelik yaşamda kendi etnik, dilsel, dinsel ve kültürel kimliklerini rahatlıkla yaşamaları, ulusal ve yerel kimliklerini çok yönlü üretme ve yeniden üretmeleri, modernliği ve

pre-modernliği i içe yaşamaları açısından özgün bir konuma sahiptir. Bu açıdan bakıldığında ardak beldesinin bu özgünlükleri; araştırmamıza genç ve yaşlı kuşaklar arasındaki ideolojik kodlama farklılıklarının bilgisini elde etmemizde de etkili olacaktır. ardak, gençlerin ve yaşlıların ne tür bir toplumsal bellek zincirinde değişime uğradığını ve ne tür bir politik geçmişten geldiğini, Çeçenlerde modernlik ile geleneksellik arasındaki çatışmaları anlayabileceğimiz, Çeçenlerin kendi kültürel koşullarını yaşadığı ve ürettiği bir alan olarak düşünülmektedir. Bu araştırma örneklem grubunu oluşturan bireylerle sınırlıdır. Dolayısıyla ardak'ın, Türkiye'nin en büyük een yerleşim yerlerinden biri olması ve bu beldede yaşayan bireylerin, nüfus olarak büyük bir kısmının een etnik kimliğine sahip olması ise konuyla ilgili anlayışımızı geliştirmemize yardımcı olacağı düşünülmektedir.

5.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemi ve derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Örneklem alanımız olan ardak'a 2016 Haziran ayında gidilerek öncelikle bölgenin siyasal, kültürel ve sosyal anlam haritası üzerine fikir sahibi olabilmek için gözlemler yapılmış, bölgeyle ilgili hatırı sayılır n bilgiler toplanarak, özellikle araştırma problemini oluşturan konu temelinde yeterli veriler sunabilecek kişilerin tespiti yoluna gidilmiştir. Gerekli gözlem ve çalışmalar yapıldıktan sonra çalışmanın temelini oluşturan görüşmeler gerçekleştirilmiş, toplamda 25 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcılar yaş, cinsiyet ve statü gibi değişkenler dikkate alınarak seçilmiş, kuşaklar arasındaki dilsel, dinsel, kültürel ve politik geçişleri değerlendirebilmek açısından 20-30, 30-40 ve 50-70 yaş olmak üzere, yaş grupları dikkate alınarak görüşmeler yapılmıştır.

Derinlemesine mülakat görüşmeleri; etnik ve kültürel benzerlikler, ortak dini kimlik, toplumsal hafıza, örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğu, dünya görüşleri ve siyasal tercihler olmak üzere beş temel başlık üzerinden yapılmıştır. Bu beş bölüm kapsamında 20 soru sorulmuş, katılımcıların cevapları ile bağlantılı olarak spontane ek sorular da yöneltilmiştir. Sorular birbiri ile bağlantılı olduğu için katılımcıların bir soru içinde diğer bir sorunun da cevabını vermesi durumunda bu sorular katılımcılara yneltilmemiş veya kısaca üstünden geçilmiştir. Örneğin ‘‘Türk kültürü ile een kültürü arasında benzerlikler/ortaklıklar/yakınlıklar kuruyor musunuz? Kuruyorsanız gerekçelendirebilir ve örneklendirebilir misiniz?’’ sorusunda katılımcı ortaklıklar ve

farklılıkları karşılaştırarak aktarıyor veya ortaklıkların yanında farklılıkları da dile getiriyorsa “Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında önemli farklılıklar görüyor musunuz? Örneklerle açıklayabilir misiniz?” sorusu katılımcıya yöneltilmemiştir. Mülakat sorularının tümüne ekler kısmında yer verilmiş ve katılımcıların nitelikleri ile deşifre edilmiş mülakat görüşmelerinden biri de yine ekler kısmında yer almaktadır.

Ayrıca bazı katılımcılarımıza sorularımıza verdikleri cevaplarla bağlantılı olarak bazı ek sorular yöneltilmiştir. Yaş ortalaması yüksek olan katılımcılarımıza ortak dini kimlik kategorisindeki sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda, “Çardak'ta bulunan camilerde görevlendirilmek üzere, hem Çeçen dilini bilen hem de Şafi mezhebine mensup olan bir imam talebinde bulundunuz mu?” sorusu sorulmuştur. Genç, orta yaş ve 50 yaş üstü katılımcılarımıza, “Mevcut literatüre baktığımız zaman Türklüğe övgü ile karşılaşıyor ve Türklük ile Çeçenlik arasında bütünleştirici, ılımlı bir ilişki gözlemliyoruz. Siz Türklük ile aranızda nasıl bir bağ kuruyor ve bu bahsettiğim durumu nasıl gerekçelendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş, yine konunun akışı doğrultusunda kültürün yaşatılması ve devamlılığı ile ilgili olumsuz görüşler beyan edildiğinde “Kültürünü ve benliğini kaybetmemek için uzun yıllar Rusya ile mücadeleler vererek, büyük kayıplar veren Çeçenler, bugün neden kültürlerinden bu kadar uzaklaştılar?” şeklinde bir soru sorulmuştur.

Etnik aidiyet ve kültürel benzerlik, ortak dini kimlik ve toplumsal hafıza kategorileri Türklük ile Çeçenlik arasındaki ilişkiyi anlamamız açısından bize önemli ipuçları verirken, örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğu ile dünya görüşü kategorileri kimlik ve siyasal tutum arasındaki ilişkiyi anlamaya ve etnik aidiyetlerinin sınırlılıklarını belirlemeye yöneliktir. Ek sorular ise Çardak'ın siyasal anlam haritasının sınırlarını kavramak ve kültürel kimliklerini hangi temellerle ilişkilendirdiklerini tespit etmek açısından merkezi öneme sahiptir.

5.4. Verilerin Analizi

Toplanan veriler, Çardakta yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin olgusal durumları tespit edilerek, gündelik yaşam pratiklerini oluşturan sosyal ilişki ağlarının niteliği ve kaynağı çerçevesinde analiz edilmiştir. Mülakatlar iki araştırmacı tarafından, yapılan ses kayıtlarının deşifre edilerek yazıya geçirilmesi ile çözümlenmiş, her mülakat katılımcıların konuya hâkimiyeti kapsamında en az kırk dakika en fazla bir-bir buçuk saat sürmüş, ve World'e aktarılmıştır. Her görüşmenin

World sunumu ise ortalama on sayfa tutmuştur. Örnekleme içinde yer alan görüşmecilerin konuşmaları, özgünlüğünü korumak açısından olduğu gibi aktarılmış, görüşmeler deşifre edilirken içerik, ifade ve vurgulara hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir. Son olarak ise tanımlanan aidiyet bağlarının hem kimlik inşa süreçlerine hem de etnik ve ulusal kimlikleri arasındaki ilişkiye etkisi yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre analiz edilmiştir.

6. BULGULAR VE YORUMLAR

Türkiye’de yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin, sahip oldukları politik tutumları, kültürel kodları ve etnik kimlikleri ile arasındaki ilişkiye dayalı olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti teritoryası içinde üst kimlik olarak tanımlandırılan ve vatandaşlık kimliği olan Türk kimliği ile ilişkilerinin yönünü belirlemek, ulusalcılığa karşı etnik tepkilerini değerlendirmek amacıyla katılımcılarımıza beş temel başlık altında toplamda yirmi soru yöneltilmiştir. Çeçenlerin Türk ulusalcı eğilimlerinin diğer etnik kimliklere nazaran görece yoğunluk arz etmelerinde ve Türk ulusalcılığına karşı, kolektif hak arayışına dayalı demokratik veya karşı ulusalcı bir tepkiden ziyade gönüllü özdeşliğe dayalı, ılımlı ve bütünleştirici bir refleks geliştirmelerinde etkili olan faktörler olarak düşünülen bu temel başlıklar; etnik ve kültürel benzerlikler, ortak dini kimlik, toplumsal hafıza, örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğu, dünya görüşü ve siyasal tercihlerdir.

Derinlemesine mülakat görüşmeleri sonucunda elde edilen verilerin analiz ve yorumları, Türkiye’deki Çeçenlerin ulusalcılığa tepkilerini açıklamada “*gönüllü özdeşlik*” kavramının nasıl bir işlevselliğe sahip olduğunu, Çeçenlerin bütünleştirici ve gönüllülüğe dayalı tepki türlerinin çokkültürcü ve karşı ulusalcı tepki türlerinden hangi karakteristik farklılıklar ile ayrıldıklarını ve niçin ana etnik unsurların tepkilerinden farklı bir refleks geliştirdiklerini anlamak açısından çalışmanın bütünü içinde oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Zira kültürel kodlar din mefhumundan, toplumsal hafıza, örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğundan bağımsız değerlendirilemeyeceği gibi, bu unsurlar aynı zamanda bireyin politik kimliğini, siyasal tercihlerini ve dünya görüşünü de belirleyen etkili bileşenlerdir. Bireyin yaşantı dünyasına sirayet eden politik tutumu ve etnik kimliği arasındaki ilişkiden yola çıkarak katılımcıların görüşleri değerlendirilmiş ve tüm ifadeleri metin içinde nesnel bir şekilde analiz edilmiştir. Yalnız zaman zaman anlaşılması zor ifadelerde

“- -” işareti içinde kısa açıklamalara ve parantez içinde de araştırmacının katılımcının verdiği yanıt doğrultusunda aralarda yönelttiği kısa sorulara yer verilmiştir.

6.1. Etnik ve Kültürel Benzerlikler

Katılımcılara ilk olarak “*Aslen Çeçen kökenli olduğunuzu kabul ediyor musunuz?*” sorusu ve bu soru ile ilişkili olarak “*Kendinizi hangi etnik kimliğe (Türk-Çeçen) ait hissediyorsunuz? Neden?*” sorusu yöneltmiştir. Katılımcılara yöneltilen bu sorulardaki amaç, bireylerin sahip oldukları etnik kimlikleri ile ulusal kimlikleri arasındaki ilişkiyi gözlemleyerek, Türkiyeli Çeçenlerin aidiyetlerinin, ulusalcılığa karşı reflekslerinde dayandırdıkları temellerin ayırım ve ortaklıklarını gözetmektir. Bir diğer neden ise katılımcıların etnik kimlikleri ve politik tutumları arasındaki ilişkiye dayalı olarak kimliklerini inşa ve yeniden inşa etme sürecinde üretilen aidiyet temellerinin kurgulanma bağlamını kültür-ideoloji minvalinde belirlemektir.

Mülakatlarda kimlik hususunda karşılaştığımız ilk belirleyici unsur; katılımcıların kendilerini Çeçen olarak tanımlaması ancak aidiyetlerini ulusal kimlik üzerinden kurmalarıdır. Diğer bir ifade ile Çeçen kimliği bir soy kimliği ve kültürel bir sınıflama olarak ulus kimliğine değil, yerel kimliğe göndermede bulunmaktadır. “*Aslen Çeçen kökenli olduğunuzu kabul ediyor musunuz?*” sorusuna tüm katılımcılar evet cevabını vermişler, yani asli kökenlerini reddetmemişler ve “*Kendimizi Çeçen olarak hissediyoruz, bundan da kopmamak için çaba sarf ediyoruz.*” (44, Erkek, Servis Şoförü), “*Türk olduğumuzu söyleyen arkadaşlarımız oldu, ben kabul etmedim. Gurur duyardım Türk olsaydım dedim ama ben kendi ırkımı, kendi aslımı hiçbir zaman inkâr etmedim ve her zamanda her Çeçen genci gibi onurla söyledim.*” (28, Erkek, Öğretmen) gibi ifadelerle bilhassa vurgulamışlardır. İkinci soru yöneltildiğinde ise kendilerini Türk olarak hissetmediklerini ancak Türk kimliğine yakın hissettiklerini ifade etmişler ve hem bu ülkenin vatandaşı olarak hem de Türk kimliği ile uzun tarihi zeminlere dayalı ilişkilerine bağlı olarak Türklük ile bütünleştirici bir yaklaşım sergilemişlerdir.

Bunda bir ayırım yapma yani Türk ya da Çeçen olma nasıl diyeyim evet Çeçeniz ama gittiğin yere, sana kapı açan yere ayak uydurmak zorundasın. O yüzden Türkleşmişiz de tabi bu kötü anlamda değil, buranın toprağını, buranın bağını

bahçesini benimsemişiz. Türkte olmuşuz ancak Çeçenliğimizi de unutmamışız, Çeçen de kalmışız (55, Kadın, Ev Hanımı).

Türkleri ve Türkiye'yi çok seviyorum. Çeçenler ile çok fazla iç içeyim, hani köyüm Çeçen, eşim Çeçen, ne bileyim bulunduğu ortamda birçok Çeçen var ama bu millete daha yakın hissediyorum kendimi (55, Erkek, Esnaf).

Katılımcıların hemen hepsi asli kimlikleri olan Çeçenlik üzerinden kendilerini tanımlayarak, yönelttiğimiz sorulara ortak veya birbirine benzer cevaplar vermişler, bunun yanı sıra sorular katılımcıların Çeçen etnik kimliğine gönderme yaparken, Türklük üzerinden de söylem geliştirmişler ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kendi anavatanları olarak gördüklerine, Türk halkı ile aralarında geliştirdikleri bağa ve vatan sevgisine de vurgu yapmışlardır. Görüşmelerimizin devamında da Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin, bu tutumları yani sorulan hemen her soruyu Türklük ile olumlu yönde ilişkilendirerek açıklamaları bahsettiğimiz üzere; katılımcıların Çeçen kimliğinin kan, soy ve kültürel bağlara bağlı yerel bir kimliğe gönderme yaptığını gösterir niteliktedir.

Kendimi Çeçen olarak görüyorum. Millet olarakta Türkleri çok seviyorum yani bu, bu ülkede yaşadığım için değil, Türkleri seviyorum, bayrağımı seviyorum, vatanımı seviyorum. Devlet olarak devletimi seviyorum, yani Türkiye'de yaşamaktan memnunum. Yani şu anda tercih edebileceğim, en iyi yaşanacak ülkenin de hala Türkiye olduğunu düşünüyorum (45, Erkek, Devlet Memuru).

Ben Çeçenim ama Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak kabul ediyorum kendimi. Çünkü burada doğdum yani biz beşinci nesiliz, bizden öncekiler göç edip gelmişler buraya. Yani kendimizi artık muhacir olarak kabul etmiyoruz, bu ülkenin sahibi, asli unsuru olarak görüyoruz. Yani biz Türkiyeliyiz ama Çeçen olduğumuzu da biliyoruz (56, Erkek, Emekli Öğretmen).

Katılımcıların cevapları, kendilerini Çeçen olarak hissetmeleri ve hem Türkler hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı bağlamında olumlu ifadeler barındırma hususunda ortak bir zeminde buluşmakta, yalnız bazı açılardan nüans farklılıkları da göstermektedir. Bazı katılımcılar bahsettiğimiz noktaların yanı sıra, Çeçen etnik kimliği ile aralarındaki bağın zayıflamasını günümüz koşulları ve Çeçen dilini bilmemeleri ile ilişkilendirmişler, bu durumun kendilerini Türkleştirdiğini ifade etmişlerdir.

Çeçen asıllıyım ancak köyde olmamıza rağmen kültürümüzü çok yaşamamamız ve günlük koşuşturmacalarımız, köy dışı ile ilişkilerimiz Türklük ile daha yakın temaslar kurmamızda etkili oluyor. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, bu topraklarda doğduk, büyüdüğ, buranın tarihini, insanını kendi insanımız gibi benimsedik. Artık buralıyız diyebiliriz. Bu sebeple bir vatandaş olarak kendimi Türk olarakta hissediyorum; Türkleri kültürdür; yaşam tarzıdır; nasıl diyeyim birçok açıdan kendime yakın görüyorum (24, Kadın, Öğrenci).

Tamam evet sözde Çeçenim diyorum, karakter olarak, huyumuz suyumuzda Çeçen, ancak dil bilmemek beni bu konuda biraz yıpratıyor. O yüzden Çeçen kimliğine yakın olduğum zamanlar olduğu gibi, bu anlamda da yani dil anlamında tabi artık Türkleştığımızı söyleyebilirim. (Peki bu durumu ne ile ilişkilendiriyorsunuz?) Bu tamamen koşullar ile ilgili bir durum. Tamamen yaşam şartları ve azınlık olmamızdan kaynaklanıyor. Kaldı ki zaten burası artık bizim vatanımız, bizim toprağımız, göçebelik biteli çok oldu. O yüzden normal yani (32, Kadın, Ev Hanımı).

1859-1944 yılları arasında gerçekleşen zorunlu göç ve sürgünler sonucunda Anadolu topraklarına yerleşen Çeçenlerin, ana vatana geri dönme ideallerini kaybetmeleri ve yerleşik düzene geçmeleri, kültür ve inanç sistemleri ile aralarında önemli benzerlikler olan Türkler ile yaklaşık yüz elli yıllık yaşam sahaları olan Türkiye coğrafyasında birliğe dayalı uyumlu ilişkileri doğurmuş, göçebe konumdan yerleşik konuma geçen Çeçenlerin, bu ilişkilere dayalı olarak Türkiyeli kimlikleri oluşmuş ve Türkiye'yi kendi ana vatanları olarak kabul etmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, etnik kimlik olarak Türklük ile aralarında ılımlı ve bağlayıcı ilişkiler içinde olmaları tarihsel süreç ile ilişkilendirilir iken yöneltilen sorularda esas olarak vatandaşlık kimliklerine göndermeler yaptıkları söylenebilir.

Şimdi kişi, ırkı, milliyeti, kimliği hangi tür olursa olsun, Çeçen, Kürt, Türk vesaire gittiği yere, yaşadığı yere benzemesi mecburidir... Ben şahsen Çeçenlerin buraya gelmesine sebep olan annemin dedesi Hacı Mesud'a Allah rahmet etsin diyorum ve buraya gelenlerin hepsine de teşekkür ediyorum. Ölmüşlerimize Allah rahmet etsin, mekânları cennet olsun diyorum ki burada kendi öz memleketimiz, güzel memleketidir, her ne kadar o güzelse de daha güzel yaşıyoruz ve bizim böyle güzel yaşamamıza engel olmayan sebep olan, evet, engel olmayan sebep olan,

yaşamamıza sebep olan Türkiye Cumhuriyeti de var olsun, sağ olsun diyorum (56, Erkek, Terzi).

Kendimi Çeçen olarak hissediyorum. Yani öyle gördük, öyle alıştık ama sorarsanız da bir Türk'ten daha iyi Türk milliyetçiliği var bende. Vatan sevgisi olsun yani başka konularda olsun bayağı bayağı savunurum yani. (Peki bunun sizce gerekçesi nedir?) Şimdi insanın doğduğu, büyüdüğü yerdir vatani derler ya. Bizim aslımız Çeçenistan'dan geliyor ama burada doğduk, burada büyüdük, bu devleti tanıdık, sevdik yani bir şekilde ihanet edemezsin yani bir de burası senin devletin, asıl devletin. O yüzden yani bu milliyetçilik, Türk milliyetçiliği o yüzden (23, Erkek, Öğrenci).

Türkiye Cumhuriyeti bizi kabul etmiş, bize kapılarını açmış, biz bunun iyiliğini hiçbir zaman unutamayız. Çeçenler gerek Türkiye Cumhuriyeti'ne, gerek daha önceki Osmanlı Devleti'ne de olsun tabiyet yönünden de sadık bir teba olmuşlar. Çeçenler, sadık bir teba olmuşlar. Şimdi bir savaş çıksa buradaki Türk dediklerinden önce de savaşa giderler. Bunu da böyle söyleyeyim (67, Erkek, Emekli Memur).

Katılımcılara Türkiye'de yaşayan azınlık bir halk olarak, Türklük ile aralarında kurdukları bu bağ ve Çeçenlerin dış ülkelerdeki imajları ile ilişkili olarak “Türkiye’de siz ya da aile üyeleriniz sırf Çeçen kimliğinizden dolayı herhangi bir konuda ayrımcılık/dışlanma yaşadığınızı hissettiniz mi?” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorudaki amaç hem Çeçenlerin geçmişlerinden beslenen negatif bir hafızanın varlığını öğrenmek hem de Türklük ile aralarında kurdukları ilişkileri söylem düzeyinde ortaya koyarak, bu ilişkinin yönünü belirlemektir. Katılımcılar bu soruya yanıt olarak hayır ifadesini kullanırken aksine Çeçen olduklarını duyan farklı etnik kimliklere sahip bireylerden oldukça olumlu karşılıklar aldıklarını belirtmişlerdir.

Ben Çeçen olduğumuz için hiçbir zaman, hiçbir iktidar döneminde bir baskı gördüğümüzü düşünmüyorum. Bir Türk'ten günümüz şartlarında konuşursak, bir Türk'ten daha özgürüz bence. Yani bir de o özgüvenimiz de var galiba Çeçenler olarak. Ben şöyle düşünüyorum, 81 vilayetin herhangi bir bölgesinde rahatlıkla yaşayabilirim, Çeçen olduğumu da söyleyerek rahatlıkla yaşayabileceğimi düşünüyorum (28, Erkek, Öğretmen).

Ayrımcılık yaşadım, şöyle yaşadım, daha üstün tutulduğum oldu yani böyle kötümser bir şey ile karşılaşmadım. (Yani Çeçen olduğunuzu söyleyince daha sıcak mı yaklaşıyorlar?) Tabii ki, tabii ki, tabii ki öyle oldu (30, Erkek, Serbest Meslek).

Katılımcılar Cumhuriyet dönemindeki modernleşme hareketlerinden başlayarak, darbe dönemleri ile birlikte değişen siyasal düzenler karşısında birçok alanda karşılaştıkları problemleri ise dönemin şartları ile ilişkilendirmekte ve bizzat kendileri ile ilgili değil, ülkenin genelinde uygulanan politikalar olarak değerlendirmektedirler.

Hayır, ben kesinlikle düşünmüyorum ama eskiden, Cumhuriyetin, yani ulusal devleti kurma aşamasında bu tür olumsuzluklar yaşanmış. Yani burada, okullarda, tek millet, ulusalcılık yapılmaya çalışılırken, dil anlamında yani öğrencilerin okullarda, tenefüslerde kendi aralarında Çeçence konuşmalarının yasaklanması gibi bu tür olumsuz şeyler olmuş. 40'lı yıllarda, 50'li yıllarda ama biz o dönemi de böyle bir ayrımcılığı da görmedik (45, Erkek, Devlet Memuru).

Çeçen olduğum için hiçbir ayrımcılığa uğramadım. Hatta çok olumlu tepkiler aldım, çok pohpohlandım diyebilirim. Eskiden varmış tabii bunlar, mesela buradaki okullarda Çeçence konuşturamazlarmış ama bunlar o dönemdeki Türk olmayan herkese yapılmış, sadece bizle ilgili değil, bize karşı yapılmış bir şey değil yani bu (23, Kadın, Öğrenci).

Katılımcıların etnik kimlikleri ile vatandaşlık kimlikleri arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu açık bir şekilde katılımcılar tarafından pekiştirilmiş, bu ülkede Çeçen etnik kimliklerinden dolayı herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda siyasal iktidarların ya da halkın Çeçen etnik kimliğine karşı yaklaşımları, katılımcıların geçmiş belleklerinde olumsuz bir yer kaplamamakla birlikte, aksine derinlemesine görüşmeler sonucunda kendilerine vatandaşlık haklarının verilmesinin ve dönemin şartlarının Çeçenlerin ulusalcılık eğilimlerini beslediği görüşüne varıldığı açıkça belirtilebilir.

Yok tam aksine daha çok özen gösterdiklerini düşünüyorum. Mesela ben şeye şahit olmuştum; bu gemi kaçırma olayı vardı bir dönem -16 Ocak 1996-, Çeçenistan'ın protestosu. Bu olaylara da bir müddet sonra devletin farklı baktığını gördüm. -Eski Genelkurmay Başkanı- Doğan Güneş'e eskiden sorduklarında yani bu millete neden bu kadar taviz verdiğini, bu milletin Türkiye Cumhuriyeti'ne yüz

kızartıcı veya rencide edici veya onu yok sayıcı bir davranışta bulunmadığını ifade etmişlerdi. Yani onun için bu ülkeyi çok seviyorum. Bu ülke bana her türlü özgürlüğü veriyor. Yani Çeçen olarak, ne bileyim, devletin kademesinde bir yer vermiş. 55 yaşındayım ve bir gün bana sen Çeçensin, şundan faydalanamazsın, bunu yapamazsın dememişler ki bu ülkenin de otuzdan fazla yerinde gezdim, kaldım (55, Erkek, Esnaf).

Türkiye Cumhuriyeti devleti hiçbir kimseye sen asker olamazsın dememiş, sen vergi veremezsin dememiş, mal mülk varsa vergini almış senden, tam vatandaşlık görevini sana yaptırmış, askerliğini de yaptırmış, hiçbir ayrımcılıkta görmedik eğer diyen varsa yanlış konuşuyor, bunu kasten konuşuyor. Bunu herhangi birisinin konuşacağını da sanmıyorum, çünkü yok ki... Devlet, hükümet, rejim, hiçbirisi sen ne yapıyorsun dememiş, çünkü Çeçenler sahip olmuş, çoğaltmış, üretmiş ama vur, kır olsaydı ne yapıyorsun demekte tabi devlette haklıdır (29, Erkek, Berber).

Etnik ve kültürel benzerlikler başlığı altında son olarak, Çeçenlerin Türklük ile ilişkilerinin gönüllü özdeşliğe dayalı olmasında hangi kültürel benzerliklerin etkili olduğunu ortaya koymak amacıyla katılımcılara “*Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında benzerlikler/ortaklıklar/yakınlıklar kuruyor musunuz? Kuruyorsanız gerekçelendirebilir ve örneklendirebilir misiniz?*” ve “*Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında önemli farklılıklar görüyor musunuz? Örneklerle açıklar mısınız?*” soruları sorulmuştur. Katılımcıların bu sorulara verdiği cevaplarda ortak bir görüş söz konusu olmamakla birlikte üç farklı görüşün olduğu söylenebilir.

İlk olarak bazı katılımcılar Türklerin tarih boyunca birçok farklı millet ile kurdukları temaslar ile ilişkili olarak kendi öz benliklerinden uzaklaştıklarını ve Çeçenlerin kapalı bir toplum olarak kültürlerini yaşatabildiklerini, dolayısıyla Türk kültürü ile aralarında benzerlik/ortaklık ve yakınlık kuramadıklarını savunmuşlardır. Ancak bunun zaman mefhumu ile ilişkili olduğunu, geçmiş dönemlerde Türkler ve Çeçenler arasında birçok ortak kültürel unsura rastlanırken *zaman içinde* Türklerin kendi benliklerinden uzaklaştıklarını, Çeçenlerin ise özgün koşullarını Türklere nazaran daha iyi muhafaza ettiklerini belirtmişlerdir.

Çeçenler daha kapalı toplum olduğu için eskiden gelen adetlerini, bundan 15-20 sene öncesine kadar daha iyi korudukları için kaybetmemişler. Bence Türkler daha çabuk asimile olmuş. Yani kendi ülkesi içinde de asimile olmuş benim nezrimde,

çünkü bir Osmanlı toplumunun yaşayış tarzıyla sonrasında Cumhuriyet toplumunun oluşturdukları toplumsal yapılar arasında fark var. Daha eskilere gidersen -kültürel ortaklıklar, benzerlikler- var, mesela büyüklere saygıda, şimdi bizim yaşlılardan dinlediğimiz adetlerin aynısının Türklerde de olduğunu görüyoruz. Yalnız, şimdi mesela bizim Çardak'ta çok kalmasa da bundan 15-20 sene önce büyükler yoldan geçerken gençlerin ayağa kalkması şu anda Türk köylerinde yok ama onların daha eski zamanlarında onlarda da -kaybedilmeyen kültür unsurları- vardı. Yani Türklerde aslında bence Türkiye Cumhuriyeti içinde kendileri asimile olmuş (45, Erkek, Devlet Memuru).

Hiçbir benzerlik ve yakınlık kurmuyorum ama sadece Türklerin bir kesimi ve Çeçenler arasında, ırksal anlamda bir, yani ırkçılık, ırkçılığı seviyoruz biz Çeçenler de, Türk milliyetçileri de, kafatasçı bir kesim gibi galiba, ırkçılığı seviyoruz. (Bunu ne ile gerekçelendiriyorsunuz?) Milli benliklerimizi, hani Türkler benliklerini kaybetmedikleri zaman çok güçlü devletler kurmuşlar tarih boyunca, Çeçenlerde kendi benlikleriyle Kafkasya'da tarih boyunca varlıklarını devam ettirmişler. Hani belki günümüzde kötü olarak addediliyor olabilir ama ben öyle düşünmüyorum (23, Erkek, Öğrenci).

Katılımcıların bazıları ise Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında benzerlik/yakınlık/ortaklık kuramamalarını, Türklerin pek çok farklı millet ile karşılaşma alanlarının olması ve bu milletlerden etkilenecek kendi öz benliklerinden uzaklaşmaları, bir nevi bu durumun Türk kültürünün yitimine sebep olması ile açıklamaktadırlar. Bir diğer önemli nokta ise katılımcıların pek çoğu kültürel hususta primordialist bir yaklaşım sergilemeleridir. Görüşmelerimizin büyük bir bölümünden anlaşılacağı üzere, katılımcılara göre; kendileri içine doğdukları etnik grup ile kuşatılarak kimlik kazanmışlar ve zaman ve mekân mefhumu ne kadar değişse de bu onların Çeçen olma gerçeğini asla değiştirmeyecektir. Aynı zamanda kan ve soy bağını korumak, Çeçen kimliğini ve kültürünü yaşatmak ve katıksız genetik aktarımı sağlamak için büyük oranda kendi etnik gruplarından kişilerle evlenmeyi tercih ettikleri, hatta dışardan yapılan evliliklere günümüzde de oldukça olumsuz yaklaşıldığı analiz edilmiştir.

Şuanda ki Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Türkler biraz daha hani asimile olmuş mu diyeyim ya da birden çok milletin kaynaşmasıyla oluşmuş bir Türk milleti var.

Hani onlarda özlerindeki Türklükten daha uzaklar. Savaşçı anlamında hani biraz daha kendimizle ilgili değil de atalarımızla, dedelerimizle bir kıyaslama yaptığımız zaman Türklerin atasını, dedesini bir ortak savaşçı bir kimlik var. Bunun dışında bir benzerlik bulamıyorum hani fiziksel anlamda da. Ben şöyle düşünüyorum; Asimile olmamış milletler, aynı kandan soyunu devam ettirmiş milletler ne olursa olsun onların kendi özgün bir asaleti vardır kesinlikle, Çerkezler için, Çeçenler için, öz Türkler için, öz Kürtler için, öz Araplar için. Yani kanlarına fazla kan bulaşmamış, aynı soyu devam ettirebilmiş, aynı milletten nesillerini devam ettirebilmiş toplulukların daha asil olduğunu düşünüyorum (28, Erkek, Öğretmen).

Ben bugün orada, bir Çeçen olarak değil de, Türk olarak, Türklerin daha fazla asimile olduğuna inanıyorum. Yani bugün Türkiye’de Türklük diye bir duygunun veya hakiki, gerçek, orijinal Türklüğün T sinin dahi olmadığını düşünen bir insanım. Çünkü Türkler tarih süreci içerisinde o kadar uzun bir coğrafya ve o kadar uzun topraklar içerisinde farklı ırklarla istişare ederek, farklı ırklarla bütünleşerek bir güç oluşturdu ki artık bugünkü kültürün tamamen bir Türk kültürü olduğunu söylemek çok yanlış olur. Ancak Çeçenler en azından yoğun oldukları bölgelerde kültürlerinden bu kadar uzaklaşmamışlar, yaşattıkları unsurlar var yani (25, Erkek, Çalışmıyor).

İkinci görüş ise ilkinin tersi biçimde Çeçenlerin yerleşik düzene geçtikten sonra uzun bir süre dışa kapalı bir şekilde kültürlerini koruyabildikleri ancak süreç içerisinde özellikle ticaret ağının ve yaşam alanlarının genişlemesi ile zaman ve mekânın koşullarına bağlı olarak Çeçenler ve Türklerin kültürlerinin iç içe geçtiği, önceden ayrı ayrı olan iki kültürün ortak temalarda birleştiği yönündedir.

Şimdi eskiden Türk kültürüyle Çeçen kültürü arasında farklılıklar vardı, çok farklıydı yaşam biçimleri. Evlerin oturma, temizlik, düğünler. Yalnız zamanla bu düğünlerde kalktı. Türkleştik, davul zurna her şey girdi kültürümüze. Eskiden davul zurna yoktu. Şimdi bunlar, kültürümüze girdi yani biraz da o Türk kültürünün etkisi altında kaldı ama sorarsanız davul da istenerek çalınıyor, zurna da (65, Erkek, Emekli Öğretmen).

Yani burada ortaklıkları ya da farklılıkları açısından şu ağır basıyor diyemem ancak birbirlerine yakın kültürler diye düşünüyorum. Aralarında çok aşırı uç noktaları ve kopuklukları olan kültürler değil. Zaten zaman içinde de o ayırd edici

unsurlar ortadan kalkmış. Farklılıklar varsa da benzerliklere evrilmiş yani (29, Erkek, Makine Operatörü).

Son olarak bazı katılımcılar ise Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında önemli benzerlikler olduğunu ifade etmişler, Çeçenler ve Türkler arasında gelişen olumlu diyalog ve yaklaşımların da özellikle kültürel yakınlıklar ve din mefhumu ile oldukça ilgili olduğunu belirtmişlerdir.

Şimdi Çeçenlik ve Türklük dediğimiz zaman Türklüğün yani sondan başa dönmek için bir kalıp açayım orada, Türklüğün yaşam şekli de aşiret ve oba şekli olduğu için bizdeki genel yaşam şekliyle biraz birbirine örtüşüyor. Yani bugün Türkiye’de ideolojik olarak savunan milliyetçi kesimin din yargıları, muhafazakârlığı veya karşıdaki güce karşı keskin duruşları, mücadelecilik duruşları bizim genetik yapımızda olan, senelerce varlığımızın bütün kaynağını oluşturan, sürekli bir mücadele ve savaşın içinde doğuşun aslında temelde bir ideoloji ve fikir birlikteliği değil bu, benzerlik birlikteliğidir (30, Erkek, Serbest Meslek).

Benzerlik, ortaklık derken taşındığımız zamanlarda daha doğrusu, Kafkasya’dan Türkiye’ye gelindiğinden itibaren çok büyük, anormal bir değişiklik bana göre olmamış. Çünkü çok yakın bir kaynaşma yaşanmış. Hani böyle insanlar yadırgamamışlar bizi ilk başta, Çeçen milleti olarak. Sonuçta burada yaşamaya devam edeceğiz, bu saatten sonra biz burada yaşayacağız deyince insanlar kabullenmişler buldukları yeri. Çünkü neden, Türkler misafirperver insanlar, bunu biliyoruz. Çeçenleri de kabul etmişler, herhangi bir ezilme, zulüm ya da bir dışlanma gibi her ne kadar yakından tanınmasa bile buna benzer şeyler olmamış. Böyle bir şeyle karşılaşmamışlar. Hiçbirimiz, hiçbir yaşımız bunu söyleyemez, söylememişlerdir de zaten, hani biz bu eziyeti yaşadık, bize bunu yaptılar dememiştir. Birde kabullendirmişiz kendimize, bir sorun yaşamamışız. Çeçence “Hönkirmakh” yani hünkârın toprakları diye geçer burası ve oradan gelen insanlar hünkârın topraklarına gidiyoruz diye gelmişler zaten buraya. Müslüman bir toplumun içine, güvenilir bir toplumun içine gidiyoruz, biz orada yaşayabiliriz diye gelmişler buraya. Tüm bunlarda ortaklıkların, yakınlıkların olduğunu gösteriyor zaten (30, Kadın, Ev Hanımı).

Katılımcılar Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasındaki benzerlikler, ortaklıklar, yakınlıklar ve bu kültürler arasındaki farklılıklar konusunda birbirinden farklı görüşleri barındırmaktadırlar. Ancak ifadelerinde, görüşmelerde de özellikle

belirtilmesine ve tekrar edilmesine rağmen örneklendirmeler yapmakta zorlanmışlar, söz konusu soruların katılımcıların zihninde yarattığı karışıklık konunun dağılmasına ve metin içinde yer verilen cevapların dışında, konunun dışına çıkan cevaplar almamıza neden olmuştur. Bu durumun sebebi ise örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğu bölümünde anlaşılmış, Çeçenlerin hem kendi kültürlerinden uzaklaşmaları hem de modern yaşamın ürettiği gündelik yaşam pratiklerinin kültürel kodlarının yaşanmasını zorlaştırarak, günden güne arka plana itilmesine sebep olması gibi etkenler bu konuda neden akıllarda kalıcı örneklere yer kalmadığını açıklayıcı mahiyettedir. Aynı zamanda Çeçenlerin göçe dayalı geçmişleri ve kültürün sözlü aktarımlarla sınırlı olması da katılımcıların soy kimlikleri ile ilgili bilgi eksikliklerinde etkili faktörler arasındadır.

6.2. Ortak Dini Kimlik

Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin Türk ulusalcılığına karşı geliştirdikleri tepkinin pozitif olmasında etkili faktörlerden bir diğeri Türk ulusal kimliğinin etno-dinsel anlamda Sünni dini kimliğini içermemesi ve Çeçenlerinde Sünni kimliğini taşıması yani Türklerin ve Çeçenlerin dinsel kimliklerinin ortak olması etkili olabilir. Bu bağlamda katılımcılara öncelikle “*Din gündelik hayatınızda ve genel olarak sizin için ne kadar önem taşır?*” sorusu yöneltilmiş, ardından Çeçenlerin Şafi mezhebine mensup olmasından dolayı “*Kendinizi Sünni İslam’a mı yoka Şii İslam’a mı yakın görüyorsunuz? Mezhep farklılıklarını ne kadar önemsiyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur. İlk soruda 40 yaş üstü katılımcılar hadisler ve kutsal kitaptan referanslar vererek birçok açıdan dinin önemine vurgu yapmışlar, dini yaşam alanlarında en üst sıralara yerleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tam tamına İslamiyet’i yaşamayan insan, onun okumuşluğu ne derece olursa olsun o yaşıyor sayılmaz. İslamiyet’i yaşıyorsan her şeyi yaşıyor sayılırsın. Mesela peygamber efendimiz onu yaşadığı için, beş kıtaya hâkim olmuş, kısa zamanda ama kısa zamanda diyorum. Bugün beş kıtaya değil bir kıtanın üçte birine hâkim olmak çok zor. Her şey ilime bağlı, her şey hesaba bağlı, muhasebeye bağlıdır. Her şeyden evvel yine güzel bir İslamiyet’i yaşarsan, her şeyinde güzelini seçer, güzel bakar, güzel duyar, güzel değerlendirirsin (56, Erkek, Terzi).

Çeçenler mesela benim tarihten öğrendiğim kadarıyla ilk Müslüman olan kabilelerden, yani milletlerden biri çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.)'i ziyarete gitmişler. Yani bu şeyden gitmişler, Kafkasya'da onu görmek için gitmişler düşünün yani. Gitmişler, onu görmüşler ve o yüzden bizde din çok önemli, dine bağlılık, din çok önemli hatta SSCB döneminde bile insanlar kendi dinlerini korumayı bilmişler, hala da biliyorsunuz Çeçenler İslam'ı yaşıyorlar ve Çeçen mücadelesinin de çok önemli bir ayağıdır. Dine çok değer ve önem veririz. Mesela bizde, eski bizim çocukluk dönemimizde camiye çocuğuyla beraber gitmiyorsa bir baba o baba ayıplanırdı. Mesela cumaya gidiyor ya, cumaya giderken oğlunu yani evlatlarını da beraber götürmüyorsa ayıplanırdı neden götürmüyorsun, niye ona dini öğretmiyorsun diye (67, Erkek, Emekli Memur).

Kırk yaşın altında olan, daha genç katılımcılar ise yine dinin yaşamlarında önemli bir yer kapladığını ancak dini vazifeleri yerine getirme hususunda eksiklikler yaşayabildiklerini ifade etmişler.

Dini, bize yüklediği görevleri bir yaşam biçimine dönüştürmek olarak alırsak bu konuda tabi ki eksikliklerimiz var ancak nasıl söyleyeyim vicdani olarak evet, çok önemsiyorum. Dini hep birinci sırada tutmaya ve Müslüman kimliğimi kaybetmemeye çalışıyorum (24, Kadın, Öğrenci).

İkinci soruda katılımcıların tümü Sünni olduklarını ve Şafi mezhebine mensup olduklarını ifade etmişler, İslam dinin sağladığı kolaylıklar açısından mezhep farklılıklarının kendileri için çok önem arz etmediğini ve zor durumlarda Hanefi mezhebine niyet ederek ibadetlerini yerine getirebildiklerini dile getirmişlerdir.

Aslında Şafi olduğum için Şafi mezhebinin hükümlerine daha fazla uymaya çalışıyorum. Önemsiyorum çünkü sonuçta din bir tane ama ona ulaşmak için farklı farklı yollar var; ağacın dalları gibi düşünebiliriz, kökü aynı ama herkes bunu farklı yaşıyor. Hani ben bunu Şafi olarak yaşayacaksam onun hükümleri benim için daha ağır geliyor. E tabi ki de şöyle bir şey var; tamamiyle Şafi mezhebine göre yaşadığımda söylenemez. Öğretmenlik yaptığım için çok fazla insanlarla iç içeyim. Mesela Şafilerde bir erkeğe değdiğin zaman abdestin bozuluyor ama tamamen mesela o esnada Rabbim bir kolaylık sağlamış ben Hanefi mezhebine niyet ediyorum mesela ya da diğer mezheplerinde kolaylıklarından faydalaniyorum. Kesin bir

çizgiyle ben Şafiyim ve bu çizgiden çıkmayacağım demiyorum (23, Kadın, Öğretmen).

Şafi mezhebine mensubum ancak mezhep farklılıkları benim için çok önem arz etmiyor. Önemli olan Sünni İslam'a mensup olmaktır. Onun dışında zorluk anında zaten diğer mezheplere niyet ederek o mezheplerin kolaylıklarından faydalanma İslam dininde olan bir şeydir, vardır (29, Erkek, Çalışmıyor).

Görüldüğü üzere katılımcılar için belirleyici olan unsur temelde mezhepler veya mezhep farklılıklarından ziyade Sünni İslam'a mensup olmaktır. Kaldı ki Şii İslami dinini bir referans olarak almadıklarını da belirtmişlerdir. Konuyla ilişkili olarak camilere katılımı daha çok olan ve dil olarak Çeçenceye daha hâkim olan yaş ortalaması yüksek bazı katılımcılara “Çardak'ta bulunan camilerde görevlendirilmek üzere, hem Çeçen dilini bilen hem de Şafi mezhebine mensup olan bir imam talebinde bulundunuz mu?” şeklinde bir ek soru yöneltilmiştir. Katılımcılar Çardak'ta iki cami bulunduğunu ve camideki hocaların ikisinin de Hanefi ve Türk olduklarını ancak birinin Hanefi mezhebine, diğerinin de kendi talepleri ile Şafi mezhebine göre ibadetleri organize ettiklerini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda hem kendi aralarında Çeçen dilinden ziyade daha çok Türkçe konuşulması hem de kendilerinin görevli imam ile istişarelerinin olumlu sonuçlarından dolayı devlet kademelerinden herhangi bir talepte bulunma ihtiyacı hissetmediklerini belirtmişlerdir. Son olarak katılımcıların böyle bir talebinin olmamasında demografik yapının yani Çeçenlerin nüfus olarak oldukça az olmalarının da etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Yok yok öyle bir şey hiç olmadı, yalnız Şafi imamı ben burada dairede çalışırken, ben burada memurdum. Yarışmalar yapardık biz diyanete. Diyanete yapılırken bu bölgenin Şafi bölgesi olması hasebiyle bize Şafi şeyinden anlayan imamın gönderilmesi şeklinde yarışma yapardık, o zaman bu civarlarda da bulunuyordu Şafi imamlar, birde gelirdi. Şimdi öyle bir şey varsa da Şafi imam kalmamış diyorlar. Hanefi imamı geliyor. Eskiden bu, o çevrede bizim Şafi köyler vardı, Lazgi deriz biz, Lazgiler vardı, onlar çok hoca yetiştirdi. Çardakta da çok hoca yetiştirildi. O zaman biz Şafi hoca bulabiliyorduk ama sonradan bu Şafi hoca yetiştirme işi de kalmadı... Yani bulunuyordu bizde Lazgilerden imam, ondan isterdik o gelirdi. Şimdi bizim bir hoca var burada, ben gidersem Şafi imamı da bulamazsınız, ne yapacaksınız diyor. Şimdi biz kendimiz öğretiyoruz imamlara, imam

bilmiyor, Hanefi mezhebi üzerine okumuş. Zaten Türkiye'deki tahsilde, o doğuda medreseler var, orada Şafi mezhebi tahsili vardır ama Türkiye'de genelde Hanefilik üzerine bir tahsil olduğu için Şafi imamı yok. Gelen imam, bizim Şafi ilmihali diye bir kitabımız var, o kitaptan bakarak mecbur ona uyuyor. Mecbur bize uymak için hocalarda bunu okuyor işte. Bunun bir fakültesi yok, Şafi fakültesi diye...Dil olarakta zaten biz kendi aramızda da hem Türkçe konuşuyoruz, hem de Çeçence konuşurken de araya Türkçe kelimeler yerleştiriyoruz artık. Tam Çeçence konuşulmuyor yani, bu Atatürk döneminde okulların gelmesiyle Çeçen dili bitti, hep Türkleştik (65, Erkek, Emekli Öğretmen).

Şimdi kesinlikle dil olarak değil de, zaten gelen imamlarımız hep Türk, hep Hanefi ama burada hep Şafi oluyorlar. Yani Şafi olduğundan değil de o işin esprisi, imamlarla daha önceden istişarelerde bulunuyorlar cemaatle, mesela dernek başkanı var, cami derneğinin başkanı, birkaç kişi gidiyor Çardak'a, burada imamlar genelde şu şekilde Çardak'a tayin yaptırılıyor zaten, kenar köylerde, daha dağ köyleri var mesela Kavacık, çok daha yukarda falan, işte burada bir imam var falan diye duyulunca, önce bir gidiyorlar arkasında bir namaz kılıyorlar, kıraatına filan bakıyorlar, biraz soruşturuyorlar adamı, sonra adama teklif götürüyorlar yani "Biz senin tayinini Çardak'a aldırırsak, yalnız tek şartımız bize Şafi mezhebine göre namaz kıldıracaksın." Onlar içinde dinen bir sakıncası yok onun yani şimdiye kadarda hep öyle oldu (42, Erkek, Devlet Memuru).

Katılımcılara, gönüllü özdeşliğin oluşmasında oldukça etkili bir motivasyon olduğu düşünülen din mefhumu ile ilişkili olarak, Çeçenlerin geçmiş hafızalarından ve tecrübelerinden yola çıkarak "Türkiye'de dinsel kimliğinizi dilediğiniz gibi yaşama imkanı buluyor musunuz?" sorusu yöneltilmiş, cevap olarak ise Türkiye'nin Müslüman kimliğinden memnun olduklarını ve İslam dinini rahatlıkla yaşayabildiklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda konuyla ilgili tespitlerimiz, yani Çeçenlerin, Türklük ile ilişkilerinin gönüllü bir bütünleşmeye dayalı olurken, vatandaşlık kimlikleri ile de özdeşlik kurmaları hipotezi katılımcıların ifadeleri ile desteklenmiştir.

Şimdi gerçek İslamiyet'i, bir zaman tamı tamına yaşamadı bu insanlar, Çeçenler diyorum. Bu toplum, Türk toplumu, biz o günde Türk toplumu sayılırız, bugün de. Bunu kimse inkâr edemez, hiç kimsenin iddia etmeye hakkı bile yok. Ben

burada asker olmuşum, vergisini bile veriyorum, her şeyine de katılıyorum. Harpte olsa, darpta olsa, ölümden olsa katılacağım da, o zaman bana hiç kimse sen oralısın, buralısın demeye hakkı yok, dedirtmem de, daha doğrusu sen yoksun derim ben ona, çünkü düşünemiyorsun sen derim. Allah'a şükür bugün her şeyi yaşayabiliyorum. Dinimi de yaşayabiliyorum, işimde de, oturmada da serbestim, istediğim zaman bir yere gitme hürriyetim var (52, Erkek, Emekli Memur).

Benim dedemin dedesi kızıyla torunlarını buraya getirmiş. Dedemin dedesi Kunta Hacı, o kızıyla, çocuklarını almış, Türkiye'ye getirmiş Anavarza'ya. Burası Müslüman bir ülke burada size zarar gelmez kızım, ben tekrar sizi almaya geleceğim diye burada hiçbir şekilde size zarar gelmez, Türkiye Müslüman ülke, burada kalın diye onları bırakmış gitmiş. Bir daha geri dönüş yapamamış ancak. Demek ki önceden beri güvenilir bir ülkemiş Türkiye. Şimdi de dinimizi, en rahat şekilde yaşıyoruz, en güzel şekilde yaşıyoruz. O günden bugüne yaşamışız çok şükür (55, Kadın, Ev Hanımı) .

Bazı katılımcılar ise inanç özgürlüklerinin yaşatılması hususunda Cumhuriyet dönemi politikalarına değinmiş ancak süreci olduğu gibi aktararak, günümüz ile bağlantısını yalnızca dini özgürlükler ve yaşam biçimi ile ilişkilendirerek, iktidar ile ilgili bu durum arasında herhangi bir bağ kurmaktan ve herhangi bir yorumdan kaçınmışlardır.

Şimdi şu günde hiç kimse, kimseye bu hususta suç bulmasın. Allah'a şükür, dini de, diyaneti de, İslam'ı da her şeyi çok rahat yaşıyoruz, çok rahat ediyoruz. Eskiden partilerin başlangıç noktasında bunlar yaşanmamış, kitaplar yakılmış, tabii biz yaşamadık ama büyüklerimiz yaşamış, bunlar anlatıldı, kitaplar kaldırılmış, ezanlar değiştirilmiş falan, ezanların Türkçe okunduğu dönemlere bizde denk geldik, bu minarede bile onu duyduk, gördük, yaşadık. Allah'a şükür o günde namaz kılıyorum, bugünde namaz kılıyorum, istediğim kitabı alıp onu da okuyorum (40, Erkek, İşletme Sahibi).

Türkiyeli Çeçenlerin ulusalcılığa karşı reflekslerinde dayandırdıkları temellerin din ekseninde ayırım ve ortaklıklarını gözetmek amacıyla katılımcılara, Çeçenlerin muhafazakâr yönü de göz önünde bulundurularak, "Türklerin İslam dinini algılama ve yaşama tarzı ile kendinizin İslam dinini algılama ve yaşama tarzı arasında benzerliklerin mi, farklılıkların mı ağır bastığını düşünüyorsunuz?" sorusu

sorulmuştur. Katılımcıların yanıtları doğrultusunda, radikal eylemleri ve geleneksel, fundamentalist kimliği ile ön plana çıkan Çeçenlerin, diaspora Çeçenlerinde benzer bir içerik taşımadığı gözlemlenmektedir.

Valla şey de, bizim Türkiye'deki Çardak olsun, bu kenardaki Çeçen köyleri olsun, Sivas'takiler de, onlardan da tanıdıklarımız var, gitmedim Çeçen köylerine ama yani tanıdıklarım, hayat tarzı olarak ben aynı görüyorum. Türkiye'deki Çeçenlerin İslam'ı yaşamasıyla, Anadolu halkından hiçbir farklı yanını görmüyorum. Yalnız Çeçenistan'da, bu savaş döneminde bizde bayağı bir mülteci kaldığı için, onların İslam'a bakışında biraz fark var. Şeyden dolayı oda yani onların bağlı oldukları Kunta Hacı tarikatı, Kadiri tarikatının lideri olan kişiyi aşırı derece kutsuyorlar yani, olması gerekenden daha fazla kutsuyorlar (45, Erkek, Devlet Memuru).

Şimdi bu konuya iki açıdan bakacak olursak, yani Türkiye'de yaşayan Çeçenler ve Çeçenistan'da yaşayan Çeçenler açısından, birçok şey söylemek mümkün. Çeçenistan'daki Çeçenlerin, en azından bizim gördüklerimizin, bize anlatılanların oldukça muhafazakâr ve din konusunda katı olduklarını biliyorum. Birde Kuran dışındaki bütün öğretileri reddediyor, yaşam biçimlerini tamamen Kuran'a uydurarak yaşamaya çalışıyorlar. Yani yaşam biçimleri tamamen din ekseninde belirleniyor ve bu doğrultuda yaşıyorlar. Ancak Türkiye ile ilgili net bir şey söylemek mümkün değil. Neden dersenez, bugün biz eğitim, iş hayatı ya da gündelik koşuşturmacalarımız derken zaten belirli bir standartta yaşıyoruz. Dolayısıyla din konusu bence Türkiye'de, sadece Çeçen ya da Türk için değil, herkes için çok bireysel (24, Kadın, Öğrenci).

Bazı katılımcılar ise bu soruya bireysel dindarlıklar üzerinden yanıtlar vererek, konuyu herhangi bir ayırım veya ortaklıktan ziyade, bireyin yaşam biçimine giydirilmiş Müslümanlıklar üzerinden tartışırken, bazı katılımcılar ise Türkler ve Çeçenlerin İslam'ı algılama ve yaşama tarzının benzerliklerine vurgu yapmışlardır.

Benzerlik, daha doğrusu Türklere uyum sağlamış bu ülkede bulunduğumuz için, mesela Araplarla Türklerin ibadetlerinde de farklılıklar var ama biz birebir Türklerin İslam inancını benimsemiş yani. Yani birçok şeyde namaz kılıfta, ezan okuyuşta, sela verirken, kamet getirirken, Kuran okurken birçok şeyi uygulamışlar yani (23, Erkek, Öğrenci).

Yani İslam ahlakını düzgün yaşayan insanlar, bunların Çeçen ya da Türk olması arasında bir fark göremiyoruz ama bu işi menfaat ve siyaset adına yapanlar kenara atılıyor. Çünkü bizde de olsa, Türk'te de olsa en büyük şey bu. Ayrım burada başlıyor. Gerçekten Müslüman olan bir kişi, onun ne dini, ne milliyeti, ne dini farklılık göstermiyor bence (44, Erkek, Servis Şoförü).

Türkiye'de yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin dinsel kimliklerini diledikleri gibi yaşama imkânı bulmaları, ulusalcılığa karşı reflekslerinde karşı ulusalcı veya çok kültürcü bir refleks geliştirmemelerinde etkili olmuş, karşı ulusalcı yaklaşımlara oldukça olumsuz tepkiler verirken, çok kültürcü bir yaklaşıma ise ihtiyaç olmadığını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda son olarak Türkiye'de yaşayan Çeçenlerin bu tutumlarını destekleyen bir nitelikte olup olmadığını öğrenmek açısından katılımcılara, “*Dinsel kimliğinizi daha iyi yaşamak için Türkiye'de nelerin değişmesini isterdiniz?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar dini inançlarını özgürce yaşayabildikleri ve herhangi bir baskı unsuru ile karşı karşıya kalmadıkları hususunda ortak görüş beyan etmişler, yalnız bazı noktalarda nüans farklılıkları göstermişlerdir. Bazı katılımcılar bir takım dinsel örgütlenmelerin önüne geçilmesi hususunda –İslam dini adına- hassasiyetlerini belirtmişler, kimi katılımcılar ise yalnız kendilerinin mensup olduğu İslam dininin değil, tüm dinlerin toplumsal alanın bütün kompartımanlarında özgürce yaşanabildiğini görüşünü savunduklarını ifade etmişlerdir.

Şimdi Türkiye'de yeni yeni dini böyle değiştirmeye çalışan birtakım kimseler var. Çıkıyorlar işte geçen senelerde bizim köye geldiler, bir hoca gibi bir şey, “İslam'ın şartı altı” dedi. Altıncı şartta bir şeye bağlı olmakmış, tarikata. Kendi kendine şart koymaya başladılar. İşte bazı şeyleri değiştirmeye başladılar...Şimdi din, 1400 küsur senedir günümüze kadar ulaşan birşey İslam dini. Bu ilimle ulaştı bir kere, yani bu ilahiyatla, diyanetle filan ulaşmadı...Bu yüzden bu tarz oluşumlara engel olunması taraftarıyım ben.

Ben açıkçası herkesin özgür olduğunu düşünüyorum ve bu konuda kısıtlanmış kimseyi de bilmiyorum. Yani yaşadığımız yerin dışında da aynı, gazete olsun, haberler olsun, televizyon, internet falan, oradan duyduğumuz şeyler veya gördüğümüz durumlar ile ilgili de bir değerlendirme yapabiliriz bence. Zaten şuan herkesin özgür olduğunu düşünüyorum ülkemizde. Yani Hıristiyan'da çok rahat yaşıyor, Ermeni'de çok rahat yaşıyor, Müslüman zaten çok rahat yaşıyor bana göre.

Herhangi bir kısıtlama olduğunu ya da dinsel kimliğinden dolayı birine anormal bir bakış içerisinde girildiğini de düşünmüyorum. İnsanlar dinlerini çok rahat yaşıyorlar. Bizim ordumuzun içinde, meclisimizin içinde yaşıyorlar, üst düzeylerde görev yapıyorlar. Bu açıdan herkesin son derece rahat olduklarını düşünüyorum (25, Erkek, Çalışmıyor).

Katılımcıların hemen hepsi ise günümüz koşullarında İslam dinini diledikleri gibi yaşayabilme özgürlüklerini Ak Parti hükümeti ile ilişkilendirerek, minnet duyguları içeren ifadelerle yer vermişler ve siyasal otorite ile olan yakınlıklarını din mefhumu üzerinden söylem düzeyinde yeniden inşa etmişlerdir.

Valla bundan 15-20 sene önce sorulsaydı buna birçok cevabım olurdu ama ben bugün Ak Partinin iktidarı boyunca çok şeyin değiştiğini düşünüyorum ve bundan sonrada bu şekilde devam etmesini istiyorum. Şuanda çok memnunum. Ben şuan İslam'ın en iyi Türkiye'de yaşandığına inanıyorum. Arabistan'da filan, oralarda bile bu kadar iyi yaşandığına inanmıyorum İslam'ın. Benim din ile ilgili şuanda Türkiye'de hiçbir sıkıntım yok (45, Erkek, Serbest Meslek).

Şimdi dini hayatımızı, Türkler ne kadar yaşıyorsa bizde yaşıyoruz. Yani bir farklılık yok ama İslamiyet'i tam yaşıyor musunuz dense bu güne kadar öyle bir yaşantı risalesi yoktu. Önceleri her şeyi istediğin gibi konuşamazdın, her şeyi tartışamazdın, dini konularda fikir beyan edemezdin. Önceki devlet biraz daha baskıcı bir devletti. Şimdi böyle eski atalarımız, dedelerimiz böyle toplanırlardı aralarında, zikir yaparlardı, Allah'ın ismini anarlardı. Onu da böyle dışarıda birisi nöbet beklerdi. Ondan sonra herhangi bir yabancı geliyor mu veyahut da bir asker geliyor mu bunu takip ediyorlar mı onu takip ediyorlardı. Şimdi şu durumda böyle bir durum yok. Yani eskisi gibi evinde toplanabilirsin, istediğin gibi ibadetini yapabilirsin. Vaaz, nasihat, ilim yapabilirsin (65, Erkek, Emekli Öğretmen).

Şu an hiçbir dini bir baskımız yok. Önceleri, mesela kızım başörtülü diye fabrikaya dahi almıyordu. Ben yaşadım bunu, kızım da yaşadı. Başörtülü diye fabrikaya almıyorlar, yüksek üniversite mezunu çocuk ama şimdi başörtülü daireye amirde olabiliyor, memur da olabiliyor, fabrikaya da girebiliyor, sokakta da gezebiliyor. Eskiden halk arasında da vardı bu baskı, öbür taraf baskı yapardı, şu genç yaşında niye başörtüsü örtüyorsun diye, şimdi o yok şükür (67, Erkek, Emekli Memur).

6.3. Örgütlenme Kapasitesi ve Nüfus Yoğunluğu

Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin Türk ulusalcılığına karşı geliştirdikleri tepkinin pozitif olmasında etkili faktörlerden bir diğeri de diğer etnik gruplara oranla daha az nüfus yoğunluğuna sahip olmaları, bütün olmamaları, birbirleriyle mesafeleri bölgelerde ikame etmeleri, 1970’li yıllarda Türkiye’de başlayan kırsaldan kente iç göç hareketleriyle birlikte ayrışmanın derinleşmesi olabilir. Bu durum Çeçenlerin güçlü bir karşı ulusalcı refleks geliştirmemelerini, kendi kimlik ve kültürlerini korumak ve yaşatmak için yeterli siyasal örgütlenmeler oluşturamamalarını ve siyasal alanda görünür olmamalarını açıklayabilir mahiyettedir. Bu bağlamda; Çeçenlerin örgütlenme kapasitesini, azınlıkta olan bir etnik kimlik olarak Türkiye’deki varlık alanlarını ve ulusalcılığa karşı reflekslerinde muhalif veya tersi biçimde ürettikleri politik tutumlarını gözlemek amacıyla katılımcılara ilk olarak, “*Sizce Çeçenler Türkiye’de kendi kimliklerini ve kültürlerini, korumak ve yaşatmak için yeterince örgütlenebiliyor mu? (Yanıt hayır ise) Bunun başlıca nedenleri nelerdir?*” sorusu sorulmuş, sorunun ön metninde ise Çeçenlerin tepkilerini daha anlaşılır kılmak açısından Çeçenler ile benzer süreçlerden geçmiş, Kafkas halklarından olan ve Türkiye’de yaklaşık yedi milyonluk bir nüfusa sahip olan Çerkezlerin örgütlenme kapasitelerinin yoğunluğu, muhalif tepkileri, demokratik hak talepleri ve kültürel çalışmalarından kısaca bahsedilmiştir.

Katılımcıların bazıları Çeçenlerin kendi kimlik ve kültürlerini korumak için, böyle bir örgütlenmeyi gerçekleştiremeyeceğini, bu hususta ya gerekli hassasiyeti göstermediklerini ya da bu tarz örgütlenme girişimlerinin bir süreden sonra ilgisiz kalarak başarısız olduğunu ifade etmişlerdir.

Çeçenler kesinlikle örgütlenemiyorlar, örgütlenebileceklerine de inanmıyorum. Çok büyük girişimler oldu yani yapalım, edelim, mesela ben daha önce Maraş’ta iken dernek kuruldu. Bir araya gelinip, şöyle yapılması lazım, dil kursu açılmaya çalışıldı, folklor kursu falan ama hiçbiri yürümedi. Daha sonra başka teşebbüslerde oldu onlar da yürümedi. Ben Çeçenlerin yapabileceğini zannetmiyorum. Yani sebebi de şu; ekonomikte olabilir yani Çeçenler ekonomisi Türkiye’de iyi olan insanlar değil bence, hepsi memuriyet, memurda anca kendini geçindirebiliyor. Bence hayat şartları diyorum. (Peki sizce Çeçenlerin kendi kimliklerini bu coğrafyada diledikleri gibi yaşayabilme imkanları ve Türklük ile aralarında kurdukları bağla ilişkili olarak böyle bir örgütlenme ihtiyacı hissetmiyor olabilirler mi?) Bence doğru, evet,

tespitinize katılıyorum. Çeçenlerin kültürünü yaşamak ile ilgili hiçbir şekilde herhangi bir baskıya maruz kaldığını zannetmiyorum ama belki yoğun bir nüfusa sahip olmadığı için, dağıtıldığı için Türkiye’de yani birde insanlar artık köyde durmadığı için, evliliklerin daha çok, mesela son zamanlarda kesinlikle birbiriyle evlenen Çeçen gençleri hemen hemen yok gibi yani insanlar şehirde tanıştığı, ortamlarda falan ya iş ya okul, oradan itibaren yürüttükleri arkadaşlıklar oradan evliliğe gidiyor. Şimdi ailelerde içeride yani herkesin ailesinin içinde Türk Çeçen karışmış vaziyette şuanda ve Çardak’ın evet biraz çevre köylerinden daha değişik bir kültürü var. Yani bu eskiden gelen Çeçen kültürüyle Türk kültürününün karışımı, melez bir kültür oluşmuş. Şimdiki Çardak’ın halkı da melez aslında, çoğu melez. Yani ben evet kendimi Çeçen olarak söylüyorum ama vatandaşlık bazında baktığın zaman evet, Türk’üz yani, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız. Belki de sadece Çeçeniz diye kelime kullanıyoruz bence artık (45, Erkek, Devlet Memuru).

Katılımcıların hemen hepsinin, Çeçenlerin kimlik ve kültürü korumaya ve yaşatmaya yönelik çalılar kapsamında örgütlenmeler oluşturamamaları ile ilgili buldukları ortak noktaları ise; nüfus olarak az olmaları, dağınık bölgelerde ikame etmeleri, yaşam koşulları ile ilişkili olarak kültür unsurlarının arka planda kalması, geçim kaygısı, eğitim, memuriyet ve dışardan yapılan evlilikler gibi etkenler ile ilişkilendirerek açıklamışlardır.

Çeçenlerin kendi kültürlerini, dillerini, yaşam tarzlarını öğrenmeleri çok iyi olur. Bizde örgütlenememe sebebi o siyasetin ve o zamanın konjonktürü içerisinde gerçekleşmiş bir şey ve sayımız az olduğu için ve bizim belli bir kuşağın bu kültüre çok çabuk angaje olmasından kaynaklanan, çok çabuk adapte olmasından kaynaklanan, memuriyet içerikli. Mesela Çardak’ta şuan bile nüfusun %70’i memurdur; doktordur, öğretmendir işte savcıdır, hâkimdir. Yani bu işte o mentaliteye uyduğu için, o mentaliteinin gereği içerisinde kendi çocuğuna kendi dilini, kendi kültürünü öğretme arzusunun da duymaması veya duyup fırsat bulamaması ile ilgilidir (67, Erkek, Emekli Memur).

Bu soruyu sorduğunuz zaman ilk çıkacak cevap şudur; “ Kardeşim ben daha şu yaşa geldim, arabam yok, param yok, eşim yok, iş kuramadım, sigortam yok, sen bana bunlardan haber et, sen ne konuşuyorsun, ben yiyeceğimin peşindeyim, yiyeceğimin derdindeyim.” diyecek (45, Erkek, Serbest Meslek).

Yaş ortalaması 50 ve üstü olan katılımcılar ise örgütlenememe sebebini özellikle dil yitimi ile ilişkilendirmektedir. Kendi kültürlerinden uzak kalan Çeçen gençlerinin böyle bir atmosferi oluşturmaları için öncelikle kültürün temel unsurlarından olan dili, gelenek görenekleri ve Çeçen kimliğinin kültürel motiflerini benimsemeleri gerekliliğine ancak günümüzde Türkleşerek, kendi kültürlerinden büyük ölçüde uzaklaştıklarına ve kendi nesilleri yok olduğunda artık Türkiye’de Çeçenlik adına pek çok şeyin yitip gideceğine gönderme yapmışlardır.

Bunu isteriz ama bizim gençlerimiz asimile oldu, hepsi şimdi Türkleştiği için, Çeçenceyi şimdi öğretmeye kalksan İngilizceyi öğrenmekten daha zor olacak. Yani Çeçenler Türkiye’de temelli asimile oldu, Türkleşti. Aslında Türkiye’deki halkların çoğu da Türk değil, Türkleştirilmiş insanlar. Bizim bir tarihçi arkadaşımız vardı, ona sordum, ... bizim dedim Çeçenlerin gençleri hiç Çeçence bilmiyorlar, biz gittikten sonra, öldükten sonra hepsi Türkleşecek. Ben, Çeçenler o sizin dediğiniz gibi bir araya gelsin isterim. Kültürlerini yaşasınlar, dillerini öğrensinler. Eski gelenek göreneklerini yaşasınlar isterim ama ne gelenek kaldı, ne görenek kaldı, ne dil kaldı. Şimdi artık öyle bir şey kalmadı, bizim dışımızda. Biz kendi aramızda dahi şimdi en rahat Türkçe konuşuyoruz. Tam asimile olmuşuz biz (52, Erkek, Emekli Memur).

Katılımcılara örgütlenme kapasiteleri ile ilgili ikinci olarak, “*Sizce Türkiyeli Çeçenler arasında da ulusalcı bir hareket gelişmeli midir? (Neden?)*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar göç ile dışarıdan gelen ve kendisine yardım eli uzatılan bir halk olarak politik bir örgütlenmeye karşı *oldukça* tepkili iken, kültür çalışmaları bazında böyle bir örgütlenmenin olabileceğini ifade etmişler, bir halkın dilinin ve kültürünün korunması ve yaşatılmasını, o halkın kendi içinde gerçekleştirmesi gerekliliğine ve demokratik olsun ya da olmasın farklı kanallardan hak talep etmenin *oldukça* problemleri bir tutum olduğuna gönderme yapmışlardır. Yaş, cinsiyet, statü gibi değişkenler etki etmeksizin, öğrencilerde, birçok meslek grubundan çalışanlarda, emeklilerde ulusalcı bir hareketin gelişmesi *oldukça* olumsuz karşılanmaktadır. Burada değişkenlik arz eden şey bireylerin statüleri ve sahip oldukları sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerinin dışında sahip oldukları siyasal tutumlarıdır.

Türkiye’de zannetmiyorum, Türkiye’de olmaması gerek bence. Çerkezlerin yürüttüğü şekilde ulusalcı sloganları istemiyorum (24, Kadın, Öğrenci).

Bence böyle bir örgütlenmeye hiç ihtiyaç yok. Çünkü yaşadığımız yer, sonuçta tabanda bir Türk milleti, Türk topraklarında yaşıyorsun, azınlık olduğumuz aşikâr,

herkesin bildiği bir durum. Yani şöyle de bir durum var, tabi böyle bir paylaşım yapılacaksa tabi isterim Çeçence bir kanal olmasını ya da farklı sosyal aktiviteler olmasını ama gerek duymuyorum açıkçası çünkü çok anlamsız geliyor bana. Çünkü biz Türkiye’de yaşıyoruz ve Çeçen azınlık olarak yaşıyoruz (30, Kadın, Ev Hanımı).

Televizyonda zaten bir Çerkez kanalı var, bir Çeçen kanalı var. İstedğin zaman açıp Çeçenistan’daki Grozni Tv’yi izleyebiliyorsun. Açıp herkes istediği zaman, internette girildiği zaman o kanalı seyredebiliyor. Eğer gerçekten senin böyle bir niyetin varsa oraya döneceksin. Burada bununla ilgili, tamam etkinlikler yaparsın ama ben burada dil istiyorum, özerklik istiyorum, bunu burada yapamazsın. Yanlış yerde yanlış işler yapmış olursun (44, Erkek, Servis Şoförü).

Katılımcılar Çeçenler arasında ulusalcı bir hareketin gelişmesine karşı gösterdikleri tepkilerde ortak bir görüşü barındırmakta ve böyle bir örgütlenmeye ihtiyaç duymadıklarını belirtmektedirler. Öyle ki ulusalcı bir refleksin gelişmesi hususunda gösterdikleri tepkiler Çardaklı Çeçenlerin etnik kimlikleri ve vatandaşlık kimlikleri ile aralarında kurdukları ilişkinin yönünü de ortaya koymaktadır. Bazı katılımcılar ise Çeçenler arasında ulusalcı bir hareketin gelişmesini reddetmelerini Kürt ulusalcı politikaları üzerinden açıklamışlar ve buna binaen böyle bir örgütlenmeyi doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların bazıları, Kürt anadilinde eğitim öğretim hakkı, Kürtçe yayın ve basın özgürlüğünün getirilmesi, yerel yönetimler vs. gibi bir takım siyasal taleplere karşı oldukça tepkili yaklaşmakta ve Türkiye topraklarında yaşayan halkların vatandaşlık kimliklerini koruyarak, kendi özgünlükleri ile kendilerini var edebilme imkânlarının sağlandığına, dolayısıyla bu tarz hak taleplerinin farklı amaçlara hizmet ettiğine vurgu yapmışlar ve bu tarz örgütlenmeleri kesin bir dil ile reddetmişlerdir.

Çeçence eğitim falan gibi şeylere ihtiyacımız olduğunu düşünmüyorum. Çerkezlerin talebini de haksız buluyorum. Türkiye’de zaten ırksal anlamda bir ayrılık olan Türk-Kürt şeklinde bir mevzu var zaten, bundan dolayı çoğunluk olan Türkler zaten rahatsız, fazlasıyla rahatsız. Bir şekilde demokratikleşme süreci adı altında bir şeyler, Türk toplumunun içerisine girdi. Şimdi de dünün PKK’lıları bugün meclise girdi. Yani dünün Türk düşmanı bugün mecliste, kendi haklarını savunma adı altında, ha doğrudur yanlıştır ama şuanda seçim sonrası konuşacak olursak çok büyük bir rahatsızlık var konu ile ilgili.... Ha yine dil sevdasına, Çeçence sevdasına

düŖersek, bununla ilgili kurtuluŖ mücadelesini baŖka toplumlardan deęil de kendi içimizde hissetmemiz gerektięini dūŖünüyorum (28, Erkek, Öęretmen).

Ŗimdi kısacası onlar, ne hakta bulunursa bulunsun bunlar yanlıŖ. Ŗimdi Kürt, Kürtçe konuŖmak istiyorlar, okullar açılıŖ isteniyor, hala da uğraŖıyorlar. Çerkezler de aynı Ŗekil, MaraŖ'tan bir heyet gitti Ankara'ya, Ŗu bu istediler, bunlar yanlıŖ. Sen yaŖamıyorsan, seni zorla yaŖatamaz devlet. Mecbur de edemez yahut elinden de almaz yahut kucağına da koymaz. Sen kendin alacaksın ekmeğini, her kiŖinin peŖine, evet devlet her Ŗeyden sorumlu ama fakat benim lisanım, eğer istiyorsam ben yaratmalıyım. Emmiden, dayıdan, teyzeden, devletten, hükümetten, belediyeden istiyorsan sen adam olmazsın, kendi ekmeğini kendi hayatını sen kazanacaksın. Öyle devletten her Ŗeyi beklemek doğal değil. Çeçenlerde böyle bir örgütlenme de yok, ben Ŗahsen, kiŖi olarakta buna karŖıyım. Bugün mesela Çeçenler kalkıpta dese ki biz Ankara'ya gider, Ŗunu veya bunu isteyelim, isteyeceğine kendin yarat, ben bunun içerisinde yokum. Seni hiçbir Ŗekilde engelleyen yok, elinden ekmeğini, aŖını alan yok, hiçbir yerde seni tersleyen, bunu yapma diyen yok. İstediğin hayatı yaŖayabiliyorsun, Ŗimdi demokrasi var (56, Erkek, Terzi).

Kürt ulusalcı politikalarına iliŖkin oldukça tepkili olan katılımcıların bazıları, Kürtlerin nüfus olarak yoğun olma çabası içerisinde olduklarını belirterek, bu durumu ileriye dönük bir baŖkaldırı politikası olarak nitelendirirken, farklı bir katılımcı ise Kürtlerde tarihsel ve toplumsal bellek aktarımının oldukça olumsuz ve negatif olduğunu ve bu durumun kin ve nefret ile yetiŖen bir nesle sebep olmasına olanak tanıdığını belirtmiŖtir.

Bizim ileriye yönelik bir sıkıntımız yok ki. Mesela Ŗimdi Kürtlerde ki, benim görüşüm, Ŗimdi arkadaşlarım olsun ya da benim diğer Kürtlerde gözlemediğim olsun her kapıda on tane çocuk olmasının sebebi ne bileyim ilerde, bir baŖkaldırmayı bence, benim görüşüm tabi ki de bu. Çeçenler zaten Ŗey değil, çok fazla değil, Çerkezler kadar olamaz. Birde rahat yaŖıyoruz yani geleceğe dönük kaygılarımız yok (30, Erkek, Serbest Meslek).

Geçen sene Çerkezlerin Türkiye'de Çerkezler 1944 sürgününi kınamak için toplanmıŖlardı mesela benim onlara bir lafım yok ancak Kürtlere birkaç lafım var. Çocuklarına bize Ŗunu Ŗöyle yaptılar, bu devlet bize bunu yaptı diye, sürekli o çocukların zihinlerine kin, nefret yapmadan bu millette yaŖayacaęız, iyi bir yerlere geleceğiz, iyi bir yerlere gelince milletimizi daha da aydınlatacağız. Buradan yola

çıkarak şunu söyleyeceğim; kinsiz nefretsiz bir bağımsız Çeçenistan için mücadele edebiliriz ama bunun haricinde bu tip şeylere çok karşıyım ben. Ruslar bizi 1800'lerde sürmüşler Anadolu'ya, Sibiryaya vs. Sürekli bunu bu nesle yansıtmalarına karşıyım ben. O gün o şartlar gerekliydi, bugün daha farklı şartlar var. Bugün bu hayatı yaşayacağız ve neslimizde kinsiz, nefretsiz, daha dünya görüşü güzel, daha masalarda çözümler bir düşünme biçimiyle bu işi yapacağız (55, Erkek, Esnaf).

Son olarak katılımcılara “*Sizce Türkiyeli Çeçenler arasında ulusalcı bir hareketin gelişmesi için yeterli Çeçen nüfusu mevcut mudur?*” sorusu sorulmuş, katılımcılar Çeçenlerin kendi kültürlerini ve dillerini korumak ve yaşatmak için yapılabilecek *kültürel* bazlı çalışmalarda yeterli nüfus olmadığını ve Türkiye coğrafyasında çok dağınık yerlerde ikame ettikleri için bir birlik oluşturamadıklarını ifade etmişlerdir.

Oluştursa güzel olur görüşümdedir ama oluşturmasını imkânsız gibi görüyorum. Hem katılım yönünden hem nüfus yönünden. Dediğim gibi dağılmış olmaları bu işi bozuyor. O zamanda örgütlenemiyorlar (29, Erkek, Makine Operatörü).

Ben bu açıdan eksiklikler olduğunu düşünüyorum. Nüfus olarak çok azız, bunun etkisi çok büyük diyebilirim. Çünkü bu nüfusta ülke içinde çok dağıldığından, bir aradalık sağlanamıyor (25, Erkek, Çalışmıyor).

Şimdi Çeçenlerin örgütlenememesinin nedeni biz çok azınlıktayız Türkiye’de. Çok azınlıktayız birde Türkiye’nin her tarafında böyle uzak, ücretlere atılmış taşlar gibi birbirimizi de göremiyoruz, bir araya da gelemiyoruz. Biz artık, bize Çeçence bir şey verilsin, bir eğitim verilsin, veyahutta bir televizyon kanalı verilsin, bir radyo kanalı verilsin gibi isteğimiz olmamış. Buda çok azınlık olduğumuzdan dolayıdır. Biz istesek dahi bunu, çocuklar şimdi bu radyoyu, televizyonu dinleyip, anlamazlar. Bizde şimdi 60 yaşında olanlar Çeçence biliyor. Bizden başkası bilmiyor, biz artık tam asimile olmuşuz yani. Bu ne biliyor musun? Çeçenleri çok dağıtmışlar zamanında. Orada burada Çeçenler hep kültürünü kaybetmiş. Ben Çeçenim diyorum, hâlbuki dil var mı yok mu, yemek içmek hepsini kaybetmiş, kültür bitmiş (67, Erkek, Emekli Memur).

6.4. Toplumsal Hafıza

Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin Türk ulusalcılığına karşı geliştirdikleri tepkinin pozitif olmasında, geçmişte yaşadıkları acı tecrübeler ve göç ettikleri bölgelerde Osmanlı Hükümeti'nden aldıkları destekler, diğer bir deyişle yeni nesillere aktardıkları toplumsal hafıza etkili faktörlerden biri olabilir. Türk toplumunun bu tür acılar yaşayan Çeçenlere kucak açması, bir yandan daima güvenebilecekleri ve sığınabilecekleri *Müslüman* bir ülke olarak bilhassa devlete ve Türk milletine karşı çok güçlü bir minnettarlık duygusu yaşatırken, diğer yandan benzer acıları tekrar yaşama riskine karşılık Türkiye'nin güvenini kaybetmeme adına Türkiye aleyhinde hiçbir tutum sergilememe duyarlılığı da yaratıyor olabilir. Bu bağlamda Çeçenlerin geçmiş ile aralarında kurduğu bağ ve hem tarihsel hem de kültürel aktarımın yoğunluğunu tespit etmek amacıyla öncelikle yaş ortalaması büyük olan katılımcılara “Çocuklarınıza ve gençlerinize Çeçenlerin geçmişte yaşadıkları acı tecrübeleri ne sıklıkla anlatıyorsunuz? Niçin?” sorusu sorulmuş, katılımcılar arasında ortak bir cevaba ulaşılamamış ancak verilen cevaplar doğrultusunda tarihsel aktarımın sıklıkla yapılmadığı tespit edilmiş, kimi katılımcılar konusu açıldıkça, zaman zaman bir takım aktarımlarda bulduklarını, kimi katılımcılar ise değişen günümüz şartları nedeniyle bu tarz paylaşımların çok arka planda kaldığını ifade etmişlerdir.

Biz toplum olarak içimize sindirdiğimiz duyguyu, şimdi bir insan vardır farkındalıkla bir şeyi kabullenir, bir insan vardır farkında olmadan onun esiri olur. Biz yaşadığımız coğrafyada zaruretin getirdiği şartları mecburiyet gibi kabullendik. Yani hayat şartları, geçim şartları, ölüm, kalım bunlar duygusal bağla bizi kendine çekti, biz gelirken gitme davamızı unuttuk. Yeni yetişen nesle bu duyguyu anlatamadık. Çünkü o coğrafyada savaşın içinde yetiştiği için yapacağı mücadeleyi bilirken buraya gelen insan yedi, içti, eğlendi, güzel, savaşırsız bir ortamda gelişti. E sen bu insana savaşı anlatamazsın. Bu insana mücadeleyi anlatamazsın (45, Erkek, Serbest Meslek).

Biz şimdi bunları çocuklarımıza bunları anlatıyoruz desek şimdi yalan olur. Biz yaşamadık ki böyle şeyleri çocuklarımıza anlatalım. Çocukların ilgisizliği de olabilir, birde zaten çocukların ilgisizliği, bu eğitim, tahsilden dolayı, televizyon, bilgisayar, bilmem neden dolayı zaten onlar dalmışlar o şeylere, onlar zaten ilgisiz

ama bizde bu yönde herhangi bir şey onlara anlatmıyoruz yani. Açıkçası bu (65, Erkek, Emekli Öğretmen).

Genç kategorisindeki katılımcılara ise benzer bir şekilde ‘‘Çeçenlerin geçmişte yaşadığı acı tecrübeleri sosyal çevreniz ile ne sıklıkla paylaşırsınız?’’ sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak her ne kadar kültürel bir kopuş yaşansa bile duygusal açıdan yerel bir kimlik olarak önemli ölçüde Çeçenliği benimsedikleri ve özellikle sosyal çevrelerinde Çeçenlik kimliklere atfen aldıkları tepkilerin oldukça olumlu olmasının kendilerinde millet sevgisine yönelik bir heyecan ürettiği gözlemlenmiştir.

Mesela arkadaşlarım bana soruyorlar, ‘‘Sen Türkiye’ye ne zaman geldin? Aileniz nasıl geldi? Tekrar gitmeyi düşünüyor musunuz?’’ gibi. Hani bu şekilde benim geçmişimle, tarihimle ilgilendikleri zaman tabi ki benim de bir Çeçen aşkı tutuşuyor, hadi oturun bir sohbete başlayalım durumları filan oluyor ama şöyle de bir şey var; kesinlikle Çeçenim dediğim halde, Çeçenlikle ilgili hiçbir şey bilmeyen çok fazla insanla da karşılaşmıyorum. Çünkü bizim haksızlığımızı, nasıl bir haksızlığa uğradığımızı çoğu insan biliyor. Ne yaptığımızı, nasıl geldiğimizi filan ve ben elimden geldiğince bu durumu dillendirmeye çalışıyorum çünkü sonuçta tarihte Çeçen olduğumuz için değil aynı zamanda Müslüman olduğumuz içinde sürülen bir ırkız ve bunun hani tamamıyla sen Çeçensin, sen bir şeyler yaptın da ondan sürüldün gibi bir şeyle karşılaşmadım çok şükür. Tamamiyle böyle olumlu tepkiler alarak ben bildiğimi anlatmaya çalışıyorum. Tabi ki benimde çok fazla bildiğim söylenebilir mi söylenemez (23, Kadın, Öğretmen).

Konusu açıldıkça tabi bahsediyoruz. Mesela demin bahsettik ya Türkler ile Çeçenler birbirine yakın, yakınlıkları filan var. Bir arkadaş ortamındaydım, ders çalışmak için gittik. Konu böyle şeylerden açıldı, milletlerden filan, benim Çeçen olduğumu bilmiyormuş arkadaş. İsmimden dahi anlamamış yani Çeçen olduğumu. Ya dedi bu Çeçenlere dedi, terörist diyenler, Allah’a nasıl hesap verecek dedi. Ne kadar Müslüman insanlar, ne kadar böyle savaşçı, şeyci, devletini, milletini savunan insanlarmış dedi. Oradan konu açıldı, dedim bende Çeçenim... Sen Çeçen misin filan derken sürekli Çeçenleri merak ediyorlar, sorular soruyorlar. O tür konularda tabi bahsediyoruz her şekilde. Daha şimdiye kadar bizi kötü bilen, hani Rusya’nın bizi basın yoluyla terörist ilan etmesine inanmamış insanlar var (23, Erkek, Öğrenci).

Katılımcılara ikinci olarak “Sizden önceki büyükleriniz size bu tür acı tecrübeleri anlatır mıydı? Yanıt evet ise bu anlatılanlar sizde ne tür etkiler yaratırdı?” sorusu sorulmuş, yaş ortalaması yüksek olan katılımcıların genç kesime nazaran hafızalarında barındırdıkları sürgün, sürgün sonrası Çeçenlerin yerleştirildikleri bölgelerde karşı karşıya kaldıkları durumlar ve bir takım kültürel kodlar gibi Çeçen mücadelesi denildiğinde akla gelen temel konulara daha hâkim oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcılar Rusya’da kendi etnik ve dinsel kimliklerini korumak ve yaşatmak için yüzyıllarca mücadele veren Çeçen halkının, sürgün sonrası dönemde de uzun bir süre kültürlerini koruyabildiklerini ancak günümüzde kültürlerinden oldukça uzaklaşmalarının ve tarihsel ve kültürel aktarımın kesintiye uğramasının sebeplerini Cumhuriyet dönemi ile ilişkilendirmektedirler. Cumhuriyet döneminde eğitim öğretimin yaygınlaştırılması ve dönemin şartları ile ilişkili olarak öğretmenlerin “Türkçe konuşun” uyarıları ile Çeçen dili unutulmaya yüz tutmuş ve bu dönemden itibaren yetişen nesil dilini kaybetmiş bir şekilde günümüze kadar gelmiştir.

Bize büyüklerimiz hiç anlatmıyordu. Şuan 55-70 yaş arasındakiler maalesef az önce değindiğimiz Türkiye’de asimilasyon demiştik ya, asimilasyon illa bir demir yumrukle olmuyordu, bu arada bu kişilerin çoğu öğretmen okulu okudular, öğretmen okulundan mezun oldular ve buraya geldikleri zaman, geldikten sonraki ilk icraatları “Aman ha çocuklarınıza Çeçenceyi öğretmeyin, çocuklarınız okulda zorlanıyor, Türkçe öğrenin.” Şimdi bu, bu insanlar öğretmen okulunda almış oldukları eğitimin yönlendirmesi doğrultusunda bu şekilde insanları burada yönlendirdi ve dikkat ettiyseniz kesin belli, 40 yaşın üstündekiler Çeçence biliyor onun altındakiler zaten bilmiyor. Bizlerde dolaylı yollardan öğrendik Çeçenceyi, kulağımız var. Ben şuanda bir Çeçen ile beş gün içerisinde aynı seviyede konuşmaya başlayabilirim ama bu boşluk olduğu için konuşamıyorum ama bizim altımızdaki nesil şuanda hiç bilmiyor. Sebebi de budur; Çocuklarınıza Çeçenceyi öğretmeyin, okulda zorlanıyor dediği için ve öğretilmediği için biz bir nevi Türkleşme yoluna itildik ve bunu yapanlarda bizim büyüklerimizdi. Bizim büyüklerimizin öğretmen okullarından mezun olup eğitim hayatına başladıktan sonra öğrencilere yaklaşımı ile ilgilidir, devletle ilgili, şöyle böyle gibi bir durum söz konusu değil yani (44, Erkek, Servis Şoförü)

Çeçenlik eskiden vardı, şimdi, şuanda bitmiş. Bütün ırklarda öyle ama tabi bizimki bizi ilgilendirir. Çeçenlik bitmesin isterdik tabi fakat bitmiş. Birçok yerlerde

Çeçen yerleşimleri ufak obalar halinde olmuş, onlar tamamen yitirmişler öz benliğini. En büyük merkezi köyü Çardak'tır, Çardakta da bitmiş sayılır. Çeçence bilmeyen Çeçen'im diye savunamaz kendini, savunmaya hakkı bile yoktur. Çeçen olmak için, güzel bir terbiye, ahlak, efendim bilgi, ilgi, tek kelimeyle kültürlü olması gerekir. Kültür deyince bütün hatırımıza ne geldiyse hepsini kapsıyor. Öyle olması gerekiyor ama maalesef, şimdi öyle değil, tam tersine dejenere olmuşuz. Bunun sebebi de okuyanlarımız olmuş. Dikkatinizi çekerim, okuyanlar bunu getirmiş. Okuyanların biraz daha ileriye götürmesi gerekirken maalesef geriye götürmüş (56, Erkek, Terzi).

Katılımcıların hemen hepsi, okuma oranının yükselmesi ile birlikte birçok kişinin memur, öğretmen, asker, polislik gibi görevleri tercih etmesi ve bu durumla doğru orantılı olarak değişen yaşam koşullarının kültürel bir kopuşa sebep olduğunu belirtmişlerdir.

Tabi ki anlatıldı ama bundan, nasıl söyleyeyim yani yirmili yaşlarımda daha çok konuşuluyordu bu. Ondan sonra mesela ben görüyorum ki bizim düğünlerimiz artık düğün değil yani düğün bitmiş. Artık biz örf adetlerimizi, yeri geliyor biz saygımızı bile kaybetmeye başlamışız yani ben bunu görüyorum şuanda. Benim dışarıdan gördüğüm, her sene biz daha da geriye gidiyoruz yani bunu daha net bir şekilde görebiliyorum. (Peki bunu neye bağlıyorsunuz? Neden geçmişe oranla bugün geçmiş tecrübeler daha az anlatılıyor?) Neden anlatılıyor, şimdi eskisi gibi, ne bileyim, yaşam tarzı buna bir etken olabilir. İnsanların artık, şimdi önceden neymiş, ilkokulu bitiriyorsun, öğretmen oluyorsun, memur oluyorsun, şimdi herkes artık bir iş güc peşine düşmüş. Yani çalışmak zorundasın. Hani bu şekilde çalışmak zorundasın. Çünkü hani tamam köyde ben mesela ilk başta söylediğim gibi dışarıda da çalışabilirim. Ben burayı seçtim, buraya geldim ama herkes benim gibi düşünmüyor ki. Hani herkes içinde gerçekten Çeçenliği böyle eskilerdeki gibi yaşamak istese bu tekrar dönebilir ama büyüklerin buna biraz yani ilk adımları onların atması gerekiyor (30, Erkek, Serbest Meslek).

Ancak oldukça çelişkili bir şekilde katılımcılar hem nesiller arasındaki kültürel ve özellikle dilsel kopuşun Cumhuriyet dönemi ile birlikte devletin resmi kurumlarında keskinleşen asimilasyon ile başladığını ifade ederken diğer bir yandan ise Türkiye'de yaşayan Çeçenlerin günümüzdeki koşullarını siyasal otoriteden bağımsız değerlendirmektedirler. Bu durumu yaş değişkenine bağlı olarak ifade

edecek olursak 40 yaşın üstündeki katılımcılar bu kültürel kopuşu siyasal düzenlemeler ve devlet kurumlarından bağımsız, zorunlu olmayan yalnız yaşadığın yere uyma, kendisine kapılarını açan millete direnç göstermeme koşullarına bağlı Türkleşme olarak değerlendirirken, genç katılımcılar ise bugün kültürlerinden bu kadar uzaklaşmalarını yine siyasal otoriteden bağımsız olarak büyüklerin ilgisizlikleri ile ilişkilendirmiş, bu durumu oldukça problemlili bulduklarını ifade etmişlerdir.

Biraz da ben büyüklerimi suçluyorum. Büyüklerimiz Çeçen gençleri suçluyor ya şimdi, dilini bilmeyen ben Çeçenim demesin diye. Onlar cidden suçlular, madem öyle düşünecektiniz, öyleyse bize dilimizi zorla da olsa öğretecektiniz. Anne babalarımız öğretmediler, hani bununla ilgili babama da, anneme de her zaman söylemişimdir yani. Öğretseydiniz, en azından bir alt yapısı olsaydı da ben şimdiki hislerle onu devam ettirebilseydim ama hani bir birliktelik ihtiyacı, birliktelik ihtiyacı neyden dolayı olabilir? Benliğini kaybettiğin zaman, aynı histe değil çünkü Çeçenler fazlaca asimile oldu (28, Erkek, Öğretmen).

Katılımcıların cevaplarından yola çıkarak geçmiş dönemdeki yaşlılar ve gençler arasında tarihsel ve kültürel bir aktarım söz konusu iken, günümüzde yaşlılar ve gençler arasındaki aktarımın kopma noktasında olduğu dile getirilebilir. Katılımcılar arasında toplumsal hafıza başlığı altında sorulan sorulara ortak bir cevap bulunamadığı gibi birçok çelişkili ifadeler de yer verilmiştir. Çardak beldesinde yaşayan Çeçenler etnik kimlik olarak Çeçen olma duygusunu kaybetmediklerini bilhassa ifade etmişlerse de kültürlerini tam anlamıyla yaşatamadıklarını kabul etmişler, bu durumu siyasal otoriteden bağımsız değerlendirmişlerdir. Katılımcıların toplumsal hafızası ve politik tutumları ile ilişkiye dayalı olarak ise yaş ortalaması yüksek olan katılımcıların ileriki nesillerin belleğinde bir hayli etkili olduğu gözlemlenmiş, yaş ortalaması yüksek katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, ebeveynlerin vatan ve millet sevgisini barındıran bir neslin oluşmasına önemli katkıları olduğu, genç kesimde ise böyle bir tahayyülün nüvelerinin bulunduğu dile getirilebilir.

Çocuklara gereken terbiyeyi verdim, Kuran öğrettim, abdest, namaz, cenaze yıkamayı da öğrettim. Ben babayım, çoban değilim. Çobanın da bir görevi var, oda hayvanı kurda kaptırmamak, doyurmak, eve getirmek, evden dağa götürmek, yaymaktır. Bir annenin, babanın da görevi çocuğu namuslu, terbiyeli, vatansever,

milletsever, işini bilen bir adam olarak yetiştirmektir. Ancak bunu Türklerde de görmüyorum, Çeçenlerde de görmüyorum, hiçbirisinde de görmüyorum bugün. Bu unsurlar eskiden daha sağlamdı, şimdi biraz gevşemiş (56, Erkek, Terzi).

Ben tarih olarak evet Çeçenlerin yaşadıklarını çocuklarıma anlatıyorum ama kültür olarak hiçbir şey öğretmiyorum. Yani mesela dil olarak, tamamen boş verilmiş, biz konuşamıyoruz ki, onlara tamamen konuşun veya öğrenin deme lüksümüz yok. (Peki neler anlatıyorsunuz?) Yani tarihte yaşanan acı tecrübeleri, onları anlatmamın sebebi de gelecekte siyasi düşüncelerine müdahale etmek istediğimden. Nedir bunun sebebi; mesela onların Çeçenleri sürmelerinin en büyük sebebi dindi yani Çeçenler Müslüman olmasaydı bir Ermeniler gibi veya Gürcüler gibi zamanında orada korunabilirdi. Biz niye sığındık Türkiye'ye, Müslüman olduğumuz için. Tarihte bunu anlatmak isterim çocuklarıma bir de şey çocuklarımin vatanına bağlı olmasını istiyorum. Vatan kaybetmek bence çok zor bir şey çünkü dedelerimizin yaşadıklarını canlandırdığımız zaman yarın bir gün burasını da karıştırmaya çalışıyorlar yani vatanına sahip çıksın gençler. Ben onun için, bunları anlatıyorum (45, Erkek, Devlet Memuru).

Ben güzel taraflarını anlatıyorum ama olumsuz olan taraflarını hiç anlatmıyorum. Onların psikolojik olarak daha sağlıklı, daha düzgün, daha verimli, bu ülkeyi özellikle baz alarak söyleyeyorum, Türkiye Cumhuriyeti'ni baz alarak söyleyeyorum; bu devlete, bu millete, bu bayrağa, Allah'a, anasına babasına sağlıklı, düzgün bir evlat yetiştirmeye çalışıyorum. Eski kinleri, nefretleri çok anlatmıyorum, anlatmakta istemiyorum ve bunun çok doğru olduğuna da inanmıyorum. Hangi millet olursa olsun (55, Erkek, Esnaf).

6.5. Dünya Görüşü ve Siyasal Tercihler

Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin Türk ulusalcı eğilimlerinin Türkiye'deki diğer etnik kimliklere nazaran görece yoğunluk arz etme nedeni Çeçenlerin Türk ulusalcı ideoloji ile kendi dünya görüşleri arasında yakınlık kurmaları olabilir. Şuan (2017) hali hazırda Ak Parti resmi ideolojinin taşıyıcı ve dönüştürücü partisi olduğundan ötürü, Ak Parti'nin ideolojik pratiklerini, katılımcıların algılama ve yorumlama biçimleri üzerinden mukayese yapılması daha yerinde olacaktır. Aynı zamanda katılımcıların siyasal tercihlerini ve politik tutumlarını etkileyen faktörler arasında dinsel kimliğin ve muhafazakârlığın etkilerini

gözlemlemek amacıyla Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi, Büyük Birlik Partisi gibi ulusalcı bir kimliğe sahip olan muhalif parti ideolojilerinin karakterinin Çeçenlerde algılanma ve yorumlanma biçiminin bilinmesi gereklidir. Buradan yola çıkarak katılımcılara ilk olarak “*Dünya görüşünüzü en iyi tanımlayacak sözcük ne olabilir: Muhafazakârlık, milliyetçilik, sosyal demokrasi, sosyalizm ve diğer belirtiniz?*” sorusu sorulmuş, katılımcılar büyük oranda kendilerini muhafazakâr dünya görüşüne yakın bulduklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda kendilerine en uzak buldukları dünya görüşünün ise sol tandanslı ideolojiler olduğu açıkça gözlemlenmiştir. Muhafazakâr dünya görüşünün ardından politik bir tutum olarak benimsenen görüşlerden ikinci sırada milliyetçilik gelmektedir.

Şimdi öncelikle Çeçen olan birisine bu soruyu sorduğunuz zaman komünizm, işte sosyalizm gibi bu tür cevapların mantıksız olacağını düşünüyorum. Mesela bir Çeçenin komünizmi savunması, komünist olduğunu söylemesi çok düşündürücüdür. Hem Çeçen olduğunu söyleyip, hem komünist Rusya'nın baskılarından kaçan, Türkiye'ye sığınmış, göç ettirilmiş bir toplum içerisinde komünist çıkması çok gülünç. Sonrada Çeçenliği ön plana atarak komünizm içerisine, işte Çeçen kimliğini de onunla birlikte, eş tutarak yani komünistim demesi çok gülüncüme gidiyor. Dolayısıyla ben kendim milliyetçi muhafazakâr dünya görüşüne sahibim (28, Erkek, Öğretmen).

Muhafazakâr bir gencim diyebilirim. Dinine, vatanına, bayrağına düşkün bir insanım (23, Erkek, Öğrenci).

Kendilerini her iki görüşe de mensup, yani muhafazakâr milliyetçi olarak tanımlayan katılımcıların çoğu, milliyetçilik görüşüne karşı mesafeli ifadeler kullanmış, milliyetçiliğin aşırılığının ülke çıkarları açısından negatif etkilerine göndermeler yapmışlardır. Ancak tersi biçimde bazı katılımcıların, söylem düzeyinde Türk ulusalcılığını besleyen ifadelerle yer verdikleri de gözlemlenmiştir. Buradaki ayırım katılımcıların milliyetçiliği, ideolojik düzlemin ötesinde, tek tek farklı etnik ve dinsel kimliklere sahip olan bireylere karşı yaklaşım olarak değerlendirmeleridir.

Benim bir arkadaşım vardı Türk, bana aynen şunu söylemişti; sen bukalemun gibisin. Çeçenlerde bence aynı bukalemun gibi yani Çeçenleri bir noktaya koyduğun zaman o noktanın içerisinde kaybolmaz o noktaya o kadar adapte olur ki bir süre sonra o noktanın tam üzerinde o izleri görürsünüz. Fark edersin ama Çeçen

olduğunu fark etmezsin, o toplumdansa gibi fark edersin. Böyle bir yapı vardır Çeçenlerde, bu sebepten dolayı Ruslar 170 milyon kişilikken bir milyon kişilik Çeçeni tarihten silmemiştir. Dolayısıyla İslami kimliğimiz ve milliyetçiliğimiz daha ön planda ancak milliyetçilik derken öyle koyu, çok uçlarda, herkese kapalı bir milliyetçilik değil bu. Kaldı ki bunun bu ülkeye bir yararı da olmadı şimdiye dek (44, Erkek, Servis Şoförü).

Ben muhafazakârim. Genelde bizim Çeçenlerin yaşlıları da öyledir. Gençlerde biraz az bir sapma olsa dahi onlarda bize yakındır yani. Şimdi milliyetçilik ruhu da, mutlaka her insanın doğuştan gelen bir şeyi vardır. Yani bunun aşırısı olur, normali olur. Aşırıya kaçarsan her şeyin aşırısı kötü olur tabi. Milliyetçilik hissimiz var ama aşırı değiliz. Çeçenin kalkındığını isteriz tabi ama Çeçenler şöyle ya da böyle gibi kendimizi öne atıp fanatik pozisyonlara da girmeyiz (67, Erkek, Emekli Memur).

Dünya görüşü ve siyasal tercihler başlığı altında yönelttiğimiz ilk soru, henüz siyasal tercihlere değinmeksizin Çardak'ın politik anlam haritasını çıkarmamızda oldukça etkili olmuş, hem katılımcılarından ifadelerinden hem de sahada yaptığımız istatikselsel araştırmalardan yola çıkarak, Çardak'ta geçmişten günümüze hatırı sayılır oranda siyasal tercihlerin merkez sağ ve milli görüş çizgisindeki partilerden yana kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durumun aynı zamanda gayrimüslim bir otoritenin baskılarından kaçan Çeçenlerin, kendi dini inançlarını ve yaşam biçimlerini özgürce yaşama istencini dışa vuran bir toplumsal belleğinde göstergesi olduğu düşünülmektedir.

Ben dünya görüşümü muhafazakâr olarak nitelendiriyorum. Kaldı ki burada tersi bir görüş ile sayılı oranda karşılaşsınız ve geçmişten beri de hep sağ eğilimli partilere oy verilmiştir. Şuan en fazla Ak Parti, önceden de Ak Partiydi, ondan önce de Demokrat Partiydi. Çeçenlerin İslami kimliğinden dolayı olsun, Müslüman oldukları için kendi topraklarından sürülmeleri olsun, geçmişten gelen o katı dinsel zemin olsun, bunlarda zaten muhafazakâr milliyetçi görüşün daha ön planda olmasına etkindir. Bizim için esas olan sınırları dâhilinde, aşırıya kaçmadan, dinine bağlı, yetiştiği, yaşadığı, barındığı toprağa bağlı olmaktır (52, Erkek, Emekli Memur).

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak etnik kimliklikleri, ulusal kimlikleri ve politik kimlikleri arasındaki ilişkinin karakterini muhafazakârlığın etkili bir şekilde belirlediği ifade edilebilir. Zira politik kimlik, gündelik yaşam pratiklerinden, düşünme biçimine kadar etki eden bir unsur olarak, katılımcıların siyasi tercihlerinde de oldukça etkili olmuş, adayın ve partinin dinsel kimliği, Çeçenlerin siyasi tercihlerinin belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Siyasi tercihlerin belirlenmesinde ikincil önemli etkenler ise adayın ve partinin ülke sorunlarını bilmesi, ekonomik sorunlara ve politik sorunlara karşı duyarlı olması, dış ülkelere karşı güçlü bir imaj oluşturabilecek potansiyelde olmasıdır. Dolayısıyla öncelikle dünya görüşleri alınan katılımcıların siyasi tercihlerini ve muhafazakâr dünya görüşünün politik kimliklerine etkilerini belirlemek ve bu doğrultuda ulusalcılığa karşı geliştirdikleri gönüllü özdeşlikçi, bütünleştirici tutumlarını anlamlandırmak amacıyla katılımcılara ikinci olarak, ‘‘Buna göre son iki-üç genel seçimde hangi partiye oy verdiniz?’’ sorusu sorulmuştur. Yaş ortalaması otuzun üstünde olan on dört katılımcıdan yalnızca 56 yaşındaki bir erkek katılımcı (Saadet Partisi) dışında diğer tüm katılımcılar siyasi tercihlerini Ak Parti’den yana kullandıklarını ifade ederken, Ak Partiye oy verme sebeplerini partinin salt dinsel kimliği ve dine yaklaşımı ile ilgili değil özellikle ekonomik nedenlere de bağlı olarak birçok farklı sebeplerle ilişkilendirmişlerdir.

Son 13 yıldır Ak Parti’ye oy veriyorum. Çünkü ben ilk önce yaratana, sonrada bu ülkeye âşık bir adamım. Çeçenim, Çeçenistan’ın da çok iyi olmasını istiyorum ama benim bütün değerlerim bu ülke içerisinde şuanda... Bu ülkeyi de dünyada onurlandıracak, gururlandıracak, ekonomik olarak daha genişletecek veya bu ülkenin masanın etrafındaki on kişiden veya beş kişiden biri olmasını sağlayacak partinin bu parti olduğunu düşündüğüm için Ak Parti’yi tercih ediyorum (55, Erkek, Esnaf).

Ak Parti. Ak Partiyi tercih etmemin sebebi, daha önceki yıllardaki, üniversitedeki kızlarımızın hayat tarzlarına yapılan müdahaleler, bence Müslümanların yani çok böyle şeriat diye çok korkutulup, şey yapıldığını zannediyorum toplumun... Bence insanlar gerçekten birbirlerini anlasalar birbirlerinin hayat tarzlarına müdahale etmezler, hoş görürler ve yaşayabilirler gayet barış ortamında, ben buna inanıyorum. Ak Partinin de bunu sağladığına inanıyorum ben. Bugün başı açık bir öğretmene kimse senin başın açık diye veya o

mahalle baskısı, ben ona da inanmıyorum yani. (Peki Ak Partiyi tercih etmenizde, bir parti olarak dinsel yönünden ziyade başka ne gibi öncelikleri var sizin için?) Valla şimdi insanlar için sadece bir yönlü olarak şey inanmıyorum ben Ak Partiye oy verildiğine, yani muhafazakâr dediğiniz gibi sadece evet, muhafazakâr insanın, dinsel söylemleri hoşuna gidiyor ama ekonomik olarakta Ak Partinin kadrolarında kendisine güvenen insanlar görüyorum ben. Mesela bugün siyasi olsun isterse bunu söylemeden geçemeyeceğim, kendisi ekonomist olan ve üniversitede akademisyen olan Devlet Bahçeli kendi koalisyonunda bile Kemal Derviş gibi bir adamı getirmek zorunda kaldı Amerika'dan. Bir ekonomi bakanı bulamadılar, kendi siyasal alanlarının içinde. Şimdi Ak Partinin kadrolarının içinde kendisine inanmış, kendisine öz güveni olan insanların olduğunu, aşağı kompleksinde olmayan insanların olduğuna inanıyorum. Mesela bizim Ak Parti iktidarı öncesindeki iktidarlarımızın hepsinde bir kompleks vardı. Bir Amerika'da temsilde, bir Avrupa Birliği'nin temsilde kompleksimiz neydi, Avrupa'ya, batıya karşı aşağılık kompleksi, Arap ülkelerine karşı da bir üstünlük kompleksimiz vardı ama ben inanıyorum ki Ak Partinin kapsayıcı olduğuna yani dünyadaki ekonomik olayları iyi kavradığına inanıyorum ve o yüzden de zaten dünyada çok aşırı derecede oyunlar oynandığına inanıyorum Ak Parti üzerine (45, Erkek, Devlet Memuru).

Aynı zamanda katılımcılar arasında, bir parti olarak Ak Partinin ötesinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 104. Maddesi'ne göre “devletin başı” olarak nitelendirilen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karizmatik liderlik atfettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcılar Recep Tayyip Erdoğan'ı tanımlarken, güçlü hitabet yeteneği ve imajının olması, yüksek özgüvene sahip olması, vatandaşın ihtiyaçlarını anlayabilmesi, kriz durumlarında radikal çözümler üretebilen bir yapıya sahip olması gibi ifadelerle başvurarak alternatif bir liderin olmadığını ve bu ülkeyi ileriye götürebilecek tek partinin şuan hali hazırda var olan Ak Parti olduğunu belirtmişlerdir.

Ak Parti çünkü Recep Tayyip Erdoğan'ın devlet adamlığı bazında bu işi çok güzel yürüttüğünü düşünüyorum. Mesela son bu Rusya ile olan ilişkilerde devlet adamları çok onurlu, çok gururlu ve çok hâkim davranışlarından dolayı takdirimi kazanmıştır. Bu ülkeye de bence çok şey kattılar. Şu 13-14 yılı baz aldığımda dışarıdan gelenlerin de birçoğunun Türkiye ile ilgili çok güzel, çok, çok güçlü

duruyor dediklerini duyuyorum ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak buranın güçlü durması beni de memnun ediyor tabi (56, Erkek, Emekli Öğretmen).

Ak Partiye oy veriyorum. Çünkü bu ülkeyi ileriye götürebilecek, bu ülkenin çıkarlarına hizmet edecek partinin bu parti olduğu kanısındayım. Aynı zamanda Recep Tayyip Erdoğan'ın kararlı duruşu, özgüvenli olması, bu halkın ihtiyaçlarını anlayabilmesi, efendim ne söyleyeyim belli bir ağırlığa sahip olması da büyük oranda etkili bir faktör. Kaldı ki başka bir alternatif partide zaten göremiyorum (52, Erkek, Memur).

İslami görüşlerinden dolayı Ak Parti. Parti kurucularından, Recep Tayyip Erdoğan'ın dik duruşundan dolayı ve karşısında bırakın diki, yatay, hafif çapraz veyahutta biraz eğilimli bir adamın olmamasından dolayı (40, Erkek, İşletme Sahibi).

Son olarak yaş ortalaması yüksek olan katılımcıların birkaçı geçmiş dönem ile günümüz arasında karşılaştırmalar yaparak, ezanın Türkçe okutulması, çocuklarının başörtüsü ile üniversite ve devlet kurumlarında yer alamaması ve dini görevlerini yerine getirme hususunda yaşadıkları güçlüklerle dikkat çekerek, günümüz koşullarında bu tarz durumlarla karşı karşıya kalmamanın verdiği memnuniyeti dile getirerek, bu memnuniyeti Ak Parti'ye borçlu olduklarını belirtmişlerdir.

Burada en fazla Ak Partiye oy verirler. Önceden de sağ eğilimli partilere veriliyordu zaten. Daha öncesinde Demokrat Parti'ye oy veriyorlardı mesela. Bende tercihim Ak Partiden yana kullanıyorum. Bugün çok şükür geçmişte yaşadığımız sıkıntıları yaşamıyoruz. Eskiden Kuran-ı Kerim öğretmez, öğrenemezdik, çocuklarımız yüksek tahsilli olmasına rağmen başları kapalı olduğu için hak ettikleri konuma gelemezlerdi. Şimdi çok şükür hiçbir dini baskımız yok. Birde sadece din değil, ekonomik olarak Ak Partinin politikalarını çok beğeniyoruz (67, Erkek, Emekli Memur).

Yaş ortalaması otuz yaşın altına düşen katılımcılar arasında ise politik bir isim olarak özellikle Muhsin Yazıcıoğlu'nun etkilerinden söz etmek mümkündür. Çeçenistan sorununa duyarlılığı ile tanınan Muhsin Yazıcıoğlu, gerek Çeçenistan'daki Çeçenlere gerekse zorunlu koşullar sebebiyle Türkiye'ye yerleşen Çeçenlere maddi ve manevi açıdan birçok olanak sunmuş ve Çeçenistan sorununa

ilişkin birçok kez, “Çeçenlerin mücadelesini onurlu bulduğunu, Müslüman Türk milletinin ise bu mücadelenin yanında kararlılıkla yer alacağı” ifadelerini kullanmıştır. Çeçenistan’da ise dernek bazlı çalışmalar ışığında Çeçenistan’ın başkenti olan Grozni’de helikopter kazasında hayatında kaybeden Büyük Birlik Partisi eski Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’nun adı bir caddeye verilmiştir. Mülakat görüşmeleri sonucunda da Muhsin Yazıcıoğlu’nun geçmişe dayanan Çeçenler ile olan yakın temasının genç kesim üzerindeki etkilerinin devam etmekte olduğu gözlemlenmiştir. Derinlemesine mülakat görüşmelerinin yapıldığı on bir genç katılımcı arasında yalnızca 23 yaşında bir kadın katılımcı ve 29 yaşında bir erkek katılımcı dinsel yaşamlarını tam anlamıyla yaşayabilmeleri ve var olan istikrar ile ilişkili olarak siyasal tercihlerini Ak Parti’den yana kullandıklarını ifade etmişler, diğer katılımcılar muhakkak Muhsin Yazıcıoğlu’nun Çeçenler ile olan ilişkilerine değinerek, onun ölümünden sonra oylarının taban değiştirdiğini ve Saadet Partisi veya Milliyetçi Hareket Partisine oy verdiklerini belirtmişlerdir.

Önceki seçimde Büyük Birlik Partisi’ne oy verdim, Merhum Muhsin Yazıcıoğlu’ndan dolayı. Çeçen mücadelesine gönül vermiş bir isim olduğu için. Şimdi son genel seçimde de Milliyetçi Hareket Parti’sine oy verdim. Çünkü hem bu seçim oldukça kritikti, tek bir oyun bile büyük önemi vardı hem de bu ülkenin iç sorunlarına karşı, milli değerlerimize, milli benliğimize karşı en net duruşu MHP’nin gösterdiğini düşünüyorum (28, Erkek, Öğretmen).

Saadet Partisi’ne oy verdim. Şuan dünya görüşüme bu partinin daha yakın olduğunu düşünüyorum. Eğer Muhsin Yazıcıoğlu yaşıyor olsaydı tercihim Büyük Birlik Partisi’nden yana kullanırdım, Çeçenlere karşı destek veren bir şahıs olduğu için. Ancak ölümünden sonra partinin amacından saptığını düşünüyorum ve Erbakan geleneğinden gelen bir partiye oy vermeyi daha doğru buluyorum (24, Kadın, Öğrenci).

Saadet’e oy veriyorum. Önceden Büyük Birlik Partisi idi. Ancak Muhsin Yazıcıoğlu öldükten sonra Saadet partisinin Çeçenlere yaklaşımı benim açımdan yani bana göre daha iyi. Çünkü mesela Medet Ünlü’nün ölümünde bunu kimse dillendirmezken Saadet’liler basın açıklaması düzenlemişti, yine Çeçen tutukluların Rusya’ya teslim edilmemesi için bürokratik ilişkiler kurduklarını biliyorum. Yani çünkü orada Çeçenlerin nasıl bir zulüm ile karşı karşıya kalacağını biliyorlar,

tutukluların. Milli değerlerimize sahip çıkan, İslami yaşamı önemseyen ve onun gerekliliklerine biat eden bir parti kurumu bence (21, Erkek, Öğrenci).

Kendilerini muhafazakâr olarak nitelendiren genç katılımcıların pek çoğu, Ak Parti'ye oy vermemelerini, partinin dinsel kimliği ile açıklayarak, halkın dini inançlarını merkeze alarak ürettikleri kolektif duygulanmışlıkları üzerinden çok fazla politika üretildiğini ve bu durumdan duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Aynı zamanda bu durumun esasında toplumun tümü için kapsayıcı bir rol oynamadığını ve yalnızca belirli bir kesimi beslediğine göndermeler yapmışlardır.

Mesela o kadar dinden, islamdan bahseden AKP bile hiç Çeçenlerin ismini ağzına almaz. Yedi tane Çeçen öldürüldü bu ülkede hiç birini sorgulamaz. Ondan sonra Çeçenler Müslüman değil mi Müslüman, peki sen buradaki Çeçenlere şunu dersin; 'Ya Rusya'ya verileceksin ya da git Suriye'de Esad'a karşı savaş'. Mecbur kalıp onlarda hani onu cihad görerek oraya gidiyorlar, orada ölüyorlar, yaralanıyorlar. Valla o yüzden AKP istediğini dile getiren istemediğini de hiç dile getirmeyen, üstünü örtmeye çalışan bir parti olarak görünüyor gözümde. O yüzden MHP yakın geliyor yani şuan ve oyu mu MHP'ye verdim ki alternatif başka bir parti de bulamıyorum (25, Erkek, Çalışmıyor).

Son olarak MHP'ye oy veren katılımcıların, bu partiyi tercih etme sebepleri ile ilişkili olarak MHP'nin Kürt sorununa karşı yaklaşımının, milli birlik ve bütünlüğü korumaya yönelik tavır ve tutumlarının diğer partilerden ayrılması ve pek çok konuda hem reel hem de istikrarlı bir duruş sergileyerek, bu duruşundan ödün vermemesi gibi gerekçeler sunulmuştur.

Şimdi baktığımız zaman bu ülkeye ihanet edenler bugün meclislerde yer alıyorlar, yok diyaloglar filan kuruluyor, yok medyada yer alıyorlar. Ben bunu büyük bir sorun olarak görüyorum ve bu ülkenin ekmeğini yiyen, bu topraklarda yaşamını sürdürenlerin kalkıpta hak taleplerinde bulunmasını hoş karşılamıyorum. Bugün baktığımız zaman kimsenin kimse ile bir alıp veremediği yok, herkes işinde gücünde yaşamında, yani bir baskı ortamı yok. Bir ne söyleyeyim darbe dönemi gibi değil. Ben nasıl kendi halinde, bakın kendi halimde, kimsenin ekmeğine suyuna karışmadan bu ülkede barınabiliyorsam, bu ülkenin nimetlerinden faydalanabiliyorsam, neden bu durum diğer tüm insanlar içinde geçerli olmasın. Yani diyeceğim o ki bu durum karşısında en sağlam duruşu MHP gösteriyor. Ülkemizin dini, milli istikbali

açısından önümüzü görebileceğimiz ifadeler sunuyorlar bize. Onun dışında bu hassasiyeti gösteren bir başka parti de göremiyorum. Bu yüzden ben oyumu MHP'den yana kullandım (28, Erkek, Özel Sektör).

Yaş ortalaması yüksek olan katılımcılar politik tutumlarını geçmiş tecrübelerinden yola çıkarak değerlendirmekte ve ülkede istikrarın sürmesi açısından, sağlık koşulları, ekonomik yaşantı, sosyal yaşam, dinsel yaşam gibi boyutları değerlendirmeye alarak belirlerken, genç kesimin Çeçen mücadelesine katkıda bulunmuş olan ve ülkenin iç sorunlarına karşı belirli hassasiyetler barındıran milliyetçi muhafazakâr-islamcı kimlikleriyle ön plana çıkan partileri destekledikleri ve politik kimliklerini inşa ederken daha duygusal tutumlarda buldukları gözlemlenmiştir. Dünya görüşleri ve siyasal tercihlerine etkilerini anlamak ve politik tutumlarının kaynaklarını tespit etmek açısından katılımcılara son olarak; *“Türkiye’deki mevcut ve geçmiş partiler içinde Çeçen Mücadelesine ve Türkiye’de yaşayan Çeçenlerin refah ve mutluluğuna en fazla destek veren partinin hangisi olduğunu düşünüyorsunuz? Hangi tutum ve politikalarıyla bu partinin desteğini daha yüksek buluyorsunuz?”* sorusu sorulmuştur. Katılımcılar arasında büyük oranda AKP dışındaki tercih edilen partileri yani MHP ile BBP’ni ve parti olarak ismi ifade edilmese de şahıs olarak Erbakan’ı örnek göstermişlerdir.

Bence Türkiye’de yaşayan Çeçenler özelinde yani özel olarak, onunla ilgili hiçbir partinin pek umurunda olduğuna inanmıyorum da yalnız mücadele esnasında yani savaş zamanında bir takım duygularla yani Osmanlı’nın geçmişte Ruslarla olan mücadelesinden esinlenerek en içten davrananların gençliğin heyecanı ile da diyorum bunu yani akılcı olarak demiyorum, duygusal olarak ben o dönemde şeyleri çok gördüm mesela Büyük Birlik Partisinin Nizamı Âlem, ülkücüler adı altında toplanan gençlik örgütlenmesi var ya, onları gördüm. Onlar gerçekten duygusal olarak en fazla onlar yardım ediyordu, etmeye çalışıyordu gençlik olarak ama Ak Partinin de o zaman iktidarda olmamasından dolayı, Ak Partiden daha çok milli gençlik kolları, yani Refah Partisi o zaman Erbakan olarak düşünürsek, Erbakan zamanında Milli Gençlik Vakfı’nın akılcı çalışmaları, şimdi Nizamı Âlem duygusal olarak miting alanlarında tamam çok güzel slogan atıyordu, şey yapıyordu ama icraatta ben en çok ben Milli Gençlik Vakfı’nı gördüm. Yani Erbakan hocanın gençlerinin çabalarını daha çok gördüm. Bunun içinde şu diye de ayıramayız yani, ülkücü olanların içinde de gerçekten MHP’nin içinde olanlardan da çok vardı,

Nizamı Âlem'den de vardı, ötekinden de vardı. İşe insani boyut olarak bakan bazı şeylerde vardı ama bence yine de Milli Gençlik Vakfı'nı çok slogan atmasa da daha çok çalıştığını zannediyorum (45, Erkek, Devlet Memuru).

İmkânı olsaydı çok fazla destek verebileceğini düşündüğüm bir parti vardı ama şuan ki haliyle değil. Liderini kaybetmeden önce BBP idi. Biliyorum, bir Çeçen araştırmacı, araştırmasında yazmıştı Muhsin Yazıcıoğlu ile ilgili, "Ankara'da parti binasına gittiğimiz zaman kışın ortasında binanın kaloriferlerinin yanmadığını gördük, binaya onun bize daveti üzerine gitmiştik, Muhsin Yazıcıoğlu'nu gördüğümüz zaman parkesi ile odasında oturuyordu, kaloriferler yanmıyordu" diyor araştırmacı. Savaş dönemine işaret ediyor, o dönemde gerçekleşmiş bir olay ve olduğu gibi aktarıyor araştırmacı. Muhsin Yazıcıoğlu'na soruyor işte "Böyle bir siyasi partinin liderisiniz fakat binanız bu kadar soğuk, siz parkenizle oturuyorsunuz, yakışıyor mu başkanım?" falan gibi bir soru yöneltiyor. Merhum da cevap olarak şöyle bir yanıt veriyor, Çeçenistan'da, yardım topladığı için Muhsin Yazıcıoğlu, o araştırmacı öyle ziyaret ediyor, o yardımları toplamak üzere, "Çeçenistan'da da çok daha zor şartlarda, oturup cihad eden, mücadele eden insanlara yardım gönderirken sıcak bir odada, önümde yemek sofrasıyla görünmek istemem" diyor. Zaten mevcut durumları yetersiz olduğu için o dönemde ellerinde bulunan imkânları en maksimum şekilde seferber edip, Çeçenistan'a yardım yaptığını biliyorum. O konuda da Muhsin Yazıcıoğlu ile çok büyük bir gönül bağım var mesela. Onun dışında da Milliyetçi Hareket Partisi'nin biraz daha çalışmaları var fakat biraz daha hani sözde çalışmalar olarak galiba (28, Erkek, Öğretmen).

Şimdi Çeçen mücadelesini destekleyen yine bir numaralı kişi Erbakan'dır. Tansu Çiller'inde bunda payı vardır. İkisi de faydalı oldular ama şöyle oldular, böyle oldular diyemem, ben onlarla ortak değilim, bir rakam olarak ya da gerçek manada ispat edecek tavrım yok fakat var olduğunu biliyorum, ne derece olduğunu kendileri bilirler (56, Erkek, Terzi).

Büyük Birlik Partisi, Muhsin Yazıcıoğlu döneminde bir takım katkılarda bulunmuş, Çeçenistan tarafından bu tarafa gelen misafirlerimiz olduğunda kendisi bu konuda da çok duyarlı yaklaşmıştır. Biz onun alabildiğince kardeşliğini ve desteğini gördük, bunun dünyada ve ukbada da şahidiyiz diyebilirim. Kardeşlik neyi gerektiriyorsa onu hiç eksiksiz yerine getiren bir insan olarak gelmiş geçmiştir bu

mücadeleden. Onun dışında Erbakan'ın da, yani o tayfanın da bir takım katkıları olduğu bilinmektedir (52, Erkek, Emekli Memur).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1. Sonuç

20. yüzyılın son çeyreğine doğru modern öznenin gerçekliği sorgulanmaya, ulus-devletin sınırları aşınmaya ve muğlâklaşmaya başlamıştır. Bir önceki dönemin aksine öznenin tarihsel ve toplumsal bir alanın içinde düşünülmesi, onun çevresinin bir parçası olarak algılanmasını sağlamıştır. Bu nedenle öznenin kuşatıldığı din, dil, kültür ve etnisite gibi dinamiklerin kimliğin inşa edilmesinde etkili bileşenler olduğu belirginleşmiş, bu durum kimlik temelli sorunların siyasal alanın merkezinde yer almasında etkili olmuştur. Bu açıdan düşünüldüğünde siyasal alanın söylem ve eylem biçimi; ulusal kimliği dayatan resmi ideoloji ve buna refleks gösteren ideolojiler üzerinden şekillenmiş ve kimlik problemleri siyasal mücadele alanın temel öznesine dönüşmüştür. Kanaatimizce böyle bir atmosfer, çokkültürlü bir toplumsal yapıya sahip olan Türkiye’de, kendi özgün koşullarıyla var olan etnik grupların, ulus devletin tesis ettiği etno-dinsel sınırlılıklarına karşı gösterdiği refleksleri açıklama ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Çalışmada sosyal gerçekliği anlamada kolaylaştırıcı olması açısından, ulusalcılığa karşı bu refleksler; karşı ulusalcı refleks, çokkültürcü refleks ve gönüllü özdeşlik olarak kategorize edilmiş ve bu reflekslerin kavramsal karşılıkları, sınırlılıkları, ayırt edici yönleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Karşı ulusalcı refleks, Türkiye’de Kürt hareketi örneği ile karşılık bulmuş ve resmi ideolojinin baskı aygıtları karşısında kültürel bir nitelikten giderek siyasal bir milliyetçiliğe dönüşen bir alanı kapsamaktadır. Kürtlerin ulus devletle kurdukları ilişki, ulus devletin toplumu homojenleştirme çabaları ve Kürtlere karşı yürüttüğü politikalar, ulusların üst kimliği hayal etme tarzları ve tesis etme biçimleri, nüfus olarak yoğun ve dinamik bir halk olan Kürtlerin etki ve tepki yoğunluklarını ve Kürt ulusalcılığının gelişim seyrini etkileyen faktörlerdir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki birçok gelişme ile birlikte Kürt ulusalcılığının döl yatağı oluşmuştur. Özellikle 1919’da Kürt Teali Cemiyeti’nin milli Kürt tarihini yaratmak ve geçmiş ile gelecek arasındaki ulusal bağı pekiştirmek amacıyla yayınladıkları Jin gazetesi, Kürt ulusalcılığının ortaya çıkışını güçlendiren önemli örneklerden biridir. Ancak hilafetin kaldırılması, Ocak 1923 İzmir toplantısında Mustafa Kemal’in iller bazında Kürtlerin yoğunlukta oldukları bölgelere özerklik verilmesi taahhüdünün kaldırılması ve yine aynı yıl yapılan anayasa değişikliği ile devletin resmi dilinin Türkçe olarak

değiştirilmesi gibi Türklüğe gönderme yapan hükümlerin kabul edilmesi, Türklüğü merkeze alan ulusal kimliğin açık ve örtük bir biçimde tesis edilmeye başlanması gibi birçok etken Kürt ulusal kimliğinin politik bir karaktere bürünmesinin önünü açmış ve karşı ulusalcı refleksin daha güçlü dayanaklarla yükselişini hızlandırmıştır. Siyasal otoritenin Kürt hareketini tümüyle marjinalleştirilmesi, siyasal eyleyiciler ve yeni nesiller arasında zihinsel bir kopuş yaratması, bunlarla birlikte Diyarbakır ve Mamak örneklerinde olduğu gibi Kürtlere uygulanan yoğun fiziksel ve sembolik şiddet Kürt ulusalcılığının yükselişine engel olacak siyasal zemini oluşturamamış, tersi bir biçimde bu durum, Kürt ulusalcılığının şiddet boyutunu doğurmuştur. Dolayısıyla karşı ulusalcı refleksin temelinde yatan kültürel ve şiddete dayalı iki boyutunun olduğu söylenebilir. Kültürel boyutu ulusalcılık karşısında halkın kendi özgün kimliklerini koruma ve yaşatma çabalarıyken, şiddete dayalı boyutu ise ulusal bir kurtuluş mücadelesi fikrinin çeşitli dayanaklarla meşrulaştırılarak silahlı örgütlenme alanının oluşturulmasıdır. Burada ifade edilmesi ve göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nitelik ise hem Kürtlerin Anadolu'nun kadim halklarından olması hem de nüfus yoğunluğunun ülke haritasında önemli bir alanı kaplamasıdır. Nüfus olarak dinamik olan, geleneksel kabile ve aşiret kültürünü hala barındıran ve Türklerle geçmiş, uzun tarihi zeminlere dayanan bir halkı homojenleştirme ve modernleştirme çabaları, bunların yanı sıra ülkede var olan iç çatışmaları körükleyen uluslararası politikalar bu tarz bir karşı ulusalcı tepkiyi üretmiştir.

İkinci kategoride, demokratik yollarla kolektif hak arayışına dayanan çokkültürcü tepki yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarihine baktığımızda ise çokkültürlülük sorununun, Cumhuriyet dönemi ulus devlet uygulamalarıyla tek bir üst kimlik olan Türk-Sünni *etnodinsel* kimlik tanımlandırması ile ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ancak bir yandan toplumu tepeden tırnağa dünyevileştirmeyi yani toplumsal alanın bütün katmanlarında dini emir ve yasaklardan arındırmayı hedefleyen Keamalist ideolojinin, diğer yandan Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra oluşan yeni teritoryanın içinde yer alan toplumun etnik ve dinsel kompozisyonunun doğurduğu alt yapı ve üst yapı arasındaki ilişkiyi etkileyen etmenler hususunda yürüttüğü hukuksal ve siyasal pratikler arasındaki çelişkiler, söylem ve eylem düzeyindeki farklılıklar Türk ulusalcılığının etnik ve dinsel sınırlarının belirlenmesini zorlaştırmıştır. Cumhuriyet'in ideolojik karakteri kısa zamanda çeşitli reformlarla vücut bulmuş, modernleşme ve sekülerleşme adına ciddi

adımlar atılmış, kültürel ve ahlaki yapıyı dönüştürme görevi bu çelişkiler minvalinde laiklik ile temellendirmeye çalışılmıştır. Ne var ki Türkiye’de laikliğin, laikçiliğin ötesine geçemediğini ve bu durumdan en çok etkilenen halkın ise Aleviler olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle ibadet ile ilgili işleri yürütmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı’nın açılması hem laikliğin devlet ve din işlerinin birbirinden ayrılması ilkesiyle çelişirken hem de başkanlığın İslam dinin inanç ve ibadetlerinden sorumlu olması ve ibadet yerlerini yönetme ibaresi dinlere karşı eşit mesafede yaklaşma ilkesini ihlal ederek, diğer dinleri sınırın dışına itmiştir. Dolayısıyla bu durum devletin doğrudan ibadet mekânı üzerindeki tahakküm ve denetimini de beraberinde getirmektedir. Özgün kültürel koşullarıyla kendi kimliklerini var edemeyen Aleviler ise ibadethaneleri olan Cemevlerinin inşa edilmesi ve kabul görmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kaldırılması, zorunlu din derslerinin kaldırılması, Sünniler ile anayasal düzlemde eşit haklara sahip olma gibi taleplerini bir takım dernekler ve kuruluşlar aracılığı ile hükümet ile diyalog yoluyla çözme arayışına girerek çokkültürcü bir tepki geliştirmişlerdir. Çokkültürcü tepkinin temelinde yatan, ulusalcı politikaların tüm süreçlerinden geçen etnik veya dinsel grubun şiddetten uzak, uzlaşmaya ve diyaloğa dayalı bir atmosferde hak taleplerini ifade etme imkânlarını oluşturma arayışıdır. Alevilerde, Türkiye Cumhuriyeti teritoryası içinde, Kürtler gibi nüfus olarak yoğun ve dinamik, aynı zamanda tarihsel zemini köklü olan halklardandır. Dolayısıyla alt kimliklerin bileşiminden oluşan Kürtler ve Alevileri tek bir kategoride nitelendirmek doğru olmaz. Kaldı ki Kürt Aleviler veya Kızıbaş Aleviler içinde 80’li yıllardan itibaren yükselişe geçen Kürt hareketi içerisinde yer alarak, karşı ulusalcı tepki gösteren gruplar olduğu gibi, Kürt halkı içerisinde de çokkültürcü tepki gösteren ve karşı ulusalcı tepkiyi reddeden gruplar mevcuttur. Yani bir etnik veya dinsel grubun tepkisini birden fazla kategoride gözlemlemek mümkündür.

Tez çalışmamızda üçüncü kategori olan gönüllü özdeşlik, Türkiyeli Çeçenler üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Ulusalcı politikalar karşısında, etnik grupların hâkim kültür ve kimlik ile ilişkilerinin yönünün pozitif olmasına dayanan gönüllü özdeşliğin kurulmasında belirleyici olan birçok öge söz konusudur. Etnik grupların aidiyet bağları ve bu bağları etkileyen faktörlerin hâkim kimlik ve kültür ile ilişkisel, kolektif ve bağlamsal olması, bireylerin kimlik inşalarını da gönüllü özdeşlik temelinde belirlemekte ve etkilemektedir. Bu bağlar ise; kültürel bağlar, dilsel bağlar,

ekonomik bağlar, dinsel bağlar, siyasal bağlar ve duygusal bağlar olarak sıralanabilir. Türkiye’de yaşayan Çeçen kökenli bireylerin sıraladığımız bu aidiyet bağları ve bu bağlarla ilişkili olarak kimlik inşalarını ortaya koyabilmek için öncelikle Türkiye’nin göç alan bir ülke olarak göçmenlerle olan ilişkisi, Çeçenlerin tarihçesi ve göç deneyimleri ele alınmıştır. Çalışmada kimliğin iki farklı bileşeninden biri olan bireysel kimlik ekseninde göçmenlerin eğilimleri, ikamet edilen ülkeye ve bu ülkenin içindeki gruplar ve üyelerine duyulan hisleri, belirli durumlarda ve mekânlardaki tutum ve davranışları, kolektif kimlik çerçevesinde ise göçmenlerin çeşitli biçimlerde kolektifliklerle bağlanma, ilişki, etkileşim bağlantıları ele alınmıştır. Elde edilen veriler ışığında Türkiye’de yaşayan Çeçenler için özdeşliğin, süreç içerisinde göçmenlerin sosyokültürel ve politik özellikleri, uyguladıkları ve katıldıkları dinsel, politik, sosyal pratikler ve sosyal çevrenin karmaşık etkileşimi ile ortaya çıkmakta ve sürdürülmekte olduğu söylenebilir.

Gönüllü özdeşliğin temelinde yatan ilk unsur göç olgusuna dayanmaktadır. 1864 yılı ve 1913 yılları arasında gerçekleşen göç dalgaları ve 1944 sürgününün ardından Anadolu topraklarına yerleşen Çeçenler, uzun bir dönem karşı karşıya kaldıkları çatışma, savaş ve şiddet ortamının ürettiği mültecilik, yerinden edilme ve sürgün travmasını, Osmanlı Devlet’inden aldıkları desteklerle telafi etme imkânı bulmuşlardır. Müslüman bir halk olan Kafkas muhacirleri Osmanlı’nın demografik yapısını olumlu yönde etkilemiş, bir yandan muhacirlerin beslenme, konaklama, güvenlik, sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi için uygun koşullar oluşturulurken diğer yandan muhacirlerin boş arazilere yerleştirilmesi bölgedeki toprakların değerlendirilmesini de mümkün kılmıştır. Bunun yanında muhacirlerin Osmanlı Devleti ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne askeri, siyasi ve sosyal alanda önemli ölçüde katkıları olmuş, bu durum Müslüman olan Kafkas halklarının kültürel anlamda Türk halkıyla kaynaşmasında büyük rol oynamıştır. Muhacirlerin genelde dağınık olarak yerleştirilmesi ise bu süreci hızlandıran faktörlerdendir. Dolayısıyla Çeçenlerin göç öncesinde Müslüman kimliği ile ilişkili olarak Osmanlı Devleti ile olan ılımlı ilişkileri, oldukça zor koşullarda gerçekleşen ve büyük kayıpların verildiği sürgün yıllarının ardından ise Osmanlı’dan aldıkları destekler ve özellikle hem askeri alanda hem de kültürel anlamda Osmanlı’ya katkılarının, vatandaşlık kimliklerini pekiştirecek nitelikte bireylerin içsel devinimlerine etki ettiği söylenebilir. Aynı zamanda bu durum doğal olarak,

diasporik bir halk olan Çeçenlerin tepkilerini Anadolu'nun kadim halklarından olan Alevi ve Kürtlerin tepkilerinden de farklılaştırmıştır.

Türkiyeli Çeçenlerin, hâkim kültür ve kimlik ile ilişkisinin yönünün pozitif olmasında ve hem gönüllülüğe hem de özdeşliğe dayanmasında yatan diğer temel unsurların; etnik aidiyet ve kültürel benzerlikler, ortak dini kimlik, örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğu, toplumsal hafıza, dünya görüşü ve siyasal tercihlerdir. Bu unsurların, bir diğer ifade biçimiyle aidiyet bağlarının her birinin, süreç içerisindeki gelişim seyrinin, Türkiyeli Çeçenlerin ulusalcılığa karşı gönüllü özdeşlikçi tepkilerini ve ulusalcılık eğilimlerini önemli ölçüde etkilediği hatta özdeşliğin gelecek nesillere aktarımında da belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Öncelikle toplanan ve analiz edilen verilerden yola çıkarak Çardak özelinde, Çeçen kimliğine sahip bireylerin asli kimlikleri olan Çeçenliği reddetmediklerini, tersi bir biçimde etnik kimliklerine özellikle vurgu yaptıklarını gözlemlemekteyiz. Ancak bu durumun siyasal ve kültürel bir ayrışmaya sebep olmamakla birlikte, katılımcıların kendilerini Çeçen etnik kimliğine ait hissetmesi, bir soy kimliği ve kültürel bir sınıflama olarak ulusal kimliğe değil, yerel kimliğe göndermede bulunmaktadır. Çeçenlerin göçebe konumdan sıyrılarak Türkiye'nin yerleşik halklarından biri konumuna gelmesi, yüz elli yıldan fazladır ortak bir yaşam alanı üretmeleri, kültür ve inanç sistemlerindeki benzerlikler, Türkiye topraklarını kendi ana vatanları olarak kabul etmelerinde ve ulusal kimliklerini vatandaşlık kimlikleri üzerinden kurgulamalarında belirleyici faktörlerdir. Aynı zamanda katılımcıların Türkiye'de Çeçen etnik kimliklerinden dolayı herhangi bir ayrımcılık yaşamadıklarını ifade etmeleri ve ulus devletin tesis edilme dönemindeki politikaları kendilerine değil, ülke genelinde uygulanan politikalar olarak tasavvur etmeleri geçmişlerinden beslenen negatif bir hafızanın olmadığını ya da *geçmişlerini negatif anlamlandırmayı seçmediklerini* göstererek Türklük ile aralarında kurdukları ilişkileri söylem düzeyinde, bağdaştırıcı ve bütünleştirici bir şekilde ortaya koymuştur.

Yalnız etnik kimlik hususunda katılımcılar arasında dildeki ortaklık göze çarpsa da kültürel kimlik hususunda üç farklı görüş hâkimdir. İlk görüş; Anadolu coğrafyasının çok etnili yapısından kaynaklı, Türklerin birçok farklı kültürle iç içe geçerek kendi öz benliklerinden uzaklaşırken, Çeçenlerin daha içe kapalı olması

nedeniyle kültürel unsurlarını yaşatabildikleri üzerinedir. İkinci görüş; Çeçenlerin uzun bir süre dışarıya kapalı bir toplum olarak kültürlerini yaşatabildiklerini ancak zaman mefhumuna bağlı olarak değişen yaşam koşulları ile Çeçen ve Türklerin kültürlerinin iç içe geçerek, ayrı kültürler olarak varlık gösteren Türk ve Çeçen kültürlerinin ortak paydalarda bulunduğu yönündedir. Ancak bu noktada katılımcıların ifadelerinde rastlamadığımız bir konuya değinmek gerekir. Çardakta yaşayan Çeçenler uzun bir dönem kendi kültürel özgünlüklerini yaşatabilmişlerdir. Kendi kültürel benliklerinden uzaklaşmaya başlamaları ise Cumhuriyet pratiği ile ortaya çıkmıştır. Kaldı ki Cumhuriyet dönemine kadar burada yaşayan Çeçenlerin neredeyse büyük bir çoğunluğu Çeçen dilini konuşurken, eğitim öğretim hayatının ve bir denetleme mekanizması olan karakolların Çardak'a girmesi ile kültür unsurları kaybolmaya veya içerikleri değişmeye başlamış, en büyük kayıp ise sosyal içerikli bir olgu olan dil alanında gerçekleşmiş, kültür kavramının içsel bölünmüşlüğü karşılığın birliğine dayanan bir dikotomi oluşturmuştur. Katılımcılar ise bu durumu Cumhuriyet dönemi veya siyasal otorite ile hiçbir şekilde bağdaştırmamakta, tamamen değişen yaşam koşulları ile ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla Çeçenlerin kültürel özgünlüklerini yitirme hususunda ulus devleti sorunlu bulmadıkları ve politik bir tutum geliştiremedikleri ifade edilebilir. Son görüş ise Türk kültürü ve Çeçen kültürü arasında geçmişten beslenen ortak kültürel benzerlikler olduğu yönündedir. Bunlara örnek olarak Çeçenler ve Türklerin savaşçı kimlikleri, oba kültüründen gelmeleri ve ortak inancın ürettiği benzerlikler gösterilmiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus; katılımcıların Çeçen ve Türk kültürü arasında benzerliklerin mi yoksa farklılıkların mı ağır bastığı sorusu karşısında bir hayli kafa karışıklığı yaşamaları, konunun dışına çıkan veya konu ile bağlantısız, özellikle de çelişkili ifadelerle başvurmalarıdır. Bu durum ise bize Çeçenlerin gündelik yaşam pratikleri içerisinde kendi kültürlerinden ne denli uzaklaştıklarını gösterir niteliktedir. Öyle ki Çeçenlik bir etnik kimlik olarak varlık gösterebilse dahi, kültürel anlamda oldukça sınırlı bir alanı kapsamaktadır.

Çeçenlerin ulusalcılığa karşı tepkilerinin gönüllü özdeşliğe dayalı olmasında etkili olduğu düşünülen ikinci faktör Türk ulusal kimliğinin etno-dinsel anlamda Sünni dini kimliğini içerimlemesi ve Çeçenlerin de Sünni kimliğini taşıması yani ortak dini kimliktir. Çardakta yaşayan Çeçen etnik kimliğine sahip bireyler dinin gündelik yaşamlarındaki önemine vurgu yaparken, mezhep farklılıkları ile ilişkili

olarak ise Şafi mezhebine mensup olduklarını ve diğer mezhepleri de kabul ettiklerini ancak belirleyici olanın mezhep farklılıklarından ziyade Sünni İslam'a mensup olmak olduğunu belirtmişlerdir. Ortak dini kimlik hususunda katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, Türklük ile aralarında kurdukları ilişkinin pozitif olmasında etkili ilk faktörün toplumsal bellek ile ilişkili olduğu söylenebilir. Katılımcılar öncelikle göç yıllarına dayalı açıklamalarda bulunmuş ve Osmanlı'nın dinsel kimliğinden dolayı bu toprakları hem sosyal hem de dinsel yaşantı açısından daha güvenilir, kendilerine daha yakın bulduklarını ifade etmişlerdir. İkinci faktör ise günümüz koşulları ile ilişkili olarak Çeçenlerin dinsel kimliklerini Türkiye'de diledikleri gibi yaşama imkânı bulmalarındadır. Cumhuriyet dönemi pratiklerinden yola çıkarak çeşitli açıklamalarda bulunan yaş ortalaması yüksek katılımcılar ise geçmişe oranla günümüzde dinsel kimliklerini daha iyi koşullarda yaşamalarını Ak Parti ile ilişkilendirmişler yalnız dönemin koşulları ile ilişkili olarak yine politik bir tutum geliştirmemişlerdir. Türklerin İslam'ı yaşama tarzı ile Çeçenlerin İslami yaşama tarzı arasında ise herhangi bir ayrıma gitmeyerek, konuyu bireysel Müslümanlıklar üzerinden değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla ortak dini kimlik minvalinde Çeçenler özelinde bağlayıcı olanın, kültürel bir olgu olarak günümüzde Türk-Çeçen dinsel yaşamının ortaklıkları ve benzerliklerinin ötesinde toplumsal bellek ve politik tutum ile ilişki olduğu ifade edilebilir.

Çeçenlerin ulusalcılığa karşı tepkilerinin gönüllü özdeşliğe dayanmasında etkili üçüncü faktörün örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğu olduğu düşünülmektedir. Katılımcılar; Çeçenlerin Türkiye'de nüfuslarının oldukça az olması, dağınık bölgelerde ikame etmeleri, değişen yaşam koşullarına bağlı olarak kültürel unsurların arka planda kalması, eğitim, memuriyet, dışarıdan yapılan evlilikler gibi gerekçelerin kendi kimlik ve kültürlerini koruyabilecekleri bir zeminin oluşmasını engellediğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasındaki dildeki ortaklık söylem düzeyinde keskin sınırlar, kutuplaşma ve mücadele alanının olmadığını gösterirken, kimlik ve kültürlerinin özgünlüğünü korumak ve yaşatmak amacıyla yürütülebilecek herhangi bir politik örgütlenmeye de radikal bir karşı çıkış hâkimdir. Anadolu'ya ilk yapılan Çeçen göçlerinin merkezi konumlarından biri olan Çardakta yaşayan Çeçenlerde, yüz elli yıldan uzun bir süredir Türkiye coğrafyasında yerleşik yaşama sahipken, beş neslin ardından dahi göçebelik psikolojisinin varlığını koruduğu söylenebilir. Zira katılımcılar, karşı ulusalcı veya demokratik hak

taleplerine dayalı örgütlenme biçimlerini, kendilerine kapılarını açan bir devlete karşı ihanet olarak değerlendirmekte ve bir halkın kültürünü yaşatma veya koruma potansiyelini kendi içerisinde keşfetmeleri gerekliliği hususunda ortak paydada birleşmektedirler. Bu sonuç bireylerin sahip oldukları etnik kimlikleri ve politik tutumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş, ulusal kimliklerini Türklük üzerinden inşa ve yeniden inşa ederken kurgulama sürecinde; göçmenlerin sosyokültürel ve politik özellikleri, toplumsal hafıza ve ideoloji bağlamında tesis edildiğini göstermiştir. Aynı zamanda ulusal kimliklerini inşa ve yeniden inşa ederken kimliklerini dayandırdıkları veya ilişkilendirdikleri tarihsel ve kültürel olguları anlamlandırma ve yorumlama biçimlerindeki ortaklıklar Çeçenlerin, Türk ulusalcılığı karşısında gönüllü özdeşliğe dayalı bir tepki ürettiklerini gösterir niteliktedir.

Çeçenlerin gönüllü özdeşlikçi bir tutum sergilemelerinin altında yatan dördüncü etkili faktör; Çeçenlerin kolektif hafızası ve kimlikleri arasındaki ilişkidir. Çeçen etnik kimliğine sahip olan bireylerin sahip olduğu veyahut devraldığı, toplumsal hafızanın kendi kimliklerini inşa ve yeniden inşa sürecindeki kurucu ve dönüştürücü etkisini ve karşılıklarına konumlandıkları Türk ulusal kimliği ile bellek açısından ne tür bir ilişki ve benzerlik kurduklarını, anlamlandırdıkları ve yorumlandıklarını algılamak amacıyla sorduğumuz sorular doğrultusunda katılımcılardan aldığımız cevaplar, iki temel sorunsalın izini sürmemizi olanaklı kılmıştır. Birincisi modernitenin kuşaklar arasındaki etkileşim ve iletişimi yapı sökümcü bir biçimde dönüştürmesidir. Daha açık bir tabirle modernleşme, göç, telekominasyon (sosyal medya, televizyon vs.) gibi toplumsal değişim postulatları Çeçenlerin kendi tarihsel hafızalarını var eden olay, olgu ve sözlü tarih anlatımlarının bir sonraki kuşaklara yoğun bir şekilde aktarımını engellemiştir. Örneğin, yaş değişkenine bağlı olarak 40 yaşın üstündeki katılımcılar, gençler ve yaşlılar arasındaki kültürel aktarımın eksiklerini, değişen yaşam koşulları ile ilişkilendirirken, gençlerin modern yaşam içinde kendi benlik ve kültürlerine karşı gittikçe ilgisizleşerek, günümüz koşullarının böyle bir atmosferi mümkün kılmadığını ifade etmişlerdir. Genç katılımcılar ise benzer bir şekilde, zaman zaman sözlü tarih aktarımında bulunan büyüklerinden etkilendiklerini ifade etseler de, hem bu tarz paylaşımlarının yoğun olmaması hem de gündelik yaşam pratiklerinin, kendi özgün koşullarıyla Çeçenliği yeniden var edebilecekleri ve yaşatacakları bir ortamı olanaksız kıldığını ifade etmişlerdir. Bu durum Çeçenlerin tarihsel ve toplumsal

hafızalarının kuşaktan kuşağa aktarımı hususunda hatırlatma kültürünün oldukça eksik kaldığını ve genç ve yaşlı kuşağın belleğinin ise modernitenin dönüştürücü etkisi altında Çeçen etnik kimliğinin özünü ve yeniden keşfini engellediğini söylemek mümkündür.

Sosyal bilimlerde tartışıldığı üzere, geçmiş ile ilişkiler; hatırlama üzerinden kurulabileceği gibi, unutma aracılığıyla da bir unutma kültürü ve bastırma politikası olarak kurulabilmekte ve “unutma” da tıpkı hatırlama gibi toplumsal barış, demokratik istikrar ve uzlaşma için bir temel oluşturabilmektedir. Bu bağlamda ikinci sorunsal; Türk ulusal kimliğini tesis etmek amacıyla pratiğe sunulan ideolojik aygıtların Çeçen toplumsal hafızasının aktarılmasının önünde engel teşkil etmesi ve katılımcıların ifadelerinde, çoğunlukla Çeçen etnik kimliğinden bahsettiklerini düşünürken, aslında farkında olmadan kendilerini özdeşleştirdikleri vatandaşlık kimlikleri olan Türk kimliği ile ilişkili daha net ve açıklayıcı ifadeler kullanabilmeleridir. Daha açık bir tabirle resmi tarihin baskıcı sunumu, eğitim müfredatının resmi Türk tarihini merkeze alan bir yol izlemesi, Türk dilinin kamusal alanın tüm katmanlarında yaygınlaştırılması ve eklemelenmesi toplumsal hafızanın silikleşmesine ya da en iyimser tabirle melezleşmesine sebebiyet vermiştir. Siyasal erk toplumu dönüştürme işlevinde doğrudan, toplumsal olayların sembolik boyutunu temsil eden kültürleri hedef almış, yeni nesillerin yetiştirilmesi yahut kimlik bilincinin oluşturulması fonksiyonlarını yerine getirmek amacıyla öncelikle kendisine dil ve kültür birliğini sağlamayı hedef olarak seçmiş ve siyaset kurumu kültür yapısına bağlı olarak kimlik inşasını da gerçekleştirmiştir. Özellikle resmi tarih ve dil alanında yapılan reformlar Çeçenlerin etnik kimlikleri ve vatandaşlık kimlikleri arasındaki ilişkiyi etkileyerek, kültürel ayrımın kimliğe dönüştüğü noktaları ortadan kaldırmış ve yeni bir kimlik üretmiştir. Misal olarak, katılımcılar dil kaybını, Çardak bölgesinde okulların inşa edilmesi ve okuma oranının artması ile doğru orantılı olarak değerlendirmişler, öğretmenlerin “Türkçe konuşun” uyarıları ve Türkçe’nin yaygınlaşması sürecinde, Çeçen diline hâkim olan ve Türk dilini bilmeyen öğrencilerin yaşadıkları zorluklar ile ilgili çeşitli örnekler yer vermişlerdir. Ancak garip bir şekilde katılımcılar arasında yine siyasal otorite ile ilgili herhangi bir eleştiriye rastlanmamakla birlikte, bu durumu büyüklerin okuyarak öğretmen olmaları ve Çeçen gençlerini aldıkları Türkçe eğitim doğrultusunda yetiştirmeleri ile ilişkilendirmişler, son olarak yakın dönemde Çeçen dilinin

konusulmamasını ise dışardan yapılan evliliklere bağlamışlardır. Dilin yitimi ise kültürel bir kopuşu olanaklı kılmış, Çeçenler kendi kimlik ve kültürlerinden uzaklaşırken, belirleyici ve etkili bir faktör olan resmi tarih ve dil alanının eğitim aracılığı ile yaygınlaştırılması, Çeçenlerin toplumsal hafızalarına ve vatandaşlık kimliklerine etki etmiştir.

Son olarak Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin Türk ulusalcılığına karşı geliştirdikleri tepkinin gönüllü özdeşliğe dayanmasında etkili olduğu düşünülen faktör dünya görüşü ve siyasal tercihlerdir. Bireylerin sahip olduğu dünya görüşü ve politik tutumlarının, etnik kimliklerini ve karşılıklarına konumlandıkları kimlikleri inşa ve yeniden inşa etme sürecindeki etkisini gözlemleyerek, bu etkinin gönüllü özdeşlikçi bir ilişki biçimi geliştirmelerinde bir neden olup olmadığını ortaya çıkarmak amacıyla katılımcılara dünya görüşleri ve politik tercihleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Çardak'taki katılımcılarımızın tamamı, sorduğumuz sorulara binaen sağ tandaslı, milliyetçi muhafazakâr olarak tanımlayabileceğimiz siyasal partileri tercih ediyor olup kendilerini muhafazakâr ve görece milliyetçi olarak tanımladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum hali hazırda milliyetçi ve muhafazakâr bir formata evrilen resmi ideoloji ile aralarında sorun olmadığını da gösterir niteliktedir. Kaldı ki yaş ortalaması 30'un üstünde olan katılımcılar siyasal tercihlerini Ak Parti'den yana kullandıklarını ifade etmişler, bu durumu Ak Parti'nin muhafazakâr yönü, ekonomik ve sosyal anlamda yaşam standartlarının yükselmesi, dış ülkelere ve muhalefete karşı ülkenin milli birliğini ve bütünlüğünü koruyan tutumu ile ilişkilendirmişlerdir. Genç katılımcılarda ise siyasal bir aktör olarak Muhsin Yazıcıoğlu'nun ölümüyle siyasal tercihlerin Büyük Birlik Partisi'nden, Milliyetçi Hareket Partisi ve Saadet Parti'si arasında dağıldığı gözlemlenmiştir. Çeçenlerin siyasal tercihlerini sağ tandaslı, milliyetçi, muhafazakâr, İslamcı partilerden yana kullanmalarının, onların İslami karakterleri ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Çeçenler ve Türklerin tarihi zeminden beslendikleri en temel ortaklıkları öncelikle din mefhumu ekseninde belirlenmiş, ortak dini kimlikleri diyaloglarının ve birbirleri ile yakın ilişkilerinin temel çıkış noktaları olmuştur. Dolayısıyla hem Müslüman kimliğine sahip olan hem de dinsel kimlikleri nedeniyle topraklarından sürülen Çeçenlerin, sol tandaslı partiler ile aralarında kurduğu negatif ilişki ve dünya görüşlerinin muhafazakârlığa yakın olması bu açıdan anlaşılabilir. İkinci etken ise Türk ulusal kimliğinin etno-dinsel içerimleri ile ilişkilidir. Daha amiyane bir tabir ile Türk ulusalcılığı için Sünni

İslam'ın herhangi bir sorun teşkil etmemesi Çeçenlerin gönüllü özdeşlikçi bir tutum sergilemesinde etkili olmuştur.

Sonuç olarak; Çardak beldesinde etnik ve kültürel benzerlikler, ortak dini kimlik, örgütlenme kapasitesi ve nüfus yoğunluğu, toplumsal hafıza, dünya görüşü ve siyasal tercihler bağlamlarında gerçekleştirdiğimiz entelektüel arayış bir dizi sorgulamanın önünü açarak, tezin ana probleminin zeminini oluşturmuş ve Çeçenlerin ulusalcılığa karşı gösterdikleri gönüllü özdeşlikçi tepkinin izini sürmemizi olanaklı kılmıştır. Kolektif bir ezbere dayalı benzer politik tutumlara sahip olan Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin, kimliklerini tanımlama ve anlamlandırma biçimlerinden, dinsel kimliklerini anlamlandırma biçimlerine, bireylerin kolektif hafızalarını inşa etme ve kurgulama biçimlerinden, eyleyicilerin tavır, tutum ve söylem pratiklerinin şekillendirdiği kimlik algısı ve politik iklimin tarzına kadar birçok gösterge Türk kimliği ile Çeçen kimliği arasındaki kimlik ve kültür temelli uzlaşmayı gösterir niteliktedir. Bu uzlaşma çalışmamızda sistematik olarak gönüllü özdeşlik olarak tanımlanmıştır.

7.2. Öneriler

Türkiye'de kendi koşulları ile kimliklerini var etmek isteyen etnik gruplar, ulus devlet bileşenleri karşısında zayıf kalmış, hem kültürün temel unsuru olan dilde hem de kültürlerinin yapısal tüm niteliklerini taşıyan gündelik yaşam ritüellerinde oldukça gerileme riski ile karşı karşıya kalmışlardır. Bazı etnik gruplar kültürel anlamda bu duruma karşı direnç gösterirken, bazıları ise inşa edilen ve sürekli olarak üretilen ulusal kimlikleri ile ilişki biçimlerinde oldukça ılımlı bir çizgide ilerleyerek, kendi benliklerinden olmasa da kültürlerinden ve geçmişlerinden bir hayli uzaklaşmışlardır. Bir toplumun çok etnili topluluk gruplarından oluştuğu ve birbirinden birçok açıdan farklılık arz eden bu guruplara tek bir üst kimliğin dayatılamayacağı aşikârdır. Dolayısıyla öncelikle Türkiye'de reel anlamda çokkültürlülük tartışmaları merkeze oturmalı ve yeni bir tartışma alanı olarak siyasi kurumların tüm katmanlarında kendini göstermeli, demokratik çözüm arayışları, anayasal düzenlemeler, insan hakları gibi konular güncellik kazanarak, tartışmaya açılmalıdır. Kamusal alanda ise devlet ve devletin ideolojik aygıtlarının baskın yapısı hafifletilmeli, belirli bir çizgide sivil toplum kuruluşlarının etkinlik alanları güçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA:

- Ahmedov, Yavus.(2000). **Çeçen-İnguş Halkıyla Rusya Arasındaki İlişkiler**. (Çev. Tarık Cemal Kutlu). İstanbul. Sorun Yayınları.
- Aktürk, Şener. (2006). **Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler**. Doğu-Batı Düşünce Dergisi. (Üç Aylık Dergi) 38. 23-56
- Akça, Gürsoy. (2005). **Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik**. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 15. 1-24.
- Alakom, Rohat. (1998). **Hoybûn Örgütü ve Ağrı Ayaklanması**. İstanbul: Avesta Yayınları
- Anderson, B. (1995). **Hayali Cemaatler**. (Çev. İskender Savaşır) İstanbul: Metis Yayınları.
- Aydın, Hasan. (2006). **Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları ve Eğitim Felsefesi**. Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırma Dergisi. 1(1). 227-286.
- Aydın, Mustafa. (2005). **Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkasya**. İstanbul. Gökkubbe Yayınları
- Bayri, Hakan. (2008). **Türkiye’de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik (1980 Sonrası Döneme Sosyo-Politik Bir Bakış)**. (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008). Ulusal Tez Merkezi. 254924
- Berber, Ferhat. (2011). **19. Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler**. Karadeniz Araştırmaları. 31.
- Berber, Ferhat. (2013). **Kırım ve Kafkasyalı Muhacirlerin Manisa Kazasına İskânı (1860-1876)**. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11(3).
- Bice, Hayati. (1991). **Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler**. Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Bolat, Ali. (2012). **Çeçenlerin Göçü**. Yitik Kule. (Düz. İstanbul Kafkas Çeçen Derneği). İstanbul.

- Bozarslan, Hamit. (2002). **Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000)**. Ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (Milliyetçilik)*. İçinde. Cilt 4. İstanbul: İletişim Yayınları
- Budak, Mustafa. (2002). **Rusya’nın Kafkasya’da Yayılma Siyaseti**. Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi. Ed.: Hasan Celal Güzel, Ali Birinci. İstanbul. Yeni Türkiye Yayınları. (Cilt IX)
- Cutler, M. Robert, (2006). ‘**Kafkasya’daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri**’, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, 1(1)
- Çağlar, Nedret. (2008). **Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik**. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 13(3).
- Çeçen, Anıl. (2002). **Çeçenistan Dosyası**. Ankara. Yeni Avrasya Yayınları
- Dikeçligil, Beylü. (2011). **Kültür Kavramının Analizi veya Sosyo-Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme**. Alver, K. & Doğan, N. (Editörler). *Kültür Sosyolojisi*. İkinci Baskı. Ankara. Hece Yayınları
- Erdenir, F. H. Burak.(2002). **Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post-Milliyetçiliğe**. Ankara. Siyasal Kitabevi.
- Erel, Şerafeddin. (1961). **Dağıstan ve Dağıstanlılar**. İstanbul. İstanbul Matbaası
- Ergil, Doğu. (2009). **Kürt Raporu Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine**. İstanbul: Timaş Yayınları
- Gellner, Ernest. (1992). **Uluslar ve Ulusalçılık**. (Çev. Büşra E. Behar & Günay G. Özdoğan). İstanbul. İnsan Yayınları
- Gezik, Erdal. (2012). **Alevi Kürtler**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gurulkan Kemal, Çınar A. Osman, Genç İ. Yusuf & Demirbaş Uğurhan, (2012) ‘**Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri II**’. İstanbul
- Hobsbawn, Eric & Ranger, Terence. (2006). **Geleneğin İcadı**. (Çev. Mehmet Murat Şahin) İstanbul. Agora Kitabevi.
- Hülür Hilmi, Akça Gürsoy. (2007). **İmparatorluktan Cumhuriyete Siyasal Bütünlük ve Ulusalçılık Söylemi**. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 22.
- Jan, Assman. (2001). **Kültürel Bellek**. (Çev. Ayşe Tekin). İkinci Baskı. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

- Kahraman, Mehmet. (2008). **Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Laiklik**. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 5 (9).
- Kara, İsmail. (2009). **Diyanet İşleri Başkanlığı**. Ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (İslamcılık)*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Karpat, Kemal H. (2012). **Türk Demokrasi Tarihi**. İstanbul: Timaş Yayınları
- Karaduman, Sibel. (2010). **Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü**. Journal of Yaşar University. 17(5). 2886-2899.
- Keyman, E. Fuat. (2007). **Türkiye'de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme**. Doğu Batı Düşünce Dergisi. 41. 217-230.
- Kukul, M. Halistan. (2002). **Şeyh Şamil ve Çeçenistan**. Ankara. TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kurtoğlu, Z. (2009). **Devlet Akli ve Toplumsal Muhayyile Arasında Din ve Siyaset**. Ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Dönemler ve Zihniyetler)* içinde. Cilt 9. İstanbul: İletişim Yayınları
- Küçük, Murat. (2002). **Mezhepten Millete: Aleviler ve Türk Milliyetçiliği**. Ed.: Tanıl Bora, Murat Gültekingil. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Milliyetçilik)*. İçinde. Cilt 4. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mansur, Şamil. (1995). **Çeçenler**. Üçüncü Baskı. Ankara. Sam Yayınları.
- Nişancı, Şükrü & Işık, Cemal. (1-2 Ekim 2012). **Etnisite Algısının Siyasal Tercihler Üzerine Etkisi: Kars İli Kağızman Üzerine Bir Çalışma**. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumunda sunuldu. K. Maraş.
- Örs, H. Birsen. (2009). **Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü**. İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 40.
- Özdemir, Eylem. (2010). **Kimlik Kavramı ve Teorik Yaklaşımlar**. Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi. 8(32).
- Özkırımlı, Umut. (2009). **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**. 3. Baskı. Ankara. Doğu-Batı Yayınları
- Özdil, Abdullah.(2012). **Urartu: Çeçence Konuşmuş Bir Dünya Uygarlığı**. Yitik Kule (Düz. İ.K. Çeçen Derneği). İstanbul

- Parekh, Bhikhu (2002). **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**. (B. Tanrıseven, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Sarı, Engin. (2010). **Kültür, Kimlik, Politika Mardin’de Kültürlerarasılık** İstanbul. İletişim Yayınları.
- Schlesinger, Philip. (1994). **Medya, Devlet ve Ulus**. (Çev. Mehmet Küçük). İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Selçuk, S. Senem. (2011). **Milliyetçilik Üzerine: Bir Literatür Taraması**. Journal of Yaşar Universty. 23(6).
- Şahin, Yakup. (2013). **Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar: Torik Bir Giriş**. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi. 1.1.
- Tanrıseven, Oktay F. (2001). **Moskova’nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları**. Avrasya Dosyası (Rusya Özel). 6(4).
- Tuna, Korkut. (2011). **Dil ve Kimlik**. Alver, K & Doğan, N. (Editörler). Kültür Sosyolojisi. İkinci Baskı. Ankara. Hece Yayınları
- Tok, Nafiz. (2003). **Kültür, Kimlik ve Siyaset**. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Temizkan, Abdullah. (2009). **Kuzey Kafkasya Müridizmi, Müridizmin Yayılma Stratejisi ve Feodal Beylerle İlişkisi**. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. (9) 2.
- Temizkan, Abdullah. (2010). **Kuzey Kafkasya’da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat**. Karadeniz Araştırmaları. 25.
- Temizkan, Abdullah. (2013). **Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı Arasında İmam Mansur**. Sûfî Araştırmaları Dergisi. 8.
- Üstel, Füsun. (2009). **"Makbul Vatandaş"ın Peşinde**. İstanbul: İletişim Yayınları
- Yanık, Celalettin. (2013). **Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi**. Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi. 20.
- Yaman, Ali & Erdemir, Aykan. (2006). **Alevilik ve Bektaşilik**. İstanbul: Horasan Yayıncılık

- Yalçinkaya, Alaeddin. (2006). **Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümden Küresel Kördüğüme**. Ankara. Lalezar Kitapevi
- Yeğen, Mesut. (2006). **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşil, Caner. (2014). **Çeçen Sorunu ve Günümüzde Çeçenistan (Rapor)**. <https://www.academia.edu/7181956> (20.04.2015).
- Yurdigil, Yusuf. (2007). **Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Ulusal Kimlik Olgusu ve Ulusal Kimliğin Televizyon Haberlerinde Sunumu**. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007). Ulusal Tez Merkezi. 214113
- Wagner, Moritz. (1999). **Kafkas Rus Savaşı’nda Çerkesler-Çeçenler-Kazaklar ve Gürcüler**.(Çev. Sedat Özden). İstanbul. Kayıhan Yayınları

EKLER:

EK 1. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı No	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Seviyesi	İş/Meslek
1.	21	Erkek	Üniversite	Öğrenci
2.	23	Erkek	Üniversite	Öğrenci
3.	23	Kadın	Üniversite	Öğrenci
4.	23	Kadın	Üniversite	Öğretmen
5.	24	Kadın	Üniversite	Öğrenci
6.	25	Erkek	Üniversite	Çalışmıyor
7.	27	Kadın	Lise	Güvenlik Görevlisi
8.	28	Erkek	Üniversite	Özel Sektör
9.	28	Erkek	Üniversite	Öğretmen
10.	29	Erkek	Üniversite	Makine Operatörü
11.	29	Erkek	Lise	Berber
12.	30	Kadın	Lise	Ev Hanımı
13.	30	Erkek	Lise	Serbest Meslek
14.	32	Kadın	Üniversite	Ev Hanımı
15.	40	Erkek	Lise	İşletme Sahibi
16.	44	Erkek	Lise	Servis Şoförü
17.	45	Erkek	Üniversite	Devlet Memuru
18.	45	Erkek	İlköğretim	Serbest Meslek
19.	52	Erkek	Üniversite	Emekli Memur
20.	55	Kadın	İlköğretim	Ev Hanımı
21.	55	Erkek	Üniversite	Emekli Öğretmen
22.	55	Erkek	Üniversite	Esnaf
23.	56	Erkek	Lise	Terzi
24.	65	Erkek	Lise	Emekli Öğretmen
25.	67	Erkek	Lise	Emekli Memur

EK 2. Mülakat Formu

A) Etnik Aidiyet ve Kültürel Benzerlik:

1. Öncelikle biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? (Yaş, eğitim, iş, aile yapısı vb.)
2. Aslen Çeçen kökenli olduğunuzu kabul ediyor musunuz?
3. Kendinizi hangi etnik kimliğe (Türk mü Çeçen mi) ait hissediyorsunuz? Neden?
4. Türkiye’de siz ya da aile üyeleriniz sırf Çeçen kimliğinizden dolayı herhangi bir konuda olumsuz bir ayrımcılık/dışlama yaşadığınızı hiç hissettiniz mi? Açıklar mısınız?
5. Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında benzerlikler/ortaklıklar/yakınlıklar kuruyor musunuz? Kuruyorsanız gerekçelendirebilir ve örneklendirebilir misiniz?
6. Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında önemli farklılıklar görüyor musunuz? Örneklerle açıkla mısınız?

B) Ortak Dini Kimlik:

7. Din, gündelik hayatınızda ve genel olarak sizin için ne kadar önem taşır?
8. Kendinizi Sünni İslam’a mı Şii İslam’a mı dâhil görüyorsunuz? Mezhep farklılıklarını ne kadar önemsiyorsunuz?
9. Türkiye’de dinsel kimliğinizi dilediğiniz gibi yaşama imkânı buluyor musunuz?
10. Türklerin İslam dinini algılama ve yaşama tarzı ile kendinizin İslam dinini algılama ve yaşama tarzı arasında benzerliklerin mi farklılıkların mı ağır bastığını düşünürsünüz? Örneklerle açıkla mısınız?
11. (Eğer din hayatında önemli ise) dindarlığınızı daha iyi yaşamak için Türkiye’de nelerin değişmesini isterdiniz?

C) Örgütlenme Kapasitesi ve Nüfus Yoğunluğu:

12. Sizce Çeçenler Türkiye’de kendi kimliklerini ve kültürlerini korumak ve yaşatmak için yeterince örgütlenebiliyor mu? (Yanıt “hayır” ise) Bunun başlıca nedenleri sizce nelerdir?
13. Sizce Türkiyeli Çeçenler arasında da ulusalcı bir hareket gelişmeli midir? (Yanıt “Evet” ya da “Hayır” olsa da) Neden?
14. Sizce Türkiyeli Çeçenler arasında ulusalcı bir hareketin gelişmesi için yeterli Çeçen nüfus mevcut mudur?

D) Toplumsal Hafıza:

15. Çocuklarınıza ve gençlerinize Çeçenlerin geçmişte yaşadıkları acı tecrübeleri ne sıklıkla anlatıyorsunuz. Niçin?
16. Sizden önceki büyükleriniz size bu tür acı tecrübeleri anlatır mıydı? (Yanıt eğer “evet” ise) bu anlatılanlar sizde ne tür etkiler yarattı?
17. (Yanıt eğer “evet” ise) Büyükleriniz size, siz de çocuklarınıza ve gençlerinize Çeçenlerin geçmiş acı tecrübeleriyle ilgili neler anlatıyorsunuz?

E) Dünya görüşleri ve Siyasal Tercihler:

18. Dünya görüşünüzü en iyi tanımlayabilecek sözcük ne olabilir: Muhafazakârlık, Milliyetçilik, Sosyal demokrasi, Sosyalizm veya diğer (belirtiniz).
19. Buna göre, son iki-üç genel seçimde hangi partiye oy verdiniz?
20. Türkiye’deki mevcut ve geçmiş partiler içinde Çeçen Mücadelesine ve Türkiye’de yaşayan Çeçenlerin refah ve mutluluğuna en fazla destek veren partinin hangisi olduğunu düşünüyorsunuz? Hangi tutum ve politikalarıyla bu partinin desteğini daha yüksek buluyorsun

EK 3. Deşifre Edilmiş Görüşme Örneği

A) Etnik Aidiyet ve Kültürel Benzerlik:

1.Öncelikle biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? (Yaş, eğitim, iş, aile yapısı vb.)

Yaş:45, Meslek: Devlet Memuru

2. Aslen Çeçen kökenli olduğunuzu kabul ediyor musunuz?

Evet, kabul ediyorum.

3. Kendinizi hangi etnik kimliğe (Türk mü Çeçen mi) ait hissediyorsunuz? Neden?

Kendimi Çeçen olarak görüyorum. Millet olarakta Türkleri çok seviyorum yani bu, bu ülkede yaşadığım için değil, Türkleri seviyorum, bayrağımı seviyorum, vatanımı seviyorum. Devlet olarak devletimi seviyorum, yani Türkiye’de yaşamaktan memnunum. Yani şu anda tercih edebileceğim, en iyi yaşanacak ülkenin de hala Türkiye olduğunu düşünüyorum.

4. Türkiye’de siz ya da aile üyeleriniz sırf Çeçen kimliğinizden dolayı herhangi bir konuda olumsuz bir ayrımcılık/dışlama yaşadığınızı hiç hissettiniz mi? Açıklar mısınız?

Hayır, ben kesinlikle düşünmüyorum ama eskiden, Cumhuriyetin, yani ulusal devleti kurma aşamasında bu tür olumsuzluklar yaşanmış. Yani burada, okullarda, tek millet, ulusalcılık yapılmaya çalışılırken, dil anlamında yani öğrencilerin okullarda, tenefüslerde kendi aralarında Çeçence konuşmalarının yasaklanması gibi bu tür olumsuz şeyler olmuş. 40’lı yıllarda, 50’li yıllarda ama biz o dönemi de böyle bir ayrımcılığı da görmedik.

5. Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında benzerlikler/ortaklıklar/yakınlıklar kuruyor musunuz? Kuruyorsanız gerekçelendirebilir ve örneklendirebilir misiniz?

Bence var ama şöyle, Çeçenler daha kapalı toplum olduğu için eskiden gelen adetlerini, bundan 15-20 sene öncesine kadar daha iyi korudukları için kaybetmemişler. Bence Türkler daha çabuk asimile olmuş. Yani kendi ülkesi içinde de asimile olmuş benim nezdinde çünkü bir Osmanlı toplumunun yaşayış tarzıyla sonrasında Cumhuriyet toplumunun oluşturdukları toplumsal yapılar arasında fark var. Daha eskilere gidersen var, mesela büyüklere saygıda, şimdi bizim yaşlılardan

dinlediğimiz adetlerin aynısının Türklerde de olduğunu görüyoruz. Yalnız, şimdi mesela bizim Çardak'ta çok kalmasa da bundan 15-20 sene önce büyükler yoldan geçerken gençlerin ayağa kalkması şu anda Türk köylerinde yok ama onların daha eski zamanlarında onlarda da –kaybedilmeyen kültür unsurları- var. Yani Türklerde aslında bence kendi Türkiye Cumhuriyeti içinde kendileri asimile olmuş. (Örneğin ortak bir simge olarak kurt simgesini gösterebiliriz. Hatta Türkes ve Dudayev arasında da bu konu üzerinden geçen kısa bir anekdot vardır. Peki siz Çeçenlerle Türkler arasında bu tarz ortak simgeler olduğunu düşünüyor musunuz?). Var, evet, simge olarak var. Mesela bugün hilal ve yıldız değişik olsa da yani Türk bayrağındaki şekli ile olmasa bile bugün Çeçen şehitliklerinde fotoğraflarını görmüşseniz, aynı şekilde ay hilal, tabii ay hilal değişik, biraz daha açısı geniş ama yıldızın şeklide biraz değişik yalnız baktığın zaman simgesel olarak benziyorlar. O var, yalnız Çeçenlerdeki hatta hacca giden konvoylardaki kullanılan ay hilal yeşil zemin üzerindedir veya şey var, mesela Cavhar Dudayev zamanındaki o kabul edilmiş olan sancaktaki, o kurdun altındaki dokuz tane yıldız var. Yani bu Çeçenlerin dokuz ana kabileden geldiklerini savunuyor, bu bayraktaki veya sancaktaki mesela Milliyetçi Hareket Partisi'nin de bir “Dokuz Işık” sloganı vardı eskiden çok kullanılırdı, şimdi kullanılmıyor. Bu tür simgesel benzerlikler var ama başka da şuan aklıma gelmiyor.

6. Türk kültürü ile Çeçen kültürü arasında önemli farklılıklar görüyor musunuz? Örneklerle açıklar mısınız?

Keskin farklılıklar görmüyorum ama sanki biraz şey konularında, Türkiye'de aslında çok karıştığı için, bu televizyonları filan çok bozduğu için, bazı şeylerde var mesela bu yardım dağıtmak hususunda. Yani Türkiye'de bir halk her şeyi aşırı derecede her şeyi devletten beklerken, Çeçenlerde bir tokluk var yani, tenezzül etmeme, o tür şeyler var. Mesela bir yardım dağıtılacağı zaman Çeçenistan'da bugün gidin, bir kamyonun yardım poşetleri dağıtıldığı zaman insanlara yalvarıp çok zor verirsiniz. Yani utanırlar onu almaya ama Türkiye'deki haberlerde görüyoruz, birbirini eziyorlar. Yani bu daha çok bence insanların kendi kültüründen uzaklaştığından dolayı diyorum yani Çeçenler kapalı bir toplum olduğu için eski kültürü daha iyi koruyor, yani tekrar ona dönüyorum ama şey de, Türkiye'de basında olsun yayında olsun veyahutta insanların özlerini değiştirmeleri ile ilgili bence daha, toplumların yapısı daha çok değiştirilmiş diye düşünüyorum. (Çardakta birkaç yıl öncesine kadar

bahar şenlikleri, gençler için düzenlenen Çeçen düğünleri gibi yoğun kültürel faaliyetler oluyordu ancak son dönemlerde bu tarz faaliyetlere çok az rastlıyoruz, sizce Çeçen gençleri kültürlerinden gün geçtikçe daha da mı uzaklaşıyorlar?) Valla ben bu konuda kesinlikle suç bulamam veyahutta onlardan kaynaklandığını da söyleyemem. Benim gözlemim Çardak'a televizyon girdiği tarihten sonrası ile öncesi arasında dağlar kadar fark var. Yani çünkü o küçüklüğümüzde, tam bizim zamanımıza denk geldi o, biz böyle 5-6 yaşlarındayken ilk defa televizyon geldi Çardak'a. Ondan önceki şeylerimiz, hep eski Çeçen adetleri, çok katı olanlar hariç yani kadınların yolda, kucağında çocuk varken, orada bir büyükle karşılaştıkları zaman onu bırakıp gitmeleri filan, onları biz görmedik ama daha eskilerden anlatılanları duyduk. Yalnız kadınların veya erkeklerin eski Çeçen adetlerine göre veya gençlerin adetleri biz çocukken vardı evet ama şimdi göremiyoruz. Ancak bunun sebeplerini ben her gün içeride gördüğümüz, kültürümüzü bozan televizyon olarak görüyorum. Ondan sonra bir de şey var, Çardak öyle arazisi fazla olan bir yer değil. İlk geldikleri zaman, nüfus az olduğu zaman evet buradaki Çeçenlere, buradaki arazi yettiği için bunlar kapalı bir toplum olarak kalabilmişler, dışarıya çok açılmamışlar ama zamanla ne olmuş, buradaki arazi insanlara pek yetmemiş. Yetmeyince insanlar okumaya başlamış, memurluk için dışarı çıkınca insan, biliyorsunuz kültür devamlı etkileşimdir zaten, alır verir, dışarıdan aldığı kültürü, kendi kültürüyle büyümüş bir anne babanın çocuğu dışarı çıktığı zaman, çocuğu etrafın kültürüyle, şimdi mesela o çocuklar geldiği zaman buraya, mesela biz burada Çardak'tan dışarı çıkmadığımız zamanlar, dışarıda görev yapan memur çocukları geldiği zaman biz pantolonsuz dışarı çıkamazken onlar şort ile gezerdi hatta biz onlarla dövüştük niye şort giyiyorsunuz filan diye. Mesela o zaman, bizim çocukluğumuzda kadınların pantolon giymeleri çok büyük ayıptı, Maraş'ta pantolon giydiğini gördüğüm bir kadın, Çardak'a geldiği zaman etek giyerdi. Mesela Maraş'ta hayatta başını örtmeyen bir kadın gördüğüm zaman, Maraş'a geldiğinde yarımda olsa bir başını örterdi. Yani bunlar zamanla aşıldı, dejenere ola ola şey oldu yani bitti. Çok dışarıya göç verdi Çardak, çok aşırı derecede. (Peki Çeçenlerin kültürel uzaklıklarını hiç iktidarla ilişkili düşünüyor musunuz?) Valla ben iktidarla, devletin buna müdahil olduğuna inanmıyorum. Müdahil olsa belki insanlar tepki olarak daha çok korumaya çalışırlardı çünkü etkiye tepki vardır mesela bugün Yahudiler kaç bin yıl sürgünde yaşadıkları halde kendi kültürlerini yaşatabilmişlerdir. Birde bizim dinsel olarak, şimdi Müslümanların kardeşir şeyinden dolayı evlilikler dışarıdan çok

kolaylıkla yapılabilir. Mesela şimdi bir Çeçen kadın çok kolay bir Türk ile evlenebilir, Türk olan Çeçenle evleniyor. Efenim halaların iki tanesi Türk ile evlenmiş, bizim gelinimiz var Türk, böyle aileler iç içe geçtiği zaman bence pekte artık insanlar şey yapmıyor, ben şahsen bıraktım yani Çeçen kültürünü çocuklarıma öğretmeyi, böyle yapın demeyi falan ben bıraktım mesela. Bence koşullar yani, hayat şeyi, sen zaten ne yapsan da televizyon olsun, bilgisayar olsun, telefon olsun, bence zaten onlar senin öğretmek istemediğin çok farklı bir kültürü veriyor onlar. Okul olsun, sen istediğini yap, olmuyor, ben öyle düşünüyorum.

B) Ortak Dini Kimlik:

7. Din, gündelik hayatınızda ve genel olarak sizin için ne kadar önem taşır?

Her Müslüman gibi benim içinde önemli tabi ki ve mümkün olduğunca da gerekliliklerini yerine getirmeye çalışırım.

8. Kendinizi Sünni İslam'a mı Şii İslam'a mı dâhil görüyorsunuz? Mezhep farklılıklarını ne kadar önemsiyorsunuz?

Sünni İslam. Hayır, mesela Sünniliğin içinde yani bugün biliyorsunuz Sünniliğin içinde dört tane mezhep var. Onları hiçbir şekilde yadırgamam. Ben Şafi olmama rağmen Hanefilik ile ilgili laf söyletirmem kimseye veyahutta bir Hanefi'nin bir Şafi'ye laf söylemesini de engellerim. Çünkü bu bizim inancımıza da aykırı, bugün yaşayan dört tane, bizim Sünni itikadımıza göre dört tane mezhebi biz hak görüyoruz. Hiç birinin birinden üstün olduğunu da iddia edemeyiz. (Peki köyde kendi dilinizi bilen Şafi bir imam olmasını ister miydiniz ya da burada böyle bir talep var mıdır?) Şimdi kesinlikle dil olarak değil de, zaten gelen imamlarımız hep Türk, hep Hanefi ama burada hep Şafi oluyorlar. Yani Şafi olduğundan değil de o işin esprisi, imamlarla daha önceden istişarelerde bulunuyorlar cemaatle, mesela dernek başkanı var, cami derneğinin başkanı, birkaç kişi gidiyor Çardak'a, müftülükle görüştükleri zaman, burada imamlar genelde şu şekilde Çardak'a tayin yaptırılıyor zaten, kenar köylerde, daha dağ köyleri var mesela Kavacık, çok daha yukarda falan, işte burada bir imam var falan diye duyulunca, önce bir gidiyorlar arkasında bir namaz kılıyorlar, kıraatına filan bakıyorlar, biraz soruşturuyorlar adamı, sonra adama teklif götürüyorlar yani "Biz senin tayinini Çardak'a aldığımız, yalnız tek şartımız bize Şafi mezhebine göre namaz kıldıracağız." Onlar içinde dinen bir sakıncası yok

onun yani şimdiye kadarda hep öyle oldu. Benim tanıdığım üç dört tane imamın tayini o şekilde buraya getirdiler..

9. Türkiye’de dinsel kimliğinizi dilediğiniz gibi yaşama imkânı buluyor musunuz?

Evet.

10. Türklerin İslam dinini algılama ve yaşama tarzı ile kendinizin İslam dinini algılama ve yaşama tarzı arasında benzerliklerin mi farklılıkların mı ağır bastığını düşünürsünüz? Örneklerle açıklar mısınız?

Valla şey de, bizim Türkiye’deki Çardak olsun, bu kenardaki Çeçen köyleri olsun, Sivas’takiler de, onlardan da tanıdıklarımız var, gitmedim Çeçen köyelerine ama yani tanıdıklarım, hayat tarzı olarak ben aynı görüyorum. Türkiye’deki Çeçenlerin islami yaşamıyla, Anadolu halkından hiçbir farklı yanını görmüyorum. Yalnız Çeçenistan’da, bu savaş döneminde bizde bayağı bir mülteci kaldığı için, onların islama bakışında biraz fark var. Şeyden dolayı oda yani onların bağlı oldukları Kunta Hacı tarikatı, Kadiri tarikatının lideri olan kişiyi aşırı derece kutsuyorlar yani, olması gerekenden daha fazla kutsuyorlar. (Radikal eğilimleri mi var yani?) Yok radikallikten dolayı değil, yani, şimdi bunlar Allah dinini tamamen kabul ediyorlar, peygamberin sünnetini kabul ediyorlar, ondan sonra diyorlar ki kendi tasavvuf liderlerine; “En büyük âlim odur” diyorlar. Ha bu bugün Fetullahçıların, Fetullah Gülen’i gördüğü gibi, Nurcuların Said Nursi’yi gördüğü gibi veya Süleymancılardan veyahutta ne bileyim İsmailağa cemaatinin Mahmut Ustaosmanoğlu’nu gördükleri gibi. Normaldir ama bence daha fazla kutsuyorlar yani herkes tabi kendi bağlı olduğu şeyhi sever, onu üstün görmese zaten peşinden gitmez ama bunlar tarihten belli tutunca biraz aşırı oluyor. Yani sanki ondan daha büyük âlim yokmuş gibi.

11. (Eğer din hayatında önemli ise) dindarlığınızı daha iyi yaşamak için Türkiye’de nelerin değişmesini isterdiniz?

Valla bundan 15-20 sene önce sorulsaydı buna birçok cevabım olurdu ama ben bugün Ak Partinin iktidarı boyunca çok şeyin değiştiğini düşünüyorum ve bundan sonrada bu şekilde devam etmesini istiyorum. Şuanda çok memnunum. Ben şuan İslamın en iyi Türkiye’de yaşandığına inanıyorum. Arabistan’da filan, oralarda bile bu kadar iyi yaşandığına inanmıyorum islamin. Benim din ile ilgili şuanda Türkiye’de hiçbir sıkıntım yok.

C) Örgütlenme Kapasitesi ve Nüfus Yoğunluğu:

12. Sizce Çeçenler Türkiye’de kendi kimliklerini ve kültürlerini korumak ve yaşatmak için yeterince örgütlenebiliyor mu? (Yanıt “hayır” ise) Bunun başlıca nedenleri sizce nelerdir?

Çeçenler kesinlikle örgütlenemiyorlar, örgütlenebileceklerine de inanmıyorum. Çok büyük girişimler oldu yani yapalım, edelim, mesela ben daha önce Maraşta iken dernek kuruldu. Bir araya gelinip, şöyle yapılması lazım, dil kursu açılmaya çalışıldı, folklor kursu falan ama hiçbiri yürümedi. Daha sonra başka teşebbüslerde oldu onlar da yürümedi. Ben Çeçenlerin yapabileceğini zannetmiyorum. Yani sebebi de şu; ekonomikte olabilir yani Çeçenler ekonomisi Türkiye’de iyi olan insanlar değil bence, hepsi memuriyet, memurda anca kendini geçindirebiliyor. Bence hayat şartları diyorum. (Peki sizce Çeçenler kendi kimliklerini bu coğrafyada diledikleri gibi yaşayabilme imkanı bulabildikleri için ve Türklük ile aralarında kurdukları bağla ilişkili olarak böyle bir örgütlenme ihtiyacı hissetmiyor olabilirler mi?) Bence doğru, evet, tespitinize katılıyorum. Çeçenlerin kültürünü yaşamak ile ilgili hiçbir şekilde herhangi bir baskıya maruz kaldığını zannetmiyorum ama belki yoğun bir nüfusa sahip olmadığı için, dağıtıldığı için Türkiye’de yani birde insanlar artık köyde durmadığı için, evliliklerin daha çok, mesela son zamanlarda kesinlikle birbiriyle evlenen Çeçen gençleri hemen hemen yok gibi yani insanlar şehirde tanıştığı, ortamlarda falan ya iş ya okul, oradan itibaren yürüttükleri arkadaşlıklar oradan evliliğe gidiyor. Şimdi ailelerde içeride yani herkesin ailesinin içinde Türk Çeçen karışmış vaziyette şuanda ve Çardak’ın evet biraz çevre köylerinden daha değişik bir kültürü var. Yani bu eskiden gelen Çeçen kültürüyle Türk kültürünün karışımı, melez bir kültür oluşmuş. Şimdiki Çardak’ın halkı da melez aslında, çoğu melez. Yani ben evet kendimi Çeçen olarak söylüyorum ama vatandaşlık bazında baktığın zaman evet, Türk’üz yani, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız. Belki de sadece Çeçeniz diye kelime kullanıyoruz bence artık.

13. Sizce Türkiyeli Çeçenler arasında da ulusalcı bir hareket gelişmeli midir? (Yanıt “Evet” ya da “Hayır” olsa da) Neden?

Türkiye’de zannetmiyorum, Türkiye’de olmaması gerek bence. Çerkezlerin yürüttüğü şekilde ulusalcı sloganları istemiyorum. Mesela şimdi Çerkezlerin yorumlarına ben çok bakıyorum, sanki Türkiye Cumhuriyeti’nin veya Osmanlı’nın

belli bir suçtu varmış gibi kendi sürgünlerinde, Türkiye ile ilgili sitemleri var. Ben öyle zannediyorum ya da ben öyle anlıyorum. Bunu yapan Çarlık Rusya ile Sovyet Rusya, en büyük darbeyi onlar vurmuş, sadece Çerkezler’de değil, tüm Kafkasya’ya vurduğu darbeden Türkiye’nin bir suçtu varmış gibi veya Türkiye’de kendilerini kısıtlayan bir şey varmış gibi devlete sitemlerini duyuyorum ben. Mesela şimdi dediğiniz gibi bir Çerkezlere, Çerkezce kanalını kurmakta hiçbir engel yok, kanunlar şeyinde de yok devletin yasalarına uyduktan sonra, onu kuruyorlar, bizim adımıza devlet kursun bunu, her şeyi devlet yapsın, bizde kullanalım gibi slogan görüyorum ben onlara karşıyım.

14. Sizce Türkiyeli Çeçenler arasında ulusalcı bir hareketin gelişmesi için yeterli Çeçen nüfus mevcut mudur?

Hayır, daha öncede belirttiğim gibi hem nüfus olarak çok azız hem de Türkiye coğrafyasında çok fazla dağılmışız.

D) Toplumsal Hafıza:

15. Çocuklarınıza ve gençlerinize Çeçenlerin geçmişte yaşadıkları acı tecrübeleri ne sıklıkla anlatıyorsunuz. Niçin?

Ben tarih olarak evet Çeçenlerin yaşadıklarını çocuklarıma anlatıyorum ama kültür olarak hiçbir şey öğretmiyorum. Yani mesela dil olarak, tamamen boş verilmiş, biz konuşamıyoruz ki, onlara tamamen konuşun veya öğrenin deme lüksümüz yok. (Peki neler anlatıyorsunuz?) Yani tarihte yaşanan acı tecrübeleri, onları anlatmamın sebebi de gelecekte siyasi düşüncelerine müdahale etmek istediğimden. Nedir bunun sebebi; mesela onların Çeçenleri sürmelerinin en büyük sebebi dindi yani Çeçenler Müslüman olmasaydı bir Ermeniler gibi veya Gürcüler gibi zamanında orada korunabilirdi. Biz niye sığındık Türkiye’ye, Müslüman olduğumuz için. Tarihte bunu anlatmak isterim çocuklarıma bir de şey çocuklarımin vatanına bağlı olmasını istiyorum. Vatan kaybetmek bence çok zor bir şey çünkü dedelerimizin yaşadıklarını canlandırdığımız zaman yarın bir gün burasını da karıştırmaya çalışıyorlar yani vatanına sahip çıksın gençler. Ben onun için, bunları anlatıyorum. (Peki bu bağlamda sizce çocuklarınız Çeçen kimliğini mi yoksa vatandaşlık kimliğini mi daha ön planda tutuyor?) Dilde, yani konuştuğumuz zaman hep Çeçen, yani konuştuğumuz laflar hep Çeçen ama hayat tarzları tamamen Türk.

16. Sizden önceki büyükleriniz size bu tür acı tecrübeleri anlatır mıydı? (Yanıt eğer “evet” ise) bu anlatılanlar sizde ne tür etkiler yaratırdı?

Anlatırlardı ama çok değildi. Ben daha çok Çeçenlerin yaşadıklarını kitaplardan öğrendim. Ailemden duyduğum sadece kendi dedelerinin buraya göç hikâyesiydi.

17. (Yanıt eğer “evet” ise) Büyükleriniz size, siz de çocuklarınıza ve gençlerinize Çeçenlerin geçmiş acı tecrübeleriyle ilgili neler anlatıyorsunuz?

E) Dünya görüşleri ve Siyasal Tercihler:

18. Dünya görüşünüzü en iyi tanımlayabilecek sözcük ne olabilir: Muhafazakârlık, Milliyetçilik, Sosyal demokrasi, Sosyalizm veya diğer (belirtiniz).

Ben kendime muhafazakâr diyebilirim yani dünya görüşüme.

19. Buna göre, son iki-üç genel seçimde hangi partiye oy verdiniz?

Ak Parti. Ak Partiyi tercih etmemin sebebi, daha önceki yıllardaki, üniversitedeki kızlarımızın hayat tarzlarına yapılan müdahaleler, bence Müslümanların yani çok böyle şeriat diye çok korkutulup, şey yapıldığını zannediyorum toplumun. Müslümanlar aslında yani tüm hayat, ama gerçek Müslümanlar yani bunu şey olarak düşünmeyin, ırkçılığa dayanan milliyetçi muhafazakârların dikte ettiği yönler vardır ama gerçekten muhafazakâr, gerçekten İslamiyeti anlayabilmiş insanların diğer hayat tarzlarına müdahale ettiğini düşünmüyorum. Mesela ben, şurada bir Ermeni olsun, Rum olsun veyahutta bir Hıristiyan olsun veya da yabancı olsun, Alevi olsun, onların hayat tarzlarına saygı duyup, onlardan da saygı görüp yaşanabileceğine inanıyorum. Yani İslam zaten bunu emrediyor bize, senin dinin bana, benim dinim bana derken. Bazıları bunu şey yapabilir ama yani asimile etmek için uğraşmış zamanında ama oda yanlış. Bence insanlar gerçekten birbirlerini anlasalar birbirlerinin hayat tarzlarına müdahale etmezler, hoş görürler ve yaşayabilirler gayet barış ortamında, ben buna inanıyorum. Ak Partinin de bunu sağladığına inanıyorum ben. Bugün başı açık bir öğretmene kimse senin başın açık diye veya o mahalle baskısı, ben ona da inanmıyorum yani. (Peki Ak Partiyi tercih etmeniz, bir parti olarak dinsel yönünden ziyade başka ne gibi öncelikleri var sizin için?) Valla şimdi insanlar için sadece bir yönlü olarak şey inanmıyorum ben Ak Partiye oy verildiğine, yani muhafazakâr dediğiniz gibi sadece evet, muhafazakâr insanın, dinsel söylemleri hoşuna gidiyor ama ekonomik olarakta Ak Partinin kadrolarında kendisine güvenen

insanlar görüyorum ben. Mesela bugün siyasi olsun isterse bunu söylemeden geçemeyeceğim, kendisi ekonomist olan ve üniversitede akademisyen olan Devlet Bahçeli kendi koalisyonunda bile Kemal Derviş gibi bir adamı getirmek zorunda kaldı Amerika'dan. Bir ekonomi bakanı bulamadılar, kendi siyasal alanlarının içinde. Şimdi Ak Partinin kadrolarının içinde kendisine inanmış, kendisine öz güveni olan insanların olduğunu, aşağı kompleksinde olmayan insanların olduğuna inanıyorum. Mesela bizim Ak Parti iktidarı öncesindeki iktidarlarımızın hepsinde bir kompleks vardı. Bir Amerika'da temsilde, bir Avrupa Birliği'nin temsilinde kompleksimiz neydi, Avrupa'ya, batıya karşı aşağılık kompleksi, Arap ülkelerine karşı da bir üstünlük kompleksimiz vardı ama ben inanıyorum ki Ak Partinin kapsayıcı olduğuna yani dünyadaki ekonomik olayları iyi kavradığına inanıyorum ve o yüzden de zaten dünyada çok aşırı derecede oyunlar oynandığına inanıyorum Ak Parti üzerine.

20. Türkiye'deki mevcut ve geçmiş partiler içinde Çeçen Mücadelesine ve Türkiye'de yaşayan Çeçenlerin refah ve mutluluğuna en fazla destek veren partinin hangisi olduğunu düşünüyorsunuz? Hangi tutum ve politikalarıyla bu partinin desteğini daha yüksek buluyorsunuz?

Bence Türkiye'de yaşayan Çeçenler özelinde yani özel olarak, onunla ilgili hiçbir partinin pek umurunda olduğuna inanmıyorum da yalnız mücadele esnasında yani savaş zamanında bir takım duygularla yani Osmanlı'nın geçmişte Ruslarla olan mücadelesinden esinlenerek en içten davrananların gençliğin heyecanıyla da diyorum bunu yani akılcı olarak demiyorum, duygusal olarak ben o dönemde şeyleri çok gördüm mesela Büyük Birlik Partisinin Nizamı Âlem, ülkücüler adı altında toplanan gençlik örgütlenmesi var ya, onları gördüm. Onlar gerçekten duygusal olarak en fazla onlar yardım ediyordu, etmeye çalışıyordu gençlik olarak ama Ak Partinin de o zaman iktidarda olmamasından dolayı, Ak Partiden daha çok milli gençlik kolları, yani Refah Partisi o zaman Erbakan olarak düşünürsek, Erbakan zamanında Milli Gençlik Vakfı'nın akıllıca çalışmaları, şimdi Nizamı Âlem duygusal olarak miting alanlarında tamam çok güzel slogan atıyordu, şey yapıyordu ama icraatta ben en çok ben Milli Gençlik Vakfı'nı gördüm. Yani Erbakan hocanın gençlerinin çabalarını daha çok gördüm. Bunun içinde şu diye de ayıramayız yani, ülkücü olanların içinde de gerçekten MHP'nin içinde olanlardan da çok vardı, Nizamı Âlem'den de vardı, ötekinden de vardı. İşe insani boyut olarak bakan bazı şeylerde vardı ama bence yine de Milli Gençlik Vakfı'nı çok slogan atmasa da daha çok çalıştığını zannediyorum.

(Peki Türklük ile Çeçenlik arasındaki yakın bağlar sizce toplumsal bir bilinçaltına dayanıyor olabilir mi?)

Şimdi bence tarihten belli, her ne kadar yani doğru Osmanlı'nın son dönemlerinde, Osmanlı'nın kendi iç dinamiklerinden olsun veyahut dışarıyla olan mücadelelerinden olsun Kafkasya'daki yardım çağrılarında gelememesi belli bir dönemde kızgınlık yaratmış evet ama ne olursa olsun yine bence dünyada birbirini en iyi anlayan iki millet Çeçenler ve Türkler. Türklerin tarihten belli Ruslarla olan mücadelesi, Çeçenlerin olan mücadelesi, ortak düşman olarak Rusların olması bunları çok zaman bir çatı altında toplamıştır diye düşünüyorum. Bir de din olarak birliktelik, ondan sonra bence bir de şey var yani Kafkasya'daki Türk milletlerinin, mesela Çeçenlerin yanında, Çeçenistan'ın içinde Türk köyleri var yani çok kişi bilmez bunu ama Kumuk Türklerinin dört beş tane köyü var. Bence Türkler ile Çeçenlerin çok ortak özellikleri var. Bugün dombra diye çaldığımız şeyin bir benzeri de çiprandır. Yani aynı melodide aynı tınıları alıyorsun aşağı yukarı Çeçenlerin milli şeyinde de. Ben akrabalığa bağlıyorum, kısacası, tek kelimeyle akrabalık diyorum.

(Yani sizce Çeçenler gönüllü olarak, herhangi bir asimilasyona maruz kalmadan, Türklük ile bir özdeşlik kurmuşlardır mı?)

Bence kurmuşlardır. Yani şimdi asimile olmuşlar diyeceğim ama bu zorunlu bir asimilasyon değil, kendi istekleri dışında bir şey değil. Bu şekilde olmasını istemeseler de bence hayat şartları ona zorlamış. Yani çok dar bir çevre Türkiye'de Çeçenlerin bulunduğu yerler. Yani burada bir köy, Sivas'ta üç dört köy, Kızıltepe'de mesela bir mahalle, Beyşehir'de bir mahalle, bu kaçınılmazdı bence ve iyi dayanmışlar yani bugüne iyi gelmişler. Çünkü diğer milletlere bakarsan, şimdi burada mesela, bundan 40 sene önce Almanya'ya gitmiş bir insanın çocuğu buraya geldiğinde Türkçeyi zor konuşuyor. Tamamen hareketleri Alman, dünyaya bakışı Alman, dil çok zor, Türkçeyi çok zor konuşuyor ama Çeçenler 150 yıl geçmiş, bazı ailelerinki 150 yılı da geçmiş ama bugüne kadar bence pek çok şeyi de korumuşlar. Evet, belki yarı yarıya, yarısından fazlası da kaybetmiş olabilirler ama gene iyi dayanmışlar diyorum yani bu kadar dar çevrede.

EK 4. Türkiye’de Çeçen Yerleşimleri

İL	İLÇE	KÖY
ADANA	Ceyhan	Sağkaya Ağaçlı (Çeçen Anavarza) Dikilitaş
BALIKESİR	Bandırma	(ilçe merkezi)
ÇANAKKALE	Biga	Çınardere
ÇORUM	(il merkezi)	
ERZURUM	Karayazı	Karaağıl
ESKİŞEHİR	(il merkezi)	Zincirlikuyu
GİRESUN	Şebinkarahisar	(İlçe merkezi)
K.MARAŞ	Göksun	Çardak Küçüksu (Gücük) Sisne
KARS	Merkez	Aydıncalan (İslamsor)
KASERİ	Pınarbaşı	Aşağıborandere
KONYA	Beyselir Ereğli	Hamidiye Mahallesi Burhaniye
MARDİN	Kızıltepe	(ilçe merkezi)
MUŞ	(il merkezi) Merkez Varto	Sunay Mahallesi Çöğürlü / Şaşkan Kayalık / Ziring
SİVAS	Kangal Şarkışla	Yukarıhüyük Bozkurt / Canabdal / Demirköprü / Kazancık / Alaçayır
YOZGAT	Akdağmadeni Sorgun	Kesikköprü Çeçen Ayvalı / Güngören

Özgül, Murat, Eser Ali İhsan, Çağlar Aydın, Yıldız Esra, Ercan F. Şamil, Yıldır Erol. (2012). **Türkiye’de Vaynah Yerleşimleri**. Yitik Kule. (Düz. İstanbul Kafkas Çeçen Kültür Derneği). İstanbul.

EK.5. ÖZGEÇMİŞ
KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Gonca Yıldız
Doğum Yeri	Bakırköy/İSTANBUL
Doğum Tarihi	16.05.1991

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Selçuk Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Sosyoloji

YÜKSEKLİSANS BİLGİLERİ

Üniversite	Balıkesir Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyoloji

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	Orta Düzey
------------------	------------

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Cumhuriyet İlköğretim Okulu / Konya
Görevi/Pozisyonu	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Eğitimliği
Tecrübe Süresi	Dönemsel / 6 Ay

Çalıştığı Kurum	Diyalog Araştırma / İstanbul
Görevi/Pozisyonu	Saha Araştırmacısı / Reklam Araştırmaları

Tecrübe Süresi	2 Ay
-----------------------	------

Çalıştığı Kurum	Etik Araştırma Şirketi
Görevi/Pozisyonu	Saha Araştırmacısı / Reklam Araştırmaları/Akademik Araştırmalar
Tecrübe Süresi	Dönemsel / 3 Ay

KATILDIĞI

KURSLAR	
PROJELER	Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi 3.2014.0070 no'lu “Türkiye’de Çeçen etnik kimliğine sahip bireylerin ulusalcı eğilimleri ve bu eğilimlerin gündelik yaşam pratiklerindeki yansımaları: Çardak Örneği” başlıklı proje / 12 Ay

İLETİŞİM

Tel	553 4801494
E-mail	gonca.yandir@gmail.com
Adres	Üsküdar/İSTANBUL